

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

OKTOBRIS
NOVEMBRIS /2016
DECEMBRIS

Nr. 4 (77)

Baltijas Starptautiskās akadēmijas
zinātniski teorētisks žurnāls

Galvenais redaktors
Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija
Dr.iur. Petrus C. van Duyne (Nīderlande)
Dr.habil.iur. Jans Vidackis (Polija)
Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)
Dr.iur. Kristians Arbaiters (Vācija)
Dr.iur. Anatolijs Volobujevs (Ukraina)
Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)
Dr.iur. Petro Bilenčuks (Ukraina)
Dr.habil.iur. Jāns Huiks (Igaunija)
Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)
Dr.iur. Valērijs Bužors (Moldova)
Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)
Dr.iur. Kes Kvantens (Nīderlande)
Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)
Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)
Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)
Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)
Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)
Dr.iur. Jānis Načisčionis (Latvija)
Dr.iur. Jānis Baumanis (Latvija)
Dr.iur. Ivars Kronis (Latvija)
Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)
Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)

Literārā redaktore
Dr.philol. Jeļena Bescennaja

Izgatavots
SIA "Petrovskis un Ko"

Vāka autore
Anita Dimante

*Visi raksti ir recenzēti atbilstoši
Latvijas Zinātnes padomes prasībām.
Recenzijas ir pieejamas žurnāla redakcijā.*

*Autoru viedoklis var nesakrist
ar redakcijas kolēģijas viedokli.
Par faktu pareizību atbild rakstu autori.*

SATURS

Kriminālistikas un operatīvās darbības teorijas apakšnozare	
R. Sīda, A. Zīle	Papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no bioloģiskām virsmām – teorētiskie un praktiskie aspekti 3
Krimināltiesību apakšnozare	
J. Baumanis	Naida interpretācija krimināltiesībās jeb kvantu kriminoloģija..... 12
V. Žilkins	Atbildība par grāmatvedības noteikumu pārkāpumiem Latvijā un Somijā 18
E. Golts	Juridisko personu nevainīguma prezumpcija 26
Administratīvo tiesību apakšnozare	
K. Bite	Drona kā bezpilota gaisa kuģa lidojumu tiesiskā regulējuma attīstība Latvijā 32
I. Golta	Karavīra militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšana 40
I. Trofimovs	Pierādīšanas aspekti administratīvo pārkāpumu lietvedībā nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas jomā 47
Civiltiesību apakšnozare	
A. Pešudovs	Lēmuma par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu tiesiskās sekas un procesuālā nozīme 59

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1–2–1
Rīgā, 2007. gada 23. janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un „Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolemj iekļaut LŽP Vispāratzīto recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” trīs sadaļas: krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J.Ekmanis**

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas izdevums
Reģ. apl. Nr.000702194

Mūsu adrese
Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

CONTENT

Department of Criminalistics and the Theory of Investigation Activities

R. Sīda, A. Zīle Theoretical and practical aspects of possibilities of visualization and recovery of papillae pattern prints from biological surfaces

Department of Criminal Law

J. Baumanis Interpretation of hate in criminal law or quantum criminology

V. Jilkinē Responsibility for violation of accounting legislation in Latvia and Finland

E. Golts Presumption of innocence of legal persons

Department of Administrative Law

K. Bite Development of legal regulation for drone as unmanned aircraft in Latvia

I. Golta Proceeding of soldier military discipline offense

I. Trofimovs Aspects of proving in the field of combating against trading of illegal alcoholic beverages in the administrative process

Department of Civil Law

A. Pešudovs Significance of the decision the undisputed compulsory enforcement of obligations and the legal consequences thereof

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль криминалистики и теории оперативной деятельности

Р. Сида, А. Зиле Теоретические и практические аспекты возможности визуализации и изъятия следов папиллярных узоров с биологических поверхностей

Отрасль уголовного права

Я. Бауманис Интерпретация ненависти в уголовном праве, или квантовая криминология

В. Жилкин Ответственность за нарушение правил ведения бухгалтерского учета на примере Латвии и Финляндии

Э. Голтс Презумпция невиновности юридических лиц

Отрасль административного права

К. Бите Развитие правового регулирования полётов беспилотных воздушных судов – дронов в Латвии

И. Голта Рассмотрение нарушения воинской дисциплины военнослужащего

И. Трофимов Аспекты доказывания в производстве по делам об административных правонарушениях в сфере борьбы с торговлей нелегальными алкогольными напитками

Отрасль гражданского права

А. Пешудов Правовые последствия и процессуальное значение постановления о беспорном принудительном исполнении обязательств

INHALT

Fachbereich Kriminalistik und Einsatzlehre

R. Sīda, A. Zīle Möglichkeiten der Sichtbarmachung und Abnahme von daktyloskopischen Spuren von biologischen Oberflächen: theoretische und praktische Aspekte

Fachbereich Strafrecht

J. Baumanis Zur Auslegung des Begriffs Aufstachelung zu Hass bzw. Quantenkriminologie

V. Žilkins Haftung bei Verletzung der Buchführungsvorschriften in Lettland und Finnland

E. Golts Gewährleistung der Unschuldsvermutung für Rechtspersonen

Fachbereich Verwaltungsrecht

K. Bite Zur Entwicklung der rechtlichen Regelung des Betriebs von unbemannten Luftfahrzeugen – Drohnen – in Lettland

I. Golta Zu Verbrechen und Vergehen der Militärpersonen gegen die militärische Disziplin

I. Trofimovs Zur Bekämpfung des illegalen Alkoholhandels: Aspekte der Beweisführung im Verwaltungsprozess

Fachbereich Zivilrecht

A. Pešudovs Verfahrensrechtliche Folgeprobleme bei Beschluss über Zwangsvollstreckung der Verpflichtungen ohne Streitverfahren

KRIMINĀLISTIKAS UN OPERATĪVĀS DAĀRBĪBAS TEORIJAS APAKŠNOZARE

PAPILLĀRLĪNIJU RAKSTU PĒDU VIZUALIZĒŠANAS UN IZŅEMŠANAS IESPĒJAS NO BIOLOĢISKĀM VIRSMĀM – TEORĒTISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI

Raivo Sīda,

*Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes Reģionu biroja Rīgas ekspertu nodaļas eksperts,
Latvija*

Mg. iur., Mg. Sc. TQM Aelita Zīle,

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Pieauguša cilvēka ādas laukums ir aptuveni 16 000 cm², bet no šā laukuma papillārlīniju raksts aizņem tikai 850 cm², tātad aptuveni 5% no visa ādas laukuma, tomēr, neskatoties uz to, daktiloskopijas lomu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā neviens vairs neapšaubā un vēl aizvien tiek meklētas jaunas un līdz šim neizmantotas iespējas daktiloskopijas pielietošanai noziegumu atklāšanā.

Ņemot vērā cilvēka fizioloģiju, pastāv iespēja, ka papillārlīniju rakstu pēdas var tikt atstātas uz dažāda veida virsmām, arī uz bioloģiskām, piemēram, augļu, dārzeņu un augu lapu virsmām. Tāpēc autoru veiktā pētījuma mērķis bija apzināt jaunas pēduzvērvirsmas, kuru esamība notikuma vietā varētu sniegt jaunas iespējas papillārlīniju rakstu pēdu atrašanā, vizualizēšanā un izņemšanā, nolūkā identificēt personu.

Ar mērķi noskaidrot, vai uz augļu, dārzeņu un augu lapu virsmām ir iespējams konstatēt, vizualizēt un izņemt latentas papillārlīniju rakstu pēdas, tika veikts eksperiments vairākos etapos.

Pirmajā etapā, uz augļu – apelsīna, banāna, melones, granātābola un dārzeņu – kabača, tomāta, paprikas virsmām tika atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas ar dabīgo sviedru-tauku vielu. Lai eksperimenta rezultāti būtu iespējami objektīvāki, eksperimentālo latentu papillārlīniju rakstu pēdu atstāšanai uz augļu un dārzeņu virsmām tika pieaicināti 20 statisti, kuriem bija dots uzdevums uz galda esošajiem augļiem un dārzeņiem atstāt papillārlīniju rakstu pēdas pēc izvēles.

Eksperimenta veikšanai tika izvēlēta telpa (dzīvojamā istaba), kurā temperatūras svārstības

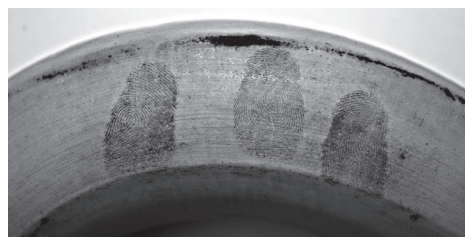
bija 21°C līdz 25°C robežās; materiāli: melnais magnētiskais pulveris (BVDA, Holande, magnetic black B-4700), magnētiskā ota, marabu putna spalvu ota (CRP, USA, 610/828-5326), gaišā daktiloskopiskā plēve (FOMA, Čehijas Republika, Fingerprint lifter transparent), balta krāsas silikona pasta Mikrosil (Zviedrija); augļi – apelsīns, banāns, melone, granātābols un dārzeņi – kabačis, tomāts, paprika (sarkanā un dzeltenā)¹.

Eksperiments tika veikts sekojošu laika posmu robežās – papillārlīniju rakstu pēdas tika vizualizētas un pārkopētas tūlīt pēc to atstāšanas, 1stundu pēc to atstāšanas, kā arī 24 stundas, 48 stundas, 72 stundas, un 120 stundas pēc to atstāšanas².

Eksperimenta gaitā uz augļu un dārzeņu virsmām atstātās latentās papillārlīniju rakstu pēdas tika apputeksnētas ar melno magnētisko pulveri, pielietojot magnētisko oti, kā arī apputeksnēto pēdu attīrīšanai no liekā pulvera slāņa tika izmantota marabu putna spalvu ota.

1. fotoattēls

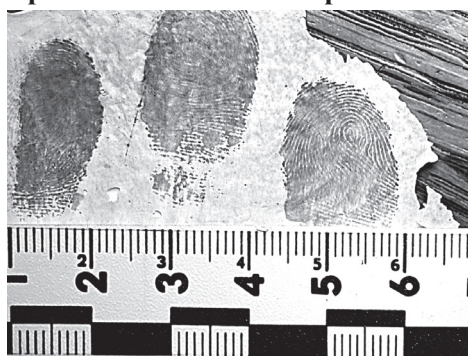
Uz banāna virsmas esošās papillārlīniju rakstu pēdas pēc to apputeksnēšanas ar melno daktiloskopisko pulveri

Savukārt apputeksnētās papillārlīniju rakstu pēdas tika pārkopētas uz gaišās daktiloskopiskās plēves un baltās silikona pastas Mikrosil. Ņemot vērā augļu un dārzeņu sfērisko formu un pēduzvērvirsmas mikroreljefu, kā arī pēdu izvietojumu uz augļa vai dārzeņa virsmas viskvalitatīvāk apputeksnētās papillārlīniju rakstu pēdas tika pārkopētas uz silikona pastas, jo silikona pastas īpašības ļauj pilnīgi piekļauties jebkurai augļa vai dārzeņa formai un precīzi atspoguļot pēduzvērvirsmas mikroreljefu.

2. fotoattēls

Uz banāna virsmas esošās papillārlīniju rakstu pēdas pēc 24 stundām apputeksnētas ar melno daktiloskopisko pulveri un pārkopētas uz baltās silikona pastas Mikrosil

Eksperimenta laikā pārkopētās par derīgām personas identifikācijai atzītās papillārlīniju rakstu pēdas tika nofotografētas, pielietojot mēroffotografijas metodi. Pēdām tika pievienots mēroffotografijas ar nosacījumu, lai netiktu aizsegta pēdas, un veikta fotografēšana ar mērķi nostiprināt eksperimenta laikā iegūtos rezultātus.

Kopumā eksperimenta laikā uz augļu un dārzeņu virsmām tika atstātas 217 papillārlīniju rakstu pēdas, no kurām 119 pēdās tika saskatīts papillārlīniju raksts, kurš ir atspoguļojies apmierinošā kvalitātē un kurā ir saskatāms pietiekošs daudzums papillārlīniju raksta sevišķo pazīmju,

kurās savukārt izveido šo pazīmju individuālo kopumu, kas ļauj secināt, ka šīs papillārlīniju rakstu pēdas ir derīgas personas identifikācijai³.

Eksperimenta laikā tika konstatēts, ka starp atstāto papillārlīniju rakstu pēdu skaitu un personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu skaitu nav noteiktas proporcionālītes. Tāpat arī eksperimenta gaitā tika novērots, ka papillārlīniju rakstu pēdu kvalitāti laika posms ietekmē daļēji, ko apstiprina eksperimenta gaitā konstatētais. Piemēram, uz melones atstātās pēdas, kas tika apputeksnētas ar daktiloskopisko pulveri, tūlīt pēc to atstāšanas un pēc 24 stundām tika atzītas par derīgām personas identifikācijai, savukārt pēdas, kas tika vizualizētas pēc 48 stundām, nebija derīgas personas identifikācijai, bet pēdas, kas tika vizualizētas pēc 72 stundām un pēc 150 stundām bija derīgas personas identifikācijai. 2. tabulā atspoguļoti eksperimenta rezultāti laika posmos, proti, ja no atstātajām papillārlīniju rakstu pēdām kaut vai viena pēda attiecīgajā laika posmā bija derīga personas identifikācijai, tad tabulas attiecīgajā ailīte tika iekļauts simbols P, savukārt ja atstātās papillārlīniju rakstu pēdas attiecīgajā laika posmā nebija derīgas personas identifikācijai, tad tabulas attiecīgajā ailīte tika iekļauts simbols N.

Augļi un dārzeņi ir bioloģiskas izcelsmes izpētes objekti, tāpēc eksperimenta laikā bija jāreķinās ar iespējamām izmaiņām gan to virsmās, gan to struktūrā. Piemēram, paprika sāka žūt un līdz ar to tās virsmā sāka veidoties krunkas, bet ņemot vērā, ka paprikas virsma kā pēduzvērvirvsma ir ar ļoti smalku mikroreljefu, tad papillārlīniju pēdas atspoguļojās, gan arī tika pārkopētas pēc apputeksnēšanas ar melno magnētisko pulveri ļoti labā kvalitātē. Savukārt granātābola miza žūstot izveidoja salīdzinoši raupju mikroreljefu un līdz ar to tika apgrūtināta papillārlīniju raksta pēdu saglabāšanās. Tāpat arī interesanta situācija veidojās ar banāna mizas dabīgo novecošanos,

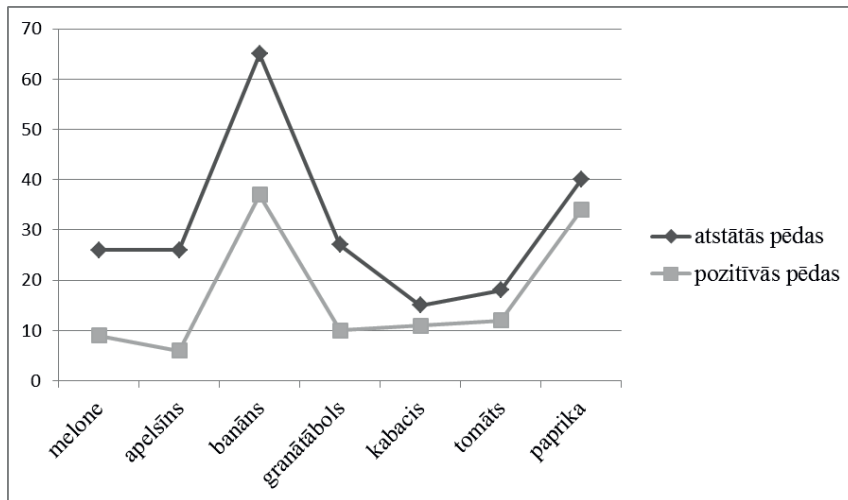
1. tabula

Eksperimenta pirmā etapa gaitā gūto rezultātu atspoguļojums

Auglis/ dārzenis	Atstātās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai derīgās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai nederīgās papillārlīniju rakstu pēdas
Melone	26	9	17
Apelsīns	26	6	20
Banāns	65	37	28
Granātābols	27	10	17
Paprika	40	34	6
Kabacis	15	11	4
Tomāts	18	12	6

1. diagramma

Uz augļu un dārzeņu virsmām atstāto un personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu grafiskā attiecība eksperimenta pirmajā etapā

jo banāna mizas virsma pārklājas ar brūnas krāsas punktveida plankumiņiem un vienlīdz, mizai žūstot, izveidojas arī savdabīgs mikroreljefs. Protams, ka uz svaiga banāna mizas, kura ir ar salīdzinoši smalku mikroreljefu papillārlīniju rakstu pēdas atspoguļojās kvalitatīvāk, bet papillārlīniju rakstu pēdas, kuras tika atstātas uz izmaiņu skarto mizas daļu, atspoguļojās ne tik labā kvalitātē, līdz ar to aprūtinot šo pēdu tālāku izpēti. Vieni no sliktākajiem eksperimentālās sērijas rezultātiem bija vērojami uz apelsīna mizas atstātajām papillārlīniju rakstu pēdām. To varētu izskaidrot ar citrusaugu mizas īpatnībām – raupjumu un vielu, kuru izdala citrusaugu miza.

Eksperimenta pirmā etapa rezultāti ļāva izdarīt secinājumu, ka uz augļu un dārzeņu virsmām ir iespējams atrast, vizualizēt un izņemt papillārlīniju rakstu pēdas, pielietojot pēdu apspūšanas metodes, kuru var pielietot gan notikuma

vietas apskatē, gan laboratorijas apstākļos. Līdz ar to eksperimenta laikā tika apzināti inovatīvi izpētes objekti (augļi un dārzeņi).

Pamatojoties uz eksperimenta pirmā etapa rezultātiem, tika pieņemts lēmums veikt eksperimenta otro etapu, lai noskaidrotu, vai uz augļu un dārzeņu virsmām ir iespējams konstatēt, vizualizēt un izņemt latentās papillārlīniju rakstu pēdas ziemas apstākļos.

Eksperimenta otrais etaps tika veikts temperatūras svārstības robežās no -14° C līdz -20° C. Papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanai tika pielietoti sekojoši materiāli: melnais magnētiskais pulveris (BVDA, Holande, magnetic jet black B-45100), magnētiskā ota, marabu putna spalvu ota (8 B.V.D.A.), savukārt papillārlīniju rakstu pēdu pārņemšanai eksperimenta gaitā tika pielietota Čehijas Republikā ražotā (FOMA, BOHEMIA FINGERPRINT LIFTER,) gaišā daktiloskopiskā

2. tabula

Eksperimenta pirmā etapa rezultātu atspoguļojums pa laika posmiem

Auglis / dārzeņis	Tūlīt	Pēc 24h	Pēc 48h	Pēc 72h	Pēc 150h
Melone	P	P	N	P	P
Apelsīns	P	P	N	N	N
Banāns	P	P	P	P	P
Granātābols	P	P	P	P	N
Paprika	P	P	P	P	P
Kabacis	P	P	P	N	P
Tomāts	P	P	P	P	P

Tabulā izmantotie apzīmējumi:

P – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras ir derīgas personas identifikācijai.

N – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras nav derīgas personas identifikācijai.

plēve, baltas krāsas silikona pasta Mikrosil (Zviedrija). Eksperimentam tika izvēlēti šādi augļi – banāns, mango, greipfrūts, hurma un dārzeņi – tomāts, gurķis, sarkanā un dzeltenā paprika⁴.

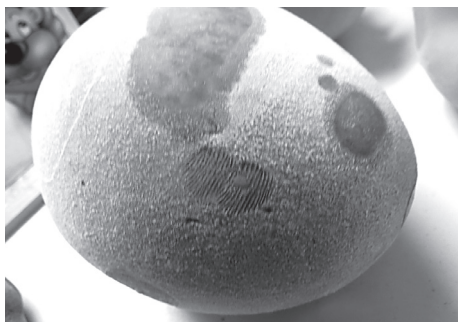
Eksperiments tika veikts dabiskajos laika apstākļos, gaisa temperatūrā no -14° C līdz -20° C, un laika posmu robežās – papillārlīniju rakstu pēdas tika vizualizētas un pārkopētas tūlīt pēc to atstāšanas, 12 stundas, 24 stundas, 36 stundas pēc to atstāšanas.

Uz augļu un dārzeņu virsmām atstāto latentu papillārlīniju rakstu pēdu veidošanās mehānisms maksimāli tika pielāgots dabiskajam pēdu veidošanās mehānismam, imitējot satvērienu. Augļu un dārzeņu virsmas, uz kurām tika atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas, tika pakļautas tiešai laika apstākļu ietekmei, kādi bija eksperimenta veikšanas laikā. Eksperimenta laikā augļu un dārzeņu virsmas netika pakļautas sniega ietekmei.

Pēc 12 stundām augļi – banāns, mango, greipfrūts, hurma un dārzeņi – tomāts, gurķis, sarkanā un dzeltenā paprika tika ienesi telpā ar temperatūru no 22°C līdz 24°C. Ienesot augļus un dārzeņus telpā, tie tika pakļauti straujām temperatūras svārstībām sakarā ar ko, tika konstatēts, ka 10 līdz 20 sekunžu laikā, augļu un dārzeņu virsmas pārklājas ar apsarmojumu, bet aptuveni pēc vienas stundas apsarmojuma slānis ir sasniedzis 1mm biezumu un sākas augļu un dārzeņu atkuššanas process, kā rezultātā uz augļu un dārzeņu virsmām atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas nebija iespējams apputeksnēt ar melno magnētisko pulveri⁵.

3. fotoattēls

Temperatūras svārstību un apsarmojuma ietekme uz mango virsmas esošajām papillārlīniju raksta pēdām

Nemot vērā straujo temperatūras svārstību ietekmi uz augļu un dārzeņu virsmām, tika pieņemts lēmums augļu un dārzeņu virsmas ar eksperimentāli atstātajām papillārlīniju rakstu pēdām apputeksnēt ar daktiloskopisko pulveri āra apstākļos, lai neradītu apgrūtināšus apstākļus

pēdu vizualizēšanas procesā, kā arī pārbaudīt iespēju veikt pēdu vizualizēšanu imitētā notikuma vietā, nepakļaujot iespējamo izpētes objektu temperatūras svārstību ietekmei.

Apputeksnētās eksperimentāli atstātās latentās papillārlīniju rakstu pēdas gaisa temperatūras svārstībās no 14°C līdz -20°C tika nofiksētas ar digitālo fotokameru Canon Power Shot SX50 HS, pielietojot detaļu uzņemšanas metodi, pie pēdām novietojot mēroglineālu.

Apputeksnētās papillārlīniju rakstu pēdas netika pārkopētas uz baltās silikona pastas Mikrosil, jo gaisa temperatūrā no -14° C līdz -20° C silikona pasta sāka cietēt un nebija iespējams veikt tās sajaukšanu ar cietinātāju.

Pēc 24 un 36 stundām gaisa temperatūrā no -14° C līdz -20° C eksperimenta gaitā tika konstatēts, ka augļi un dārzeņi zemā temperatūrā, kā arī pie nebūtiskām temperatūras svārstībām nemaina savu formu un vizuālo izskatu, izņemot banānu, kurš iekrāsojās tumši brūnganā tonī⁶.

Tāpat arī šī eksperimenta etapa ietvaros tika pētīta lietus ūdens iedarbība uz augļu un dārzeņu virsmām atstātajām papillārlīniju rakstu pēdām.

Lai noskaidrotu, vai pēc lietus ietekmes uz augļu un dārzeņu virsmām ir iespējams konstatēt, vizualizēt un izņemt latentās papillārlīniju rakstu pēdas, tika veikts eksperiments, kura veikšanai bija nepieciešami sekojoši materiāli: lietus ūdens, ūdens pulverizators, melnais magnētiskais pulveris (BVDA, Holande, magnetic jet black B-45100), magnētiskā ota, marabu putna spalvu ota (8 B.V.D.A.), Čehijas Republikā ražota (FOMA BOHEMIA FINGERPRINT LIFTER) gaiša daktiloskopiskā plēve, baltas krāsas silikona pasta Mikrosil (Zviedrija), augļi – banāns, mango, greipfrūts, hurma un dārzeņi – tomāts, gurķis, sarkanā un dzeltenā paprika.

Eksperimenta veikšanai tika izvēlēta telpa (virtuve), kurā temperatūras svārstības ir robežās no 22°C līdz 24°C. Uz augļu un dārzeņu virsmām tika atstātas latentas papillārlīniju rakstu pēdas, kuras tika apsmidzinātas ar lietus ūdeni. Pēc 1 stundas augļu un dārzeņu virsmas bija nožuvušas un tad tika apputeksnētas ar daktiloskopisko pulveri un pārkopētas uz silikona pastas Mikrosil.

Veicot šo eksperimentu, tika konstatēts, ka lietus ūdens, izžūstot bojā, vai iznīcina lielāko daļu no papillārlīniju rakstu pēdām. Pavisam eksperimenta gaitā uz augļu un dārzeņu virsmām tika atstātas 176 papillārlīniju rakstu pēdas no, kurām 43 papillārlīniju rakstu pēdas tika atzītas par derīgām personas identifikācijai⁷.

3. tabula

Eksperimenta otrā etapa gaitā gūto rezultātu atspoguļojums

Auglis / dārzeņis	Atstātās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai derīgās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai nederīgās papillārlīniju rakstu pēdas
Banāns	26	3	23
Mango	25	7	18
Hurma	25	7	18
Greipfrūts	25	7	18
Gurķis	25	5	20
Tomāts	25	7	18
Paprika	25	7	18

4. tabula

Eksperimenta otrā etapa rezultātu atspoguļojums pa laika posmiem

Auglis / dārzeņis	Uzreiz	Pēc 12h	Pēc 24h	Pēc 36h
Banāns	P	N	N	N
Mango	P	P	P	P
Hurma	P	P	P	P
Greipfrūts	P	P	P	P
Gurķis	P	P	N	N
Tomāts	P	P	P	P
Paprika	P	P	P	P

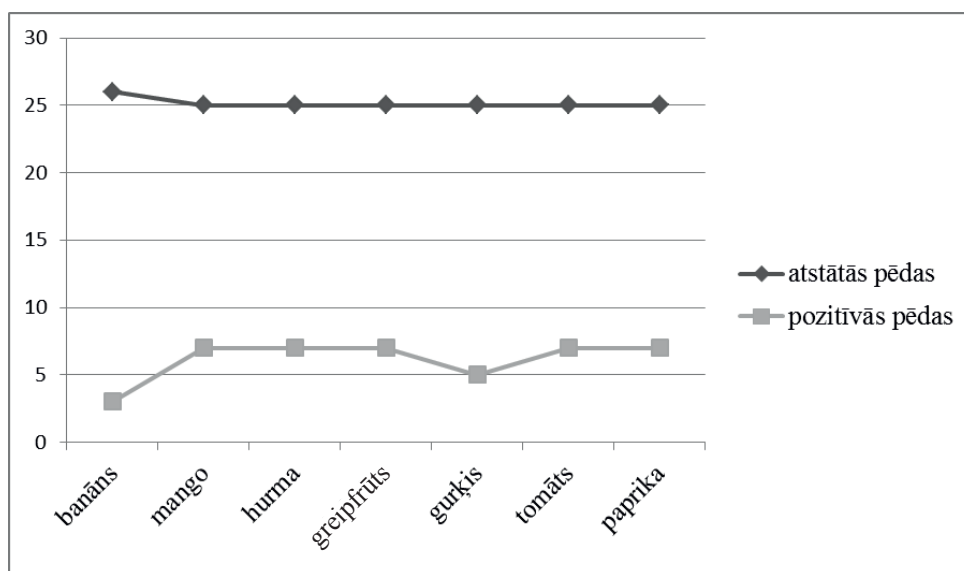
Tabulā izmantotie apzīmējumi:

P – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras ir derīgas personas identifikācijai.

N – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras nav derīgas personas identifikācijai.

2. diagramma

Uz augļu un dārzeņu virsmām atstāto un personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu grafiskā attiecība eksperimenta otrajā etapā

Viens no eksperimenta svarīgākajiem etapiem bija laika dimensija. Eksperimentālās sērijas laikā pēdas tika vizualizētas un pārskatītas tūlīt pēc to atstāšanas, 1h pēc to atstāšanas, kā arī 12h, 24h un 36h pēc to atstāšanas. Eksperimenta

laikā iegūtie dati tika fiksēti, un par derīgām personas identifikācijai atzītās pārskatītās pēdas tika nofotografētas, pielietojot mērografijas metodi. Pēdām tika pievienots mēroglīnēns, ar nosacījumu, lai netiktu aizsegta pēdas, un

veikta fotografēšana ar mērķi nostiprināt eksperimenta laikā iegūtos rezultātus.

Eksperimenta rezultāti parādīja, ka ne vienmēr pēdu kvalitāte ir atkarīga no laika posma pieauguma, tas nenozīmē, ka pēdas, kuras atstātas pirms ilgāka laika perioda, vienmēr būs sliktāk saglabājušās nekā pēdas, kuras atstātas pirms īsāka laika perioda.

Vēl eksperimenta laikā tika konstatēts, ka starp atstāto pēdu skaitu un personas identifikācijai derīgo pēdu skaitu nav noteiktas proporcionālītes. Tas nozīmē, ka atstāto pēdu skaits nenosaka, cik pēdas būs derīgas personas identifikācijai. Pēdu kvalitāte ir atkarīga no pēduztvērējvirsmas mikroreljefa (pēduztvērējvirsmai ir jābūt ar smalkāku mikroreljefu nekā pēdu atstājējobjektam) un stāvokļa (sausā, mitra), sviedru-tauku vielas izdalīšanās daudzuma, kā arī no meteoroloģisko apstākļu iedarbības (apkārtējās temperatūras).

Pētījuma ietvaros tika veikts arī eksperimenta trešais etaps, kura laikā tika noskaidrota papillārlīniju rakstu pēdu atspoguļošanās iespējamība uz augu lapām, apzināti riska faktori, gan pēdu saglabāšanā, gan pēdu vizualizēšanā un izņemšanā.

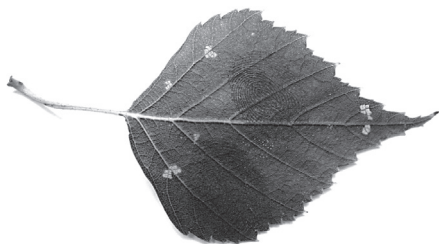
Eksperimenta veikšanai uz augu lapām tika izvēlēta telpa, kurā temperatūras svārstības ir robežās no 21°C līdz 25°C; materiāli: melnais magnētiskais pulveris (BVDA, Holande, magnetic black B-4700), magnētiskā ota, baltas krāsas silikona pasta Mikrosil (Zviedrija); augu lapas: pienenes, ābeles, bērza, mežvītena, smilgas un ceļmallapas.

Uzsākot eksperimentu, papillārlīniju rakstu pēdas tika atstātas uz bērza, ābeles, ceļmallapas, pienenes un smilgas lapām. Pēdu atstāšanai tika izvēlētas atšķirīgas pēc pēdu uztvērējvirsmas laukuma un pēdu uztvērējvirsmas mikroreljefa atšķirīgas augu lapas.

Eksperimentālās sērijas uzsākšanai izvēlēto augu lapas tika atdalītas no barošanas avota (saknes) un ienestas telpā. Uz augu lapām tika atstātas papillārlīniju rakstu pēdas un tūlīt pēc to atstāšanas tās tika apputeksnētas ar tumšo daktiloskopisko pulveri un pārkopētas uz baltās silikona pastas Mikrosil.

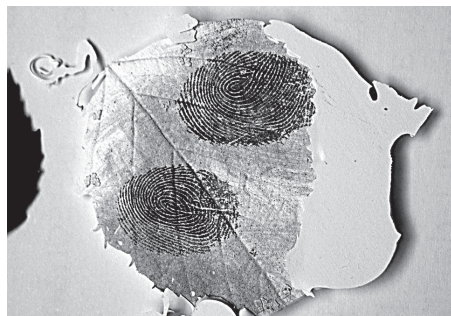
4. fotoattēls

Bērza lapa ar apputeksnētām papillārlīniju rakstu pēdām

5. fotoattēls

Uz silikona pastas Mikrosil pārkopētās papillārlīniju rakstu pēdas

Eksperimenta gaitā tika novērots, ka augu lapas sāk vīt un žūt, kas saistīts ar to, ka eksperimenta veikšanai šīs augu lapas tika atdalītas no sava barošanas avota (saknes).

Pirmās sāka vīt pienenes lapas, kļūstot ļenganas un bezsaturīgas, apgrūtinot silikona pastas Mikrosil uzklāšanu uz jau apputeksnētajām papillārlīniju rakstu pēdām. Sacietējušās pastas ar pārkopētām papillārlīniju rakstu pēdām noņemšanas momentā pienenes lapa bija jau pavisam ļengana un sāka plīst. Laika posmā no 20 līdz 30 minūtēm pēc atdalīšanas no barošanas avota tika novērota smilgas lapu deformācija, lapu ārējām malām ieliecoties uz lapas centru, tādā veidā eksperimentāli atstātas papillārlīniju rakstu pēdas padarot grūti pieejamas silikona pastas Mikrosil uzklāšanai. Uzklājot silikona pastu Mikrosil smilgas, lapas malas bija nedaudz jāatliec, bet, kad pasta jau bija uzklāta, tad lapu ielocīšanās process tika apturēts. Līdz ko sacietējušo pastu ar pārkopētām papillārlīniju rakstu pēdām atdalīja, tā smilgas lapu deformācija turpinājās. Nākamās lapas, kurām sākās vīšanas un pēc tam žūšanas process bija ceļmallapas. Tomēr tas neapgrūtināja ne silikona pastas Mikrosil uzklāšanu uz apputeksnētajām pēdām, ne arī pastas atdalīšanu no lapām. Vispateicīgākās eksperimenta veikšanai no izvēlētajām lapām izrādījās ābeles lapas un bērza lapas. Ābeles lapas deformācija žūšanas procesā ir tik minimāla, ka neietekmē ne pēdu apputeksnēšanu ar pulveri, ne silikona pastas Mikrosil uzklāšanu uz apputeksnētajām pēdām, ne arī sacietējušās pastas atdalīšanu no lapas virsmas. Vislabāk atdalīšanu no barošanas avota ir izturējusi bērza lapa, kura arī žūšanas procesā nezaudēja savu formu, līdz ar ko var secināt, ka atstātas papillārlīniju rakstu pēdas netiek deformētas un ir iespējama pozitīva rezultāta iegūšana⁸.

Ņemot vērā eksperimenta trešajā etapā iegūtos rezultātus, autori nolēma veikt vēl arī eksperimenta ceturto etapu, pagarinot uz augu lapām

eksperimentāli atstāto papillārlīniju rakstu pēdu saglabāšanās laika posmus un tās pakļaujot arī meteoroloģisko apstākļu ietekmei.

Līdz ar to uz augu lapām, atrodoties vides apstākļos pie saviem barošanas avotiem (saknēm), tika atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas ar dabīgo sviedru – tauku vielu. Laika periodā no to atstāšanas līdz to vizualizēšanai, papillārlīniju rakstu pēdas tika pakļautas meteoroloģisko apstākļu ietekmei. Minētajā laika

periodā pārsvarā bija saulains laiks, gaisa temperatūra bija robežās no 28° – 34°C, periodiski pūta neliels vējš un lija neliels lietus.

Veicot eksperimenta rezultātu apkopojumu un analīzi laika posmos, tika konstatēts, ka uz augu lapām ar dabīgo sviedru – tauku vielu atstāto papillārlīniju rakstu pēdu kvalitāte strauji pasliktinās, jo pēdas tiek pakļautas meteoroloģisko apstākļu tiešai ietekmei, kas atspoguļojas 6. tabulā ietvertajos datos.

5. tabula

Eksperimenta trešā un ceturgtā etapa gaitā gūto rezultātu atspoguļojums

Auga lapa	Atstātās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai derīgās papillārlīniju rakstu pēdas	Personas identifikācijai nederīgās papillārlīniju rakstu pēdas
Ābeles lapa	17	7	10
Smilgas lapa	18	2	16
Bērza lapa	14	8	6
Pieneses lapa	15	4	11
Ceļmallapa	15	3	12

6. tabula

Eksperimenta trešā un ceturgtā etapa rezultātu atspoguļojums pa laika posmiem

Auga lapa	uzreiz	24h	48h
Ābeles lapa	P	P	P
Smilgas lapa	P	N	N
Bērza lapa	P	P	N
Pieneses lapa	P	P	N
Ceļmallapa	P	N	N

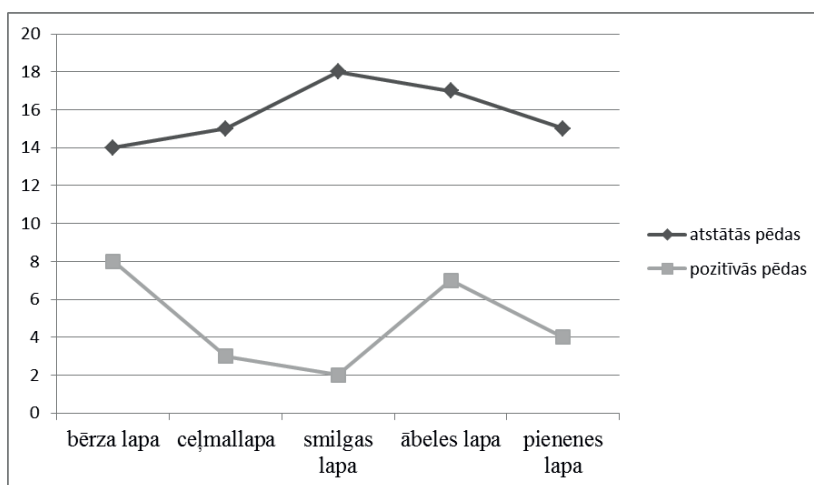
Tabulā izmantotie apzīmējumi:

P – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras ir derīgas personas identifikācijai.

N – papillārlīniju rakstu pēdas, kuras nav derīgas personas identifikācijai.

3. diagramma

Uz augu lapām atstāto un personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu grafiskā attiecība eksperimenta trešajā un ceturtajā etapā

Eksperimenta trešajā un ceturtajā etapā tika izdarīti sekojoši secinājumi: tika iegūts apstiprinājums tam, ka uz augu lapām var tikt atstātas, atrastas, vizualizētas un izņemtas personas identifikācijai derīgas papillārlīniju rakstu pēdas. Tomēr eksperimenta laikā iezīmējās sekojoši riska faktori: augu lapu atdalīšana no barošanas avota var ietekmēt pēdu apputeksnēšanu un pārkopēšanu laboratorijas apstākļos, jo sākas pēduztvērējvirsmas deformācija, ko savukārt ietekmē laika faktors, kā arī papillārlīniju rakstu pēdu atrašanai uz augu lapām ir sezonāls raksturs. Tāpat arī papillārlīniju rakstu pēdu

kvalitāti būtiski ietekmē pēdu saglabāšanās laika posms un meteoroloģisko apstākļu tieša ietekme.

Kopumā pēc veiktā eksperimenta rezultātu apkopojuma un analīzes autori secina, ka pētījuma mērķis tika sasniegts. Eksperimenta laikā tika apzinātas jaunas papillārlīniju rakstu pēduztvērējvirsmas, proti, augļu, dārzeņu un augu lapu virsmas. Lai arī teorētiski pēc autoru domām eksperimenta rezultāti varēja būt labāki, tomēr jāizvērtē eksperimenta praktiskais rezultāts, jo būtiskākais bija iegūt pēc iespējas objektīvākus rezultātus.

Atsauces

- ¹ Zīle A. Papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no augļu un dārzeņu virsmām – teorētiskie un praktiskie aspekti. Daugavpils Universitātes sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „SAULE”, 2013. 228. lpp.
- ² Trapecar M., Vinkovic M. K. Techniques for fingerprint recovery on vegetable and fruit surfaces used in Slovenia – A preliminary study. *Science and Justice*, 48, 2008. Pp. 192 – 195. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1355030608001032>
- ³ Zīle A. Papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no augļu un dārzeņu virsmām – teorētiskie un praktiskie aspekti. Daugavpils Universitātes sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „SAULE”, 2013. 227. lpp.
- ⁴ Sīda R. Papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas iespējas uz bioloģiskām virsmām: teorētiskie un praktiskie aspekti. Kvalifikācijas darbs. Valsts policijas koledža. 2014. 32. lpp.
- ⁵ Turpat, 36. lpp.
- ⁶ Turpat, 38. lpp.
- ⁷ Turpat, 40. lpp.
- ⁸ Zīle A. Augu lapas kā pēduztvērējobjekts: teorētiskie un praktiskie aspekti. Baltijas Starptautiskās akadēmijas II Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums. Rīga. 2014. 69. lpp.

Abstract

The aim of the authors' experiment conducted was to find out whether it is possible to find, visualise and recover papillae pattern prints from the surfaces of fruits, vegetables and plant leaves. The experiment was performed in four stages.

The first stage was performed in the room where the temperature varied from 21°C to 25°C and the time periods were as follows: prints were visualised and copied immediately after leaving them, in 1 hour after leaving them, as well as in 24 hours, in 48 hours, in 72 hours and in 120 hours after leaving the prints. 217 papillae pattern prints were left on the surfaces of fruits and vegetables. 119 of them were recognised as valid for person identification.

The second stage was performed under natural weather conditions with the air temperature from 14°C to -20°C. The fruits and vegetables were not covered so that they could not be affected by the meteorological conditions. The time periods were as follows: prints were visualised and copied immediately after leaving them, in 12 hours, in 24 hours and in 36 hours after leaving the experimental prints. As the result 176 papillae pattern prints were left on the surfaces of fruits and vegetables. 43 of them were recognised as valid for person identification.

The third stage was performed in the room where the temperature varied from 21°C to 25°C. Experimental papillae pattern prints were left on the leaves of dandelion, apple tree, birch, plantain, clematis and bent-grass. Immediately after leaving the prints they were processed with black fingerprint powder and copied by white Mikrosil silicon casting material. As the result 13 papillae pattern prints were left on the surfaces of plant leaves. All of them were recognised as valid for person identification.

Whereas, in the fourth stage plant leaves were exposed to the influence of meteorological conditions (air temperature varied from 28°C to 34°C, it was almost sunny, the slow wind, a bit rain) for time periods of 24 hours and 48 hours. As the result 65 papillae pattern prints were left on the surfaces of plant leaves. 11 of them were recognised as valid for person identification.

The summary of the results obtained during the experiment and the analysis let to conclude that: it is possible to find, visualise and recover papillae pattern prints from the surfaces of fruits, vegetables and plant leaves by using powder method which can be used both on scene and under laboratory conditions; there is no set proportionality between number of prints left and prints valid for person identification; quality of prints is not always influenced by preservation time period of prints; meteorological conditions have essential influence on the quality of prints in the preservation time period of prints.

Аннотация

Целью проведенного авторами эксперимента было выяснить, возможно ли обнаружить, визуализировать и изъять следы папиллярных узоров с поверхности фруктов, овощей и листьев растений. Эксперимент проводился в четыре этапа.

Первый этап эксперимента проводился в помещении, температура в котором варьировалась от 21°C до 25°C. Периоды времени были следующими: следы были визуализированы и изъяты сразу после их оставления, в течение часа, а также в течение 24, 48, 72 и 120 часов после оставления. На этом этапе на поверхности фруктов и овощей было оставлено 217 следов папиллярных узоров. 119 следов папиллярных узоров были признаны годными для идентификации лица.

На втором этапе эксперимент проводился в естественной среде при температуре воздуха от -14°C до -20°C. Фрукты и овощи оставались непокрытыми, чтобы метеорологические условия не оказали влияние на них. Периоды времени были следующими: следы были визуализированы и изъяты сразу после их оставления, а также в течение 12, 24 и 36 часов после оставления экспериментальных следов. В результате на поверхности фруктов и овощей было оставлено 176 следов папиллярных узоров. 43 следа папиллярных узоров были признаны годными для идентификации лица.

Третий этап эксперимента проводился в помещении, температура в котором варьировалась от 21°C до 25°C. Экспериментальные следы папиллярных узоров были оставлены на листьях одуванчика, яблони, березы, подорожника, ломоноса и полевицы. Сразу после их оставления они были обработаны черным дактилоскопическим порошком и изъяты, используя силиконовую белую пасту Mikrosil. В результате на поверхности листьев было оставлено 13 следов папиллярных узоров, и все следы были признаны годными для идентификации лица.

В свою очередь, на четвертом этапе листья растений были подвержены влиянию метеорологических условий (температура воздуха варьировалась от 28°C до 34°C, в основном было солнечно, умеренно ветрено, небольшой дождь). Периоды времени были 24 и 48 часов. В результате на поверхности листьев было оставлено 65 следов папиллярных узоров, 11 из которых были признаны годными для идентификации лица.

Обобщенные результаты эксперимента и их анализ позволяют сделать следующие выводы: возможно обнаружить, визуализировать и изъять следы папиллярных узоров с поверхности фруктов, овощей и листьев растений при помощи метода обработки следов дактилоскопическим порошком, который можно использовать как на месте происшествия, так и в лабораторных условиях; нет определенной пропорциональности между количеством оставленных следов и количеством следов, годных для идентификации лица; время сохранения следов не всегда влияет на их качество; метеорологические условия в период сохранения следов оказывают существенное влияние на качество следов.

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

NAIDA INTERPRETĀCIJA KRIMINĀLTIESĪBĀS JEB KVANTU KRIMINOLOĢIJA

Dr. iur. Jānis Baumanis,

*Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta
zinātniski analītiskais padomnieks, Latvija*

Kriminoloģija ir zinātnes nozare, kas pēta gan noziedzību kopumā, gan atsevišķus noziedzīgus nodarījumus un ar tiem saistītus dažādus elementus (noziedzīga nodarījuma cēloņus un veicinošos apstākļus, noziedznieku, upuri, noziedzīga nodarījuma mehānismu u. c.) ar socioloģijā, psiholoģijā, psihiatrijā un citās zinātnēs pielietotajām metodēm. Katra atsevišķa noziedzīga nodarījuma pamatā ir cilvēka psihiskie procesi, kas nosaka viņa rīcību. Šie psihiskie procesi ir diskrēti un bieži netverami, tādēļ ļoti sarežģīti pētāmi. Šo procesu raksturs, nozīmīgums un netveramība, kā arī apstākļi, ka kriminālatbildības piemērošanas nepieciešamais minimums ir vaina, jeb psihiskā attieksme pret noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm, ļauj autoram psihiskos procesus salīdzināt ar fizikā vismazāko enerģiju – kvantu, un nozari, kas pēta šos procesus nosacīti nosaukt par kvantu kriminoloģiju. Šāda analogija piedāvāta rakstā “Vainas intelektuālais un gribas moments jeb “kvantu” kriminoloģija”¹. Minētajā rakstā uzmanība nav akcentēta uz noziedzīgās rīcības emocionāliem procesiem, bet detalizētāk analizēts vainas intelektuālais un gribas komponents.

Turpinot aizsākto analogiju, šajā rakstā autors vēlas pievērst uzmanību emocionālajiem procesiem, kuru aprakstam var izmantot līdzību ar gaismu un krāsām. Saistībā ar pēdējo profesors Berijs R. Mesters (*Barry R. Masters*) norāda: “[...] Krāsas ir tās, kas bagātina mūsu vidi, stimulē un iepriecina cilvēkus visās zemēs, rada skaistumu mūsu mājās, pilsētās un dzīvēs. [...] Gaisma un tās mijiedarbība ar matēriju noveda līdz kvantu mehānikas izgudrošanai un attīstībai. Tāpat arī gaisma ir nodarbinājusi dzejnieku, filozofu, mākslinieku, zinātnieku un inženieru prātus. [...] Vēsturiski ar gaismu saprot vilni, kvanta daļiņu un kvanta laukumu[...].”². Arī psihisko procesu klāstā ir elementi,

kuri nodarbinājuši dzejnieku, filozofu, mākslinieku, zinātnieku un citu cilvēku prātus, proti, tās ir jūtas un emocijas.

Tieši minētais apstākļi noteica, ka savulaik, lai atklātu jūtu, emociju un kaislību raksturu, rakstā “Noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas emocijas noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā”³ autors izmantoja ne tikai zinātniskus pētījumus psiholoģijā un tiesību zinātnēs, bet arī filozofiskās atziņas, daiļliteratūras darbus un pat teoloģiskos uzziņas līdzekļus. Tieši daiļliteratūras un teoloģisko darbu autori spējuši visaugstākajā līmenī attīstīt jūtu, emociju un kaislību raksturošanu visās tās daudzveidīgajās izpausmēs. Atspoguļojot jūtu raksturu, arī šajā rakstā autors izmantos analogiju kā izziņas metodi.

Jūtas, emocijas un kaislības raksturot ir samēra komplicēti. Minēto psihisko procesu spektrs ir līdzīgs krāsu spektram, kurā ir daudz dažādu toņu.

Šajā rakstā analizēts «naida» jēdziens, kā krimināltiesībās minētu jūtu un emociju izpausme, pievēršot uzmanību naida būtības un kaitīguma atklāšanai. Tādā veidā tiks sasniegts darba mērķis, proti, raksturota naida interpretācijas problemātika krimināltiesībās.

Naida būtība un tā kaitīgums

Līdzīgi kā ar krāsu toņiem, kas vienam izskatīsies pēc viena krāsu toņa, citam tas būs cits, arī ar naidu, var atzīt, ka kāds savas jūtas var uzskatīt par naidu, tad cits līdzīgas jūtas nosauks par bailēm, tieksmi pēc taisnīguma, vai nepatiku.

Sabiedrībā, kā arī Latvijas krimināltiesību speciālistu leksikā, pēdējos gados parādījās jauns jēdziens: „Naida noziegumi”, kurš latviešu valodā ienāca no angļu valodas jēdziena „*Hate crime*” burtiskā tulkojuma. Tiek atzīts, ka „*Hate crime*” kā jēdzienu oficiāli pieņēma visu 55 EDSO

dalībvalstu ārlietu ministri 2003. gada Māstrihtas Ministru Padomē". Skaidrojot šo jēdzienu, tiek norādīts:

„(A) Naida noziegums ir jebkāds kriminālnoziegums, tai skaitā noziegumi pret fizisku personu vai īpašumu, kuros nozieguma upuris, objekts vai mērķis izvēlēti izejot no viņu esošā vai šķietamā sakara ar grupu, kura norādīta (B) daļā, piederības pie šīs grupas, saistības ar to, tās atbalstu vai dalību tajā.

(B) Grupa var tikt veidota, izejot no īpašībām, kuras piemīt tās locekļiem, kā, piemēram, esošā vai šķietama piederība pie rases, nacionalitātes vai etniskās izcelsmes, valoda, ādas krāsa, reliģija, dzimums, vecums, fiziskā vai garīgā nepilnvērtība, seksuālā orientācija vai citi līdzīgi faktori”⁴. Zīmīgi, ka “naida nozieguma” skaidrojumā nav minēts naidis.

Naidis ir cilvēka jūtu izpausmes veids. Vārda “naidis” skaidrojumā norādīts: “Jūtas, kurām raksturīgs ļaunums, nelabvēlība (pret kādu)”⁵. Savas jūtas, kurām ir raksturīgs ļaunums un nelabvēlība, cilvēks var apzīmēt ne tikai ar vārdiem: “es izjūtu naidu”, bet arī ar vārdiem: “es neieredzu”. “man ir riebums”, “es neciešu”, “es izjūtu nepatiku”, “man pretīgi”, “es izjūtu bailes jeb fobiju” u. c.

Jāatzīst, ka krimināltiesību teorijā nav noteikti kritēriji, pēc kuriem naidu varētu norobežot no neapmierinātības, nomāktības, izmisuma, sarūgtinājuma, bailēm, šausmām, vilšanās, skumjām, aizvainojuma, dūsmām, niknuma, nicinājuma, sašutuma, nepatikas, riebuma, pretīguma, skaudības, vai pat greizsirdības. Jebkurš no šiem pārdzīvojumiem var kļūt par noziedzīga nodarījuma rašanās iemeslu. Autora skatījumā naidis citu līdzīgu negatīvu jūtu spektrā ieņem vietu, kurai raksturīga lielāka ļaunuma un nelabvēlības pakāpe. Līdz ar to naidam ir liela cilvēka uzvedību determinējošā spēja. Respektīvi, naidis ar lielāku varbūtību var noteikt cilvēka uzvedību, ar kuru viņš vērsīsies pret to, attiecībā uz ko viņš izjūt naidu.

Naida kaitīgumu un postošo spēku spilgti atspoguļo angļu dzejnieks un dramaturgs Viljams Šekspīrs (*William Shakespeare*) traģēdijā “Romeo un Džuljeta”. Traģēdijas prologā teikts:

*“Šeit divi namus, divi goda dzimtas
Veronā skaistajā mēs rādīsim;
Sens, iesakņojies naidis tur gruzd
bez rimtas,
Triepj rokas līdzpilsoņu asinīm.
Tik kad no kļūmā naida klēpjiem dzima
Reiz sirdis, kuras mīlā iedegās,
Kad nelaimīgā mīla kapā grima,
Šai nāvē tēvu ienaidis izbeidzās.*

*Šīs liktenīgās mīlas kaisle spējā
Un niknā naida lielais noziegums,
Ko tikai bērnu nāve izdzēst spēja [..]”⁶.*

Šajā dzejā izcelta naida un nozieguma cieša saite un naida mazināšanas lielā cena. Jānorāda arī, ka traģēdijā Viljams Šekspīrs ir atspoguļojis naidu, kura cēloņus vairs neviens neatceras, kas liecina par naida pastāvēšanas ilgspēju, kas saistīta ar naida lielo pašdeterminācijas spēku. Respektīvi, naidis rada naidu.

Naida kaitīgumam pievērsta uzmanība arī teoloģiskos uzziņas līdzekļos. Piemēram, Mateja evaņģēlija 12. nodaļā norādīts:

“[...] Jēzus [...] sacīja: “Ikviens valsts, kurā iekšējs naidis, aiziet bojā; un neviena pilsēta vai nams, kurā iekšējs naidis, nevar pastāvēt. Ja nu sātans izdzen sātanu, tad viņš ir naidā pats ar sevi. Kā tad viņa valsts var pastāvēt? [...]”⁷.

Šajā fragmentā izcelts naida ļaunums un liela intensitāte, kas iznīcina pašu naida nesēju. No fragmenta izriet, ka naidis nav attaisnojams, pat tādos gadījumos, kad tas tiek vērstis pret naidu.

Izklāstītās atziņas nepārprotami atklāj naida negatīvo raksturu, pastāvēšanas ilgspēju, lielo intensitāti un destruktivitāti.

Naidis bieži ir sabiedrībā nepieņemamas cilvēka uzvedības dzinējs, kas apveltīts ar lielu kaitīgumu. Nonākšana pie šīs atziņas ir būtiska, jo kaitīgums, kā izriet no Krimināllikuma 6. panta pirmās daļas, ir noziedzīgu nodarījumu raksturojoša pazīme. Minētā norma noteic, ka par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts Krimināllikumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods. Tādējādi konstatējot nodarījuma objektīvo pazīmju atbilstību Krimināllikumā paredzētā noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm ciešā kopsaistē ar naidu, jautājumam par kaitīgumu, domājams, būtu jāizpaliek. Šīs atziņas būtu izmantojamas, piemēram, nonāvēšanas aiz līdzjūtības (piemēram, eitanāzijas gadījumā) kaitīguma un nonāvēšanas aiz naida kaitīguma analizē.

Noslēdzot naida satura atklāšanu, jāatzīmē, ka naidis ir emocionālais process, kas vērstis pret kaut ko. Respektīvi, naidis nepastāv ārpus naida objekta. Naida subjekts, jeb persona, kas izjūt naidu, un naida objekts, jeb persona (dažkārt arī process, priekšmeti un citas parādības), pret kuru naidis vērstis ir naida mehānisma neatņemamas sastāvdaļas. Šīs sastāvdaļas var atklāt arī caur lingvistikas prizmu. Piemēram, Jeļena Balašova (*Елена Балашова*) promocijas darbā “Mīlestības un naida koncepti krievu un amerikāņu valodas apziņā”

(*Концепты любовь и ненависть в русском и американском языковых сознаниях*) secināja: “Starppersonu attiecībās lielāka daļa amerikāņu angļu valodā runājošo apraksta centrā novieto objektu, kas izjūt mīloša vai naidu izjūtoša subjekta darbības. Tāda pozīcija nosaka mīlestības un naida pragmatisko aspektu dominēšanu. Krievu valodā runājošie turpretim prioritāti atdod subjektam, tiecoties aprakstīt visu cilvēka emociju gammas bagātību”⁸. Kriminoloģijā nozīmīgas ir abas minētās dimensijas. Naida subjekta dimensijas izpētē iespējams analizēt pašu emociju un tās cēloņus, savukārt naida objekta dimensija var atspoguļot naida kaitīgumu, naida sekas un citas naida ārējās izpausmes.

Naidis krimināltiesību doktrīnā un tiesiskajā regulējumā

Krimināllikumā jēdziens “naids” minēts tikai divos pantos, kuros naidis nav noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīme. Proti, naidis ir minēts Krimināllikuma 78. pantā, kas paredz kriminālatbildību par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, kā arī Krimināllikuma 150. pantā, kas paredz kriminālatbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu.

Jāatzīst, ka, lai gan vārds “naids” minēts tikai divos Krimināllikuma pantos, tomēr krimināltiesībās jēdziens “naids” bieži tiek izmantots citu Krimināllikuma normu kontekstā, piemēram, komentējot Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punktu, kas paredz atbildību pastiprinošo apstākli: noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ. Lai gan šajā normā nav minēts naidis, zinātniskajos pētījumos tiek secināts: “Motīvs ir atbildību pastiprinošs vai mīkstinošs apstāklis, piemēram, naida motivācija kā atbildību pastiprinošs apstāklis, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ (Krimināllikuma 48. panta 1. daļas 14. punkts)”⁹.

Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punkta sasaisti ar naida motīvu var izdarīt, ieskatoties minētās normas grozījumu procesā sniegtajās atziņās. Proti, līdz 2014. gada 29. oktobrim, kad spēkā stājās 2014. gada 25. septembra likums “Grozījumi Krimināllikumā”, Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punktā kā atbildību pastiprinošs apstāklis bija minēts: noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ. Saistībā ar minētajiem grozījumiem 2014. gada 21. augusta Saeimas sēdes stenogrammā norādīto: “deputāta Judina priekšlikums grozīt 48. panta pirmās daļas 14. punktu, paredzot par... atzīstot par atbildību

pastiprinošiem arī apstākļus, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts neiecietības dēļ pret noteikto personu grupu. Komisija uzskatīja, ka priekšlikums ir ļoti plašs, jo būtībā atbildība var iestāties gadījumā, ja ir pausta neiecietība pret jebkādu grupu. [...] Juridiskās komisijas priekšlikums, kas paredz, ka turpmāk par atbildību pastiprinošiem atzīstami apstākļi, kad darbība veikta... tieši saistīta ar nacionālu, etnisku vai reliģisku neiecietību. Priekšlikums ir atbalstīts”¹⁰. Kā redzams, 2014. gada 21. augustā Saeima nobalsoja par neiecietību kā atbildību pastiprinošo apstākli Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punktā. Taču šajā normā vārda neiecietība nav. Ņemot vērā minēto, diskutabls ir jautājums, vai, piemēram, reliģiskais motīvs ir naida jeb neiecietības motīvs. Autora skatījumā reliģiskais motīvs ir cilvēka psihiskās darbības iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas balstās vai nu uz reliģijā sludināto, vai arī balstās uz pret reliģiju paustām atziņām. Kas attiecās uz pēdējo, tad pret reliģiju pausto atziņu dzinulis var būt arī naidis. Naidis, būdams apveltīts ar spēju ietekmēt uzvedību, krimināltiesībās tiek analizēts noziedzīgu nodarījumu motīvu kontekstā. Krimināltiesību doktrīnā tiek norādīts: “Noziedzīga nodarījuma motīvi var būt dažādi: mantkārtība, greisirdība, atriebība, naidis [...]”¹¹. Neraugoties uz to, ka naidis ir liels cilvēku motivējošs spēks, naidis kā noziedzīga nodarījuma motīvs nav iekļauts nevienā Krimināllikumā paredzētā noziedzīga nodarījuma sastāvā kā obligāta sastāva pazīme. Turklāt likuma jaunrades rekomendācijās saistībā ar “naida noziegumu” kriminalizāciju Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs norāda: “Likumos pret naida noziegumiem nevajag paredzēt kā obligātu vainīgās personas konkrētu emocionālo stāvokli, piemēram, “naids” vai “ienaidis”¹². Kā jau iepriekš tika secināts, ka naidis ir tikai viens elements no plaša jūtu un emociju spektra. Ņemot vērā minēto, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja rekomendācija ir loģiska, jo pierādīt ārpus saprātīgām šaubām tieši naida, nevis citu cilvēka jūtu vai emociju esamību ir ļoti apgrūtināts, ja ne neiespējami.

Rīgas Juridiskās augstskolas 2013. gada 6. decembrī notikušajā konferencē “Veicinot iecietību Latvijā – likumdošana, politika un prakse” tika secināts: “Noziedzīga nodarījuma motīvs tiek definēts, izmantojot vienu no diviem modeļiem – naidīguma vai diskriminācijas modeli. Naidīguma modelis prasa konstatēt pret personu vērstu naida izpausmi vai nicinošu attieksmi.

Savukārt diskriminācijas modelis liek noskaidrot, ka vēršanās pret personu ir notikusi kādas šo personu vai personu grupu raksturojošas pazīmes dēļ [...]”¹³. Pieturoties pie piedāvātās noziedzīga nodarījuma motīva definēšanas modeļu iedalījuma, jāatzīst, ka diskriminācijas modelis ir piemērotākais efektīvākai naida noziegumu apkarošanai un novēršanai. Diskriminācijas modelis akcentu liek uz objektīvo nodarījuma izpausmi, atstājot otrā plānā cilvēka psihiskus procesus.

Šobrīd šāds modelis ir izmantots Krimināllikuma 149.¹ pantā, kurā ir paredzēta kriminālatbildība par diskrimināciju rasu, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ vai par cita veida diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums. Lai pierādītu Krimināllikuma 149.¹ pantā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāva esamību, gluži tāpat kā Krimināllikuma 78. un 150. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu sastāvu, nav obligāti jāpierāda, ka motīvs bija naidis.

Kas attiecas uz Krimināllikuma 78. un 150. pantu, tad naidis šajos noziedzīgajos nodarījumos ir saistīts ar iespējamajām sekām. Šāda sasaiste īpaši problemātiska ir Krimināllikuma 150. pantā, kurā obligāta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme ir sekas. Proti, Krimināllikuma 150. pantā paredzēta kriminālatbildība par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums. Tātad šis noziedzīgs nodarījums ir ar materiālu sastāvu, proti, tas ir pabeigts ar būtiskā kaitējuma izraisīšanas brīdi. Turklāt, Krimināllikuma 150. pantā paredzētas vēl iespējamās sekas, kuras krimināltiesiski korektāk būtu dēvēt par mērķi – izraisīt naidu vai neiecietību. Šāda normas konstrukcija neizbēgami var novest pie situācijas, kad analīzei jāpakļauj jautājums, vai naida izraisīšanas fakts var būt atzīts par būtisku kaitējumu? Autora skatījumā naida izraisīšanas fakts, kas faktiski ir noziedzīga nodarījuma mērķa realizēšanās, var būt būtisks kaitējums, jo tas ievērojami apdraud ar likumu aizsargātas intereses sabiedriskās drošības un kārtības jomā, iedragājot iecietību un integritāti. Turklāt naida izraisīšanu kā kaitējumu, kas ir būtisks, pamato iepriekš rakstā aprakstītais naida kaitīgums.

Noslēgumā jākonstatē, ka naidis bieži tiek saistīts ar bailēm. Saistībā ar naida noziegumiem jānorāda, ka 2006. gadā tika pieņemts likums „Par Konvenciju par kibernetiskajiem un Konvencijas par kibernetiskajiem Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās”. Šā

likuma 3. pantā noteikts: „Katru Puse pieņem tādu normatīvo aktus un veic citus nepieciešamos pasākumus, lai savos normatīvajos aktos kā noziedzīgu nodarījumu nostiprinātu ar nodomu izdarītu un neatļautu šādu rīcību: rasistiska vai ksenofobiska satura materiāla izplatīšanu vai citādu padarīšanu to sabiedrībai par izmantojamu ar datorsistēmu palīdzību”¹⁴. Šajā likumā sniegta arī rasistisku un ksenofobisku materiālu definīcija. Ar šiem materiāliem jāsaprot jebkurus datus rakstiskā formā, attēlus vai kādu citu idejas vai teorijas izpausmi, kas propagandē, veicina vai izraisa naidu, diskrimināciju vai vardarbību pret kādu personu vai personu grupu, un tiek balstīta uz rases, ādas krāsas, ģimenes, etnisku vai nacionālu piederību, kā arī reliģiju, ja tā tiek izmantota kā iegants kādam no iepriekšminētajiem faktoriem. Jāatzīmē, ka ar jēdzienu „ksenofobija” [gr. *xenos* ‘ svešs, ārzemju ’ + *phobos* ‘ bailes ’] tiek apzīmēta „dziļa nepatika pret ārzemniekiem, svešiniekiem”¹⁵.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 2. pielikuma 17. punktu noteikto rasisms un ksenofobija ir nodarījumi, par kuriem personu izdod Eiropas Savienības dalībvalstij, nepārbaudot, vai tie ir noziedzīgi saskaņā ar Latvijas likumiem. No minētā var secināt, ka dziļa nepatika, bailes un naidis, materializējoties konkrētā rīcībā, liecina par nodarījumu, kuram piemīt noziedzīga nodarījuma bīstamība.

Secinājumi

- Naidis ir cilvēka jūtu izpausmes veids, kas ir vērsts pret noteiktu objektu (personu, personu grupu, procesu, parādību), kuram raksturīgs ļaunums, nelabvēlība un kas ir noturīgs, ar lielu intensitāti un destruktivitāti.
- Naidis kā noziedzīga nodarījuma motīvs nav iekļauts nevienā noziedzīga nodarījuma sastāvā kā obligāta sastāva pazīme.
- Diskutabls ir jautājums, vai reliģiskais motīvs ir naida jeb neiecietības motīvs. Autora skatījumā reliģiskais motīvs ir cilvēka psihiskās darbības iekšējais pamudinājums, dziļa, tieksme, kas balstās vai nu uz reliģijā sludināto, vai arī uz pret reliģiju paustām atziņām.
- Autora skatījumā naida izraisīšanas fakts, kas faktiski ir noziedzīga nodarījuma mērķa realizēšanās, ir būtisks kaitējums, jo tas ievērojami apdraud ar likumu aizsargātas intereses sabiedriskās drošības un kārtības jomā, iedragājot iecietību un integritāti.
- Dziļa nepatika, bailes un naidis, materializējoties konkrētā rīcībā, liecina par nodarījumu, kuram piemīt noziedzīga nodarījuma bīstamība.

Atsauces

- ¹ Baumanis J. Vainas intelektuālais un gribas moments jeb “kvantu” kriminoloģija. Jurista Vārds Nr. 39 (942). Galvenā red. D. Gailīte. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016., 20. lpp.
- ² Berijs R. Mesters. Kas ir gaisma? Pieejams: <http://e-ico.org/node/296>
- ³ Baumanis J. Noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas emocijas noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā. Liepājas Universitātes XIII starptautiskās zinātniskās konferences materiāli: „Sabiedrība un kultūra: Haoss un harmonija”. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2011., 119. lpp.
- ⁴ Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2006. 9. lpp. ISBN 83-60190-44-5 tiešsaiste Warsaw: OSCE/ODIHR, 2007. [skatīts: 2009-02-20] Pieejams: http://www.osce.org/publications/odihr/2007/09/26296_931_en.pdf
- ⁵ Latviešu valodas vārdnīca. 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Red.: D. Guļevska, I. Rozenštrauha, D. Šnē. Rīga: Avots, 2006., 668. lpp.
- ⁶ Šekspīrs V. Romeo un Džuljeta. Redakcijas kolēģija: M. Ķempe, E. Smiļģis, J. Sudrabkalns. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963., 2. lpp.
- ⁷ Mateja evaņģēlijs. 12. nodaļa. [skatīts: 2009-02-20] Pieejams: <http://www.bibelesbiedriba.lv/latviešu-bibele/matejaevangelijis/Matejaevangelija12.htm>
- ⁸ Балашова Е. Концепты любовь и ненависть в русском и американском языковых сознаниях. [skatīts: 2016-12-27] Pieejams: <http://www.dissercat.com/content/kontsepty-lyubov-i-nenavist-v-russkom-i-amerikanskom-yazykovykh-soznaniyakh#ixzz4U1s0uoZI>
- ⁹ Kipāne A. Noziedzīga nodarījuma motīvs kriminoloģijas un krimināltiesību kontekstā. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga, 2016., Nr.2 (3). 39., 40. lpp. ISSN 2256-0548 [skatīts: 2016-12-27] Pieejams: http://www.rsu.lv/images/stories/dokumenti/publikacijas/socrates_5_2016.pdf
- ¹⁰ 2014. gada 21. augusta Saeimas sēdes stenogramma. [skatīts: 2016-12-27] Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/C6BEAB3CA1FF0C36C2257D400031E0BD?OpenDocument>
- ¹¹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015., 68. lpp.
- ¹² OSCE ODIHR, Hate Crime Laws, A Practical Guide, 2009. p. 68, pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426?download=true>
- ¹³ Mits M. Par iecietības veicināšanu Latvijā: konferences kopsavilkums. Jurista Vārds Nr. 11 (813). Galvenā red. D. Gailīte. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014., 28. lpp.
- ¹⁴ Likums Par Konvenciju par kibernoziegumiem un Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās. Spēkā no 27.10.2006. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 13.11.2008. 3. panta 1. daļa. Latvijas Vēstnesis Nr.171., 26.10.2006.
- ¹⁵ Svešvārdu vārdnīca. Atb. red. J. Baldunčiks. Rīga: Jumava, 1999., 410. lpp.

Abstract

In an article about criminology is disclosed not very widespread method related to the hate essence and harmfulness, when it comes to the hate interpretation in criminal justice. Considering that to describe the feelings, emotions and passions is quite complex, the author is using fiction and theological reference for the existing knowledge, to show a hatred as manifestations of emotions existence and harmfulness.

As a result, the author comes to the conclusions:

- 1) Hatred is the human expression of feelings, that is directed against a specific object (a person, a group of people, processes, phenomena), characterized by evil, ill-will and that is persistent, with a great intensity and destructivity.
- 2) Hatred as a crime motive is not included in any Latvian Criminal Law intended to be as a mandatory element for a criminal offense.

- 3) A controversial question is whether the religious motive is hatred or intolerance motive. In the author's opinion religious motive is human mental functioning internal incentive, passion, disposition, which is based either on a religion preached values or against opinion expressed by the religion.
- 4) In the author's opinion the fact about instigation of hatred, is basically a crime target materialization, bringing towards a significant level of harmfulness, as it greatly threatens the legally protected interests of public safety and public order, undermining tolerance and integrity.
- 5) Deep aversion, fear and hatred, could be materialized into defined action, shown as evidence of wrongdoing, which possess a seriousness of a criminal offense.

Аннотация

В статье при помощи мало распространенного в криминологии метода раскрывается сущность и вред ненависти, предлагается толкование ненависти в уголовном праве. Учитывая, что чувства, эмоции и страсти охарактеризовать довольно сложно, автор сущность и вред ненависти как проявления эмоций описывает, используя описания из художественной литературы и теологических работ. В результате автор приходит к следующим выводам:

- 1) Ненависть – это вид выражения чувств человека, направленный против конкретного объекта (человека, группы людей, процессов, явлений), для которого характерны зло, недоброжелательность, устойчивость, большая интенсивность деструктивности.
- 2) Ненависть в качестве мотива преступного деяния в действующем в Латвии Уголовном законе не входит ни в один из составов преступного деяния в качестве обязательного признака состава.
- 3) Спорным является вопрос о признан ии религиозного мотива мотивом ненависти или нетерпимости. По мнению автора, религиозный мотив – это внутреннее побуждение, стимул, потребность в рамках психического действия человека, основанные либо на проповедуемом в религии, либо на мнениях, высказываемых против религии.
- 4) По мнению автора, факт того, что ненависть вызвана, таким образом материализовав цель преступного деяния, является существенным вредом, поскольку это в значительной степени ставит под угрозу охраняемые законом интересы общественной безопасности и общественного порядка, подрывая терпимость и целостность.
- 5) Глубокое отвращение, страх и ненависть, материализовавшись в конкретных действиях, свидетельствуют о деянии, которое обладает опасностью преступного деяния.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВИЛ ВЕДЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА ПРИМЕРЕ ЛАТВИИ И ФИНЛЯНДИИ

Dr. iur. В.А. Жилкин,
юридическая фирма Кари Корхонен, Хельсинки, Финляндия

Введение

Изменение криминогенных проявлений в сфере экономики, финансирование терроризма и отмывание денег потребовали своевременного совершенствования уголовно-правового регулирования, устранения пробелов и приведение в соответствие с международными стандартами бухгалтерской отчетности. Крупномасштабные исторические примеры последних лет наглядно показывают, что факторы экономического развития не находятся в прямой зависимости от соответствия правовой системе.

Актуальной проблемой развития бухгалтерского учета в Латвии и в Финляндии является сближение его с практикой, принятой в странах с рыночной экономикой, и повышенным вниманием к проблеме международной стандартизации бухгалтерского учета.

В статье впервые дан сравнительный анализ изменения законодательства в Латвии и в Финляндии за нарушения правил ведения документов бухгалтерского учета и изменения требований обязательного автоматического обмена информацией в области налогообложения.

Целью исследования является изучение ответственности за нарушение ведения бухгалтерского учета в Латвии и в Финляндии и применения нового законодательства в национальном судебном процессе.

Для достижения цели в ходе исследования были решены следующие задачи:

- проанализировать роль и правовое значение ответственности и наказания за нарушение правил бухгалтерского учета в Латвии и в Финляндии;
- определить значение требований Директив ЕС в части обязательного автоматического обмена информацией в области налогообложения в соответствии с требованиями Multilateral Competent Authority Agreement¹ (MCAA) и Common Reporting Standard² (CRS).

Сравнительно-правовой метод был положен в основу исследования роли в системе права бухгалтерского учета государств-членов Совета Европы.

Метод научной диалектики позволил выявить существенные характеристики исследуемых процессов и формы их проявления.

Диалектический метод применялся при анализе реализации требований Директивы 2014/107/EU³, обязывающей государства-члены ЕС привести свое законодательство в соответствие с требованиями MCAA и CRS государствами-членами Совета Европы.

Формально-логический метод использовался при изучении положений основных законов, регулирующих бухгалтерскую и финансовую отчетность в Латвии и Финляндии.

В рыночной экономике бухгалтерская отчетность играет важную роль, так как выступает в качестве одного из основных источников информации.

В статье представлены последние дополнения в законодательствах Латвии, Финляндии, европейских стран и США за период 2015–2016 гг., связанные с имплементацией Стандарта CRS в законодательства этих стран, и изменения уголовного и административного национального законодательства.

Бухгалтерский учет не знает национальных границ, его истоки можно увидеть в трудах мыслителей Древнего Рима, Древней Греции, Древнего Востока. Первое упоминание о правовой регламентации бухгалтерского учёта регламенте «Чжоули-Тянь-гуань» в Китае относится к XI в. – 771 г. до н. э.⁴

Автор ссылается на пресс-релиз налогового управления Финляндии от 30.03.2016, в котором сообщается об увеличении крупных экономических преступлений. Например, количество сообщений о тяжких преступлениях налогового мошенничества и тяжких преступлениях недобросовестности должника увеличилось более чем на 22 % в период с 2012 по 2015 год. В 2015 году налоговое управление подало 543 заявления на

расследование преступлений, из которых более 82 процентов касалось бухгалтерских и налоговых преступлений.

По данным налогового управления, в 2015 году в судах Финляндии было вынесено 272 обвинительных приговора и 29 оправдательных. Полиция также в 2015 году зарегистрировала 1842 заявления на расследование экономических преступлений, что является рекордным за последние десять лет. Количество бухгалтерских преступлений составило 341 и тяжких бухгалтерских преступлений – 474. Общее количество тяжких налоговых преступлений возросло на 33,8% по сравнению с предыдущим 2014 годом.

Таможенное ведомство Финляндии зарегистрировало в 2015 году в общей сложности 856 тяжких преступлений налогового мошенничества, не отраженных в бухгалтерском отчете. По данным таможи, сумма причиненного государству ущерба увеличилась на 61,8 % в течение последних трех лет.

Дополнительно к уголовным наказаниям в 2015 году решениями судов в Финляндии было вынесено 368 запретов на занятие предпринимательской деятельностью, и в марте 2016 года общее количество действующих запретов составило рекордное количество – 1189, средняя продолжительность которых составила 4 года.

На уровне Европейского Союза также действует Директива 2014/107/EU от 9 декабря 2014 года о внесении изменений в Директиву 2011/16/EU⁵ («Об административном сотрудничестве в области налогообложения») в части обязательного автоматического обмена информацией в области налогообложения. Данная Директива обязывает государства-члены ЕС привести свое законодательство в соответствие с требованиями МСАА и CRS.

Европейская комиссия приняла предложение о внесении изменений в Положение о борьбе с отмыыванием денег и финансированием терроризма 07/05/2016⁶. Целью директивы являются законодательные меры для более эффективного предотвращения финансирования терроризма, а также для обеспечения прозрачности сделок и финансовой отчетности и доступа к регистру информации о бенефициарных собственниках компаний.

В последний год были подписаны новые международные соглашения и внесены изменения в национальные законодательства. Например, в 2016 году Правительство

Финляндии представило в Парламент рекордно большое количество законодательных предложений.

В Латвийской Республике Закон о бухгалтерском учете и «Закон о годовых отчетах предприятий»⁷ являются основными законами, регулируемыми бухгалтерскую и финансовую отчетность. «Закон о сертифицированных (присяжных) аудиторах»⁸ регулирует профессиональную деятельность лиц, осуществляющих аудит и связанные с ним услуги.

Закон о бухгалтерском учете и «Закон о годовых отчетах предприятий» основаны на 4-ой и 7-ой директивах Европейского союза.

В соответствии с действующим законодательством Латвии счета компаний должны ясно отражать сделки и финансовые результаты работы предприятия, а также давать верное и ясное представление о её финансовом состоянии. Записи должны вестись таким образом, чтобы любое лицо, занимающееся бухгалтерским учётом, могло четко определить финансовое положение компании, выявить деловые операции, проведенные в течение любого периода времени, и установить начало и последовательность выполнения каждой операции.

В Закон о бухгалтерском учете⁹ Латвийской Республики включены правовые нормы, вытекающие из директивы Европейского Парламента и Совета от 16 сентября 2009 года 2009/101/ЕК¹⁰.

На уровне Европейского Союза также действует Директива 2014/107/EU¹¹ от 9 декабря 2014 года о внесении изменений в Директиву 2011/16/EU¹² («Об административном сотрудничестве в области налогообложения») в части обязательного автоматического обмена информацией в области налогообложения. Данная Директива обязывает государства-члены ЕС привести свое законодательство в соответствие с требованиями МСАА и CRS.

В рамках OECD CRS Латвия осуществляет сотрудничество со странами-участницами ЕС на основании Директивы 2011/16/EU от 15 февраля 2011 года об административном сотрудничестве в налоговой сфере, которая отменяет Директиву 77/799/ЕЕС¹³, а со странами, не входящими в ЕС, – на основании заключаемых с такими странами соглашений.

Представляемая информация бухгалтерского учета должна быть достоверной, сопоставимой, своевременной, значимой,

понятной и полной. Бухгалтерский учет должен обеспечивать разграничение доходов и расходов по отчетным периодам.

За ведение бухгалтерского отчета и за сохранность оригиналов, копий или отображений данных всех удостоверяющих хозяйственную деятельность документов несет ответственность руководитель предприятия.

Руководители предприятий, допустившие нарушения Закона о бухгалтерском учете и других действующих нормативных актов о бухгалтерском учете, злонамеренное искажение данных бухгалтерского учета, непредставление официально установленных отчетов или утерю документов бухгалтерского учета, привлекаются к ответственности в предусмотренном законами порядке¹⁴.

В 2016 году 87 стран, в том числе Латвия и Финляндия, подписали соглашение об автоматическом обмене налоговой информацией (МСАА), по которому международные компании обязаны подавать информацию о своих прибылях и уплаченных налогах в каждой стране, где ведут свой бизнес. Данное соглашение обеспечит последовательное внедрение в международную практику стандартов регулирования трансфертного ценообразования, которые были относительно недавно разработаны в рамках, в том числе 13 пункта ("Action 13") плана по противодействию размыванию налоговой базы и перемещению прибыли "BEPS".

Многостороннее соглашение компетентных органов (МСАА) и Единый стандарт отчетности по автоматическому обмену информацией о финансовых счетах (CRS) были разработаны на основании статьи 6 Конвенции о взаимной административной помощи по налоговым делам в редакции Протокола 2010 г.

Объем информации, подлежащей обмену, строго определен Стандартом CRS и на начальном этапе имеет временную проблему вступления в силу данного соглашения – в ряде стран, например, в Латвии и Финляндии, соглашение вступает в силу в сентябре 2017 года, в части стран (34 странах) – с сентября 2018 года.

Обмен налоговой информацией должен быть осуществлен в течение 9 месяцев после окончания календарного года, за который предоставляется информация.

Пробным камнем, разрушившим принципиальные подходы к банковской тайне, стал американский закон о налогообложении

иностранных счетов *Foreign Account Tax Compliance Act*¹⁵ (FATCA), который предусматривает раскрытие информации об американских налогоплательщиках финансовыми институтами по всему миру. Закон был принят в США в 2010 году и обязал зарубежные страны отправлять регулярные отчеты в американскую налоговую службу (IRS) обо всех счетах американских граждан в этих странах. В случае непредоставления отчета все доходы, полученные резидентами этих стран на территории США, облагаются американским налогом на репатриацию прибыли *Withholding Tax* в размере 30%.

Финляндия подписала этот документ 03.03.2015. С 1 июля 2014 года¹⁶ в отношении латвийских финансовых учреждений вступили в силу требования закона США «О налоговом соответствии иностранных счетов» FATCA. Требования FATCA вступили в силу на основании межправительственного соглашения между Латвийской Республикой и США. С 2015 года финансовые учреждения Латвии должны предоставлять службе внутренних доходов США (IRS) информацию по американским счетам и совокупную отчетность по счетам владельцев, не выполняющих требования FATCA¹⁷.

Также следует отметить, что после принятия закона Сарбейнса-Оксли¹⁸ (*Sarbanes-Oxley Act*) в США существенно повысились требования к финансовой отчетности и к процессу её подготовки. Закон был принят в результате анализа причин возникновения многочисленных скандалов с отчетностью крупных компаний *Enron* и *WorldCom* и повысил доверие инвесторов к финансовой отчетности.

В международном стандарте аудита 240¹⁹ «Ответственность аудитора в отношении мошенничества в ходе аудита финансовой отчетности» (*International standard on auditing 240. The auditor's responsibilities relating to fraud in an audit of financial statements*) четко определено, что искажения в бухгалтерской отчетности могут возникать в результате мошенничества или ошибки. Фактором отделения мошенничества от ошибки является преднамеренное или непреднамеренное действие, вызывающее искажение финансовой отчетности.

Также Европейская комиссия приняла предложение о внесении изменений в Положение о борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма 07/05/2016. Целью директивы являются законодательные

меры для более эффективного предотвращения финансирования терроризма, а также для обеспечения прозрачности сделок и финансовой отчетности и доступа к регистру информации о бенефициарных собственниках компаний.

Внедрение CRS коснулось прежде всего организаций финансового рынка, работающих на территории стран-участниц, которые будут обязаны идентифицировать среди своих клиентов иностранных налогоплательщиков, а также передавать в налоговые органы относящуюся к ним информацию. Также CRS коснется клиентов организаций финансового рынка, чья информация теперь может стать доступной налоговым органам государства их резидентства.

Ответственность за нарушение ведения бухгалтерского учета

Практически все правовые системы стран Европы относят к числу опасных преступлений нарушения бухгалтерского учета, уничтожение, сокрытие или подлог учетных документов, а также несвоевременное представление полной и достоверной бухгалтерской отчетности, устанавливая за их совершение строгое наказание.

Новая редакция статьи за нарушения бухгалтерского учета и статистической информации от 13.12.2012 Уголовного закона Латвийской Республики предусматривает лишение свободы сроком до 1 года за нарушение правил ведения документов бухгалтерского учета, годовых отчетов и статистических отчетов или статистической информации. Если эти деяния причинили существенный ущерб государственной власти или охраняемым законом интересам лица, – предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок до трех лет; если деяние совершено из корыстных побуждений, – наказание в виде лишения свободы на срок до пяти лет, принудительные работы или штраф²⁰.

Статья 222 УК Литовской Республики²¹ за нарушение правил бухгалтерского учета предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок до четырех лет.

Статья 223 УК Литовской Республики предусматривает лишение свободы на срок до двух лет за халатное ведение бухгалтерского учета и указывает на обязанность в установленном юридическими актами порядке вести бухгалтерский учет и хранить документы

бухгалтерского учета в течение установленного законом срока.

Вступившая в силу с 01.01.2015 года статья 381.1 Пенитенциарного кодекса Эстонской Республики²² предусматривает тюремное заключение сроком до одного года за заведомое нарушение требований организации бухгалтерского учета либо заведомо незаконное уничтожение, сокрытие или повреждение бухгалтерских документов либо непредставление данных или представление неверных данных в бухгалтерских документах, значительно затруднившее получение обзора имущественного положения лица, обязанного вести бухгалтерский учет.

Более полное и точное требование обязанности ведения бухгалтерской отчетности предусматривает статья 283b Уголовного кодекса Федеративной Республики Германии²³, в том числе наказание за несоставление баланса имущества или непроведение инвентаризации в указанное время.

Во Франции Общий кодекс о налогах предусматривает уголовную ответственность за сокрытие бухгалтерских данных, совершенное путем обмана. Законом предусмотрено наказание в виде штрафа или лишения свободы на срок от одного года до пяти лет.

Уголовный кодекс Финляндии²⁴ предусматривает уголовное наказание за полное или частичное невыполнение обязанностей ведения бухгалтерского учета или несоставления финансового отчета (статья 30, §9). Статья 30, §9а определяет за злостное нарушение правил бухгалтерского учета уголовное наказание от 4 месяцев до 4 лет лишения свободы.

Уголовным кодексом Финляндии отдельно предусмотрено наказание за непреднамеренное бухгалтерское преступление – в виде лишения свободы сроком до 2 лет за полное или частичное невыполнение обязанностей ведения бухгалтерского учета, составления годовой отчетности или ее утерю (Статья 30, §10).

В Финляндии в соответствии с Законом об акционерном обществе Совет директоров (Правление) несет ответственность за управление компанией и за надлежащую организацию её деятельности. Правление несет ответственность за то, чтобы контроль бухгалтерского учета и управления финансами были организованы надлежащим образом (Глава 6, §2.)

Исполнительный директор отвечает за то, чтобы бухгалтерский учет общества велся в

соответствии с законом, и финансовое управление было организовано соответствующим образом.

В судебной практике рассмотрения бухгалтерских преступлений в Финляндии признать вину бухгалтера возможно, если ошибки бухгалтера в составлении финансовой отчетности нанесли ущерб компании или если ответственность за бухгалтерские преступления является солидарной с ответственным членом Правления.

Вину исполнительного директора возможно признать в случае, если признаком преступления является умысел с целью получения экономической выгоды. В практике судебных дел исполнительный директор ссылается на исполнение предписанных в трудовом договоре обязанностей и выполнение поручений Правления, в том числе устных поручений.

При рассмотрении экономических преступлений, в частности налоговых и бухгалтерских преступлений, дополнительно суд может вынести решение о запрете на занятие предпринимательской деятельностью сроком от 3 до 7 лет.

В период 01.01.2015 – 30.06.2016 Верховный Суд Финляндии вынес 2 решения по бухгалтерским преступлениям, 5 решений по тяжким бухгалтерским преступлениям и выдал 47 разрешений на рассмотрение дела. Для сравнения: по тяжким налоговым преступлениям Верховный суд Финляндии за этот же период вынес 3 решения и выдал 23 разрешения на рассмотрение дела²⁵.

Например, в деле ККО:2015:88 Верховный суд Финляндии определил, что Н.К., являясь единственным членом Правления, владельцем полного пакета акций и имея фактическую власть принятия решений в фирме, предоставил ложные и недостоверные сведения о финансовом положении общества на общую сумму около 30 000 евро. Уездный суд вынес решение о запрете на предпринимательскую деятельность сроком на 4 года. Апелляционный суд это решение отменил. Верховный суд уменьшил срок условного тюремного наказания, а в части требования запрета на занятие предпринимательской деятельностью Верховный суд определил, что запрет на ведение коммерческой деятельности означает весьма существенное нарушение свободы лица, и поэтому его следует применять только в тех случаях, когда защита кредиторов, сторон договора и

выгодоприобретателей может рассматриваться как явная необходимость²⁶.

Из изученных автором 283 вынесенных в 2016 году апелляционным судом Хельсинки решений по тяжким бухгалтерским преступлениям можно сделать определенный вывод, что независимо от суммы причиненного ущерба прокуроры не во всех случаях требуют запрета на занятие предпринимательской деятельностью и сроки наказания. В частности, при сумме причиненного ущерба более 360 000 евро уездный суд приговорил к условному тюремному наказанию, не рассматривая требования на запрет предпринимательской деятельности. Апелляционный суд Хельсинки оставил приговор в силе²⁷.

Уездный суд Хельсинки 17.12.2015 оправдал М.С., обвиняемого в тяжком преступлении бухгалтерского учета и тяжком преступлении налогового мошенничества. Прокурор потребовал пересмотра дела. Апелляционный суд Хельсинки признал М.С. виновным по обеим статьям обвинения как ответственного за ведение бухгалтерии и выплаты обязательных страховых отчислений с заработной платы, который полностью пренебрег ведением финансовой отчетности и составлением годовой отчета. На счета индивидуального частного предприятия поступило и было снято более миллиона евро, и в результате совершенного преступления получена значительная выгода. Апелляционный суд приговорил М.С. к условному тюремному наказанию и обязал выплатить причиненный ущерб в пользу государства. Несмотря на значительную сумму ущерба, прокурор не требовал запрета на предпринимательскую деятельность²⁸.

С другой стороны, при сумме ущерба налоговому ведомству 24 005 евро уездный суд города Эспоо приговорил Н.С. к запрету на ведение предпринимательской деятельности сроком на три года. Суд определил, что Н.С. полностью пренебрег требованиями бухгалтерского учета. Апелляционный суд Хельсинки оставил в силе запрет на предпринимательскую деятельность, снизив условный срок наказания до 1 года и 2 месяцев²⁹.

В Финляндии в марте 2016 года запрет на ведение предпринимательской деятельности действовал в отношении 1189 лиц.

Следует отметить, что значительные изменения в налоговый кодекс Финляндии вступили в силу с 01.01.2017 года в соответствии с внесенными и одобренными Парламентом

Финляндии предложениями (HE 29/2016) от 21.06.2016 об обязательной отчетности и декларировании налогов и отчетности работодателя в электронной форме.

С 1 января 2017 года вступили в силу правовые акты в Латвии, в частности, в связи с изменениями в законе «О налогах и пошлинах» физические лица не смогут совершать сделки наличными деньгами, сумма которых превышает 7200 евро. Это снизит количество незадекларированных сделок, ограничит возможность для лиц легализовать денежные средства, которые получены при вовлечении в теневую экономику, а также снизит возможность для лица уклоняться от уплаты налогов. Также с 1 января 2016 года кредитные и платежные учреждения Латвии должны предоставлять Службе государственных доходов информацию о сделках клиентов, которые вызывают подозрение в том, что вовлеченные в нее средства прямо или косвенно связаны с правонарушением, в том числе преступным деянием, уклонением от налогов или попытке совершить подобные действия³⁰.

Для обеспечения выполнения требований OECD CRS в Латвии утверждены поправки к законам «О налогах и пошлинах» и «О кредитных учреждениях», а также разработаны Правила Кабинета Министров №20 от 05.01.2016 «Порядок, в котором финансовое учреждение выполняет процедуры

надлежащей проверки финансовых счетов и представляет Службе государственных доходов информацию о финансовых счетах».

Заключение

Проведенный анализ совокупности внесенных изменений в Латвии и в Финляндии позволяет сделать вывод о том, что законодатели привели национальное законодательство в соответствие с международным стандартом бухгалтерской отчетности и определили главные цели налоговых и следственных органов, призванных осуществлять борьбу с лицами, совершившими преступления нарушения бухгалтерского учета.

Принципы бухгалтерского учёта в Латвии и в Финляндии находятся в точном соответствии с международными стандартами в этой сфере и с учетом требований национальных нормативных актов, вытекающих из обязательных для Латвийской Республики и Финляндской Республики нормативных актов Европейского союза и обязательных для этих стран международных соглашений в налоговой сфере, целью которых является укрепление взаимного административного сотрудничества стран в борьбе против мошенничества в налоговой сфере и уклонения от уплаты налогов.

Ссылки

- ¹ OECD's Multilateral Competent Authority Agreement for the Common Reporting Standard. <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/international-framework-for-the-crs/>
- ² Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters. <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/>
- ³ Council Directive 2014/107/EU of 9 December 2014 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation./ Official Journal of the European Union, 16.12.2014, L 359/1
- ⁴ Manabu Sakagami, Hiroshi Yoshimi, Hiroshi Okano, (1999) "Japanese accounting profession in transition", Accounting, Auditing & Accountability Journal, Vol. 12 Iss: 3, pp. 340 – 357
- ⁵ Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC. Official Journal of the European Union, 11.3.2011, L 64/1
- ⁶ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on an Action Plan for Strengthening the Fight against Terrorist Financing. <http://eur-lex.europa.eu>; Fair Taxation: The Commission sets out next steps to increase tax transparency and tackle tax abuse. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2354_en.htm
- ⁷ Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums. 22.10.2015. likums/LV, 222 (5540), 12.11.2015.
- ⁸ Revīzijas pakalpojumu likums. 03.05.2001. likums/LV, 78 (2465), 22.05.2001., Ziņotājs, 12, 21.06.2001.

- ⁹ Par grāmatvedību. 14.10.1992. likums. /Ziņotājs, 44/45, 12.11.1992.
- ¹⁰ Directive 2009/101/EC Of The European Parliament And Of The Council of 16 September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and third parties, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent. OJ L 258, 1.10.2009, p.11.
- ¹¹ Council Directive 2014/107/EU of 9 December 2014 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation. Official Journal of the European Union, 16.12.2014, L 359/1.
- ¹² Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC. Official Journal of the European Union, 11.3.2011, L 64/1.
- ¹³ Council Directive 77/799/EEC of 19 December 1977 concerning mutual assistance by the competent authorities of the Member States in the field of direct taxation and taxation of insurance premiums.
- ¹⁴ Там же, статья 16.
- ¹⁵ <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>
- ¹⁶ Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of Finland to Improve International Tax Compliance and to Implement FATCA. <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Documents/FATCA-Agreement-Finland-3-5-2014.pdf>
- ¹⁷ Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of Latvia to Improve International Tax Compliance and to Implement FATCA. <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Documents/FATCA-Agreement-Latvia-6-27-2014.pdf>
- ¹⁸ Sarbanes-Oxley Act. Enacted July 30, 2002 by the 107th United States Congress.
- ¹⁹ <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>
- ²⁰ Krimināllikums. 17.06.1998. likums. /LV, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998., Ziņotājs, 15, 04.08.1998. Статья 217. ч. 2, 3.
- ²¹ Republic Of Lithuania Criminal Code. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/criminal_code_lithuania_en_1.doc
- ²² Penal Code. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>
- ²³ German Criminal Code. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
- ²⁴ The Criminal Code of Finland. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>
- ²⁵ Ответ на запрос автора из канцелярии Верховного суда Финляндии от 8.12.2016.
- ²⁶ Решение Верховного суда Финляндии ККО:2015:88 от 4.12.2015. (Decision on Supreme Court of Finland ККО:2015:88 on 4.12.2015.)
- ²⁷ Решение апелляционного суда Хельсинки R 15/2030 от 20.05.2016. (Decision of Appeal Court of Helsinki R 16/2030 on 20.05.2016.)
- ²⁸ Решение апелляционного суда Хельсинки R 16/358 от 10.11.2016. (Decision of Appeal Court of Helsinki R 16/358 on 10.11.2016.)
- ²⁹ Решение уездного суда Эспоо R 16/1226 от 31.03.2016. (Decision of District Court of Espoo R 16/1226 on 31.03.2016.)
- ³⁰ Par nodokļiem un nodevām. 02.02.1995. likums/LV, 26 (309), 18.02.1995., Ziņotājs, 7, 13.04.1995. Статья 22.² Informācijas sniegšana Valsts ieņēmumu dienestam par aizdomīgiem darījumiem, kā arī citiem darījumiem.

Anotācija

Rakstā aplūkota atbildība par grāmatvedības noteikumu pārkāpumiem Latvijā un Somijā. Šādu atbildību lielā mērā ietekmē starptautiskās vienošanās, saskaņā ar kurām valstis apņemas pakāpeniski ieviest vienotus grāmatvedības standartus un sistēmas, kas ļauj automatiskā režīmā apmainīties ar

informāciju par ienākumiem un nodokļu maksājumiem. Vienlaikus secināms, ka mūsdienu audita metodika ļauj efektīvi konstatēt grāmatvedības noteikumu pārkāpšanas gadījumus, ja šādas darbības ir vērstas uz izvairīšanos no nodokļiem un apdraud ekonomisko drošību. Raksta ietvaros veiktā likumu grozījumu analīze ļauj izdarīt secinājumu, ka Somijā un Latvijā ir veikti nepieciešamie likumdošanas pasākumi starptautisko grāmatvedības standartu ieviešanai.

Abstract

This article discusses the responsibility and punishment for violation of accounting rules in Finland and Russia. Multilateral Competent Authority Agreement, signed by 87 countries, will ensure consistent practical implementation of international tax information exchange on income and taxes paid. Modern audit has developed methods for detection of fraudulent financial reporting and provision of economic security. Conducted analysis of implemented changes in Latvia and Finland allows to conclude that the legislators brought the national legislation into accordance with international financial reporting standards.

JURIDISKO PERSONU NEVAINĪGUMA PREZUMPCIJA

Mg. iur. Edgars Golts,

zvērināts advokāts, Biznesa augstskolas „Turība” un Starptautiskās Baltijas akadēmijas lektors, Biznesa augstskolas „Turība” studiju programmas “Juridiskā zinātne” doktorants, Latvija

2016. gada 6. martā tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2016/343¹ (turpmāk – Direktīva) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā, jo ES valstu tiesību aktu un judikatūra juridisko personu aizsardzības līmeņi ir dažādi. Ar pieņemto Direktīvu netika noregulēts jautājums par juridisko personu nevainīguma prezumpciju, vien nosakot, ka tā ir nodrošināma izmantojot spēkā esošās tiesiskās garantijas un judikatūru, kuras attīstība arī noteiktu vai nepieciešamas darbības ES līmenī. Šī raksta mērķis ir noskaidrot juridisko personu nevainīguma prezumpcijas institūta lomu un vietu mūsdienu tiesībās. Raksta uzdevumus ir noskaidrot šī institūta vietu tiesu normās un to piemērošanu praksē. Rakstā izmantotas analītiskā metode un induktīvā metode, meklējot tiesību normu un piemērošanas kopsakarības.

Nevainīguma prezumpcijas princips ir noteikts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas² 47. un 48. pantā, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija)³ 6. pantā, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁴ 14. pantā, Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas⁵ 11. pantā, Latvijas Republikas Satversmes⁶ 92. pantā un Latvijas Republikas likuma „Par tiesu varu”⁷ 23. pantā. Par nevainīguma prezumpciju runāts arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā⁸ ar mērķi nostiprināt konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā⁹. Nevainīguma prezumpcijas teoriju savā rakstā ir pētījis Viktors Tadross (*V. Tadros*), Varvikas Universitātes (*University of Warwick*) Tiesību skolas profesors, kurš savos pētījumos analizē pretrunas attiecībā uz nevainīguma prezumpcijas piemērošanu, kā arī apstākļus, uz kuru pamatiem šo prezumpciju var ierobežot. V. Tadross norāda uz alternatīvu teoriju, ar kuru varētu pilnā mērā attaisnot nevainīguma prezumpcijas nepiemērošanu. Teorija pēta ideju, ka prezumpcijas deformācija ir attaisnojama gadījumā, ja tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā. Profesors V. Tadross izdara secinājumu, ka iejaukšanās tiesībās uz nevainīguma pieņemumu nav pamatota, un tādēļ šīs tiesības būtu uzskatāmas

par neaizskaramām¹⁰.

Latvijas Republikas Satversmes 116. pantā noteikta personas tiesību ierobežošana sabiedrības labā, un, tā kā šis uzskaitījums ir uzskatāms par izsmeļošu, tad secināms, ka nevainīguma prezumpcija nav iekļauta starp tiesībām, kuras varētu tikt ierobežotas. Secināms, ka, tā kā jebkurai personai ir tiesības uz taisnu tiesu, tad jebkurai personai ir arī tiesības būt atzītai par nevainīgu, līdz tas nav pierādīts pienācīgā veidā. Likuma “Par tiesu varu” 4. panta norma ietver vienlīdzības principu likuma un tiesas priekšā, nosakot vienādas tiesības uz likumu aizsardzību. Tādējādi, tikai loģisks ir secinājums, ka nevainīguma pieņēmums attiecas gan uz fiziskajām, gan juridiskajām personām, neskatoties uz to, ka attiecīgās normas panta otrā daļa, kurā precizēti iespējamie nevienlīdzības izcelsmes avoti, viennozīmīgi attiecināma uz fizisku personu. Autors pievienojas uzskatam, ka šī norma ir jātulko paplašināti. Satversmes 91. panta tvērums ir plašāks par Konvencijā un citos starptautiskajos instrumentos noteikto¹¹, jo Satversmē nav tukšu formulējumu, bet, ja Satversmē ir lietots kāds jēdziens, tad Satversmes sapulce piešķirusi tam noteiktu saturu, kurš ņemams vērā, iztulkojot attiecīgo Satversmes normu¹². Juridiskas personas tiesību tikt uzskatītai par nevainīgu aizsardzība ir netieši nodrošināta ar spēkā esošajām garantijām Latvijas Republikas un Eiropas Savienības tiesību aktos, kā tos interpretējušas Latvijas tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT). Nevainīguma prezumpcija ne vien nozīmē, ka pierādīšanas pienākums gulstas uz apsūdzību, bet dažos konkrētos gadījumos pierādīšanas pienākums tiek pārlikts uz aizstāvību. Satversmes 91. pantā ietvertās tiesības ir patstāvīgas pamattiesības un nav obligāti saistāmas ar kādām citām Satversmē garantētajām politiskajām vai sociālām tiesībām. Fizisko personu un juridisko personu tiesību tikt uzskatītām par nevainīgām konkrētu aspektu dažādās vajadzības un aizsardzības līmeņi šobrīd ir atšķirīgi, un autors uzskata, ka tādējādi ir saskatāma nevienlīdzīgas attieksmes piemērošana pret dažādām personām. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka tiesības, kas izriet no nevainīguma prezumpcijas, uz juridiskām personām neattiecas

tādā pašā veidā kā uz fiziskām personām. Eiropas Savienībā pastāv uzskats, kas iekļauts 2016. gada 6. marta Direktīvā par nevainīguma prezumpciju, ka ir pārāgri pieņemt tiesību aktus par juridisko personu tiesībām tikt uzskatītām par nevainīgām. Juridisko personu tiesību tikt uzskatītām par nevainīgām aizsardzība ir jānodrošina, izmantojot spēkā esošās tiesiskās garantijas un judikatūru. Līdztiesības un diskriminācijas novēršanas tiesības ir balstītas uz Aristoteļa paradigmu. Tā nosaka, ka līdzīgās situācijās ir jāizturas līdzīgi, bet atšķirīgās atšķirīgi, samērā ar šo situāciju atšķirību. No šīs paradigmas izriet, ka, lai nodrošinātu līdztiesību pret personām, vienādās situācijās jāizturas vienādi, bet pret personām dažādās situācijās jāizturas dažādi¹³. Reālās līdztiesības pieeja ļauj atpazīt diskrimināciju bez līdzinieka¹⁴. Tiesību un taisnīguma vienības idejai, kas laika ziņā izrādījās tik noturīga, piemīt ļoti nozīmīga tieša un apslēpta jēga. Tiešā nozīme saistīta ar to, ka taisnīgums ir tiesību satura būtiska sastāvdaļa. Savukārt apslēptā jēga saistīta ar to, ka taisnīgums pilda sadales un atmaksas mēra funkciju¹⁵.

Pastāvošā prakse, ka tikai turpmākajai attīstībai būtu jānosaka, vai nepieciešams apsvērt izmaiņas attiecībā uz juridisko personu nevainīguma prezumpciju, ir stagnējoša. Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija nosaka, ka jāpierāda personas, tai skaitā, arī juridiskas personas, vaina pārkāpuma izdarīšanā, nevis nevainīgums. Teorētiski, jebkura normatīvā akta pārkāpšanu var uzskatīt par vainu. Tāds koncepts, piemēram, ietverts Austrijas administratīvo sodu likuma 5. panta pirmajā daļā¹⁶, kur par neuzmanību tiek uzskatīta arī normatīvā akta vai administratīvā priekšraksta pārkāpšana, ja administratīvā pārkāpuma sastāvā nav ietverts kaitējums vai apdraudējums¹⁷. Nevainīgums tiek prezumēts, ja nav pierādījumu par pretējo. Ja tiek apgalvots, ka juridiska persona izdarījusi pārkāpumu, lai gan nav tādu pierādījumu, tad viennozīmīgi tiek pārkāpta nevainīguma prezumpcija. Tas ļauj secināt, ka nevainīguma prezumpcija attiecas ne vien uz fizisku personu tiesībām, Satversmes ietvarā „cilvēktiesības”, bet arī, tulkojot Satversmes normu plašāk, uz juridiskām personām kā fizisku personu – cilvēku radītu personu. Satversmes 91. pantā ietvertās tiesības ir patstāvīgas pamattiesības un nav obligāti saistāmas ar kādām citām Satversmē garantētajām politiskajām vai sociālām tiesībām¹⁸. Autors, tādējādi, izdara secinājumu, ka ne tikai visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, bet arī visas cilvēku – fizisku personu izveidotās

juridiskās personas ir tikpat vienlīdzīgas gan savā starpā, gan arī attiecībā ar fiziskajām personām. Visu personu, neatkarīgi no to veida, tiesības ir īstenojamas bez jebkādas diskriminācijas, jo gan pilsoniskā sabiedrība, gan tirgus balstās uz pilsoņu vienlīdzību viņu attieksmē pret tiesībām un pienākumiem¹⁹. Arī Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedumā lietā Nr. 2005-02-0106 atzīts, ka Satversmes 91. pantā ir ietverti divi savstarpēji cieši saistīti principi: vienlīdzības princips pirmajā teikumā un diskriminācijas aizlieguma princips – otrajā teikumā. Turklāt, kā vienlīdzības princips, tā diskriminācijas aizlieguma princips ir attiecināmi arī uz juridiskām personām un darbojas nepastarpināti, proti, šiem principiem piemīt tieša ietekme²⁰.

Praksē redzams, ka jau šobrīd tiesā nākas risināt jautājumus par juridiskas personas nevainīguma pieņēmuma pielietošanu. Jo tiesnesim no, vienas puses, jātiesā pēc patiesības, bet no otras – jāvadās no likuma, un šīs abas orientācijas viņš var savienot tikai tad, ja likums arī satur patiesību²¹. Šāds teorētisks skatījums uz tiesību normu ļauj piemērojamo normu skatīt plašāk, nekā likumdevējs šo normu ir veidojis, jo būtisks priekšnoteikums normas patiesās jēgas noskaidrošanai ir tās teksta izpratne saistībā ar tiesību principiem²².

Pētot sīkāk nodokļu tiesības, jāsecina, ka Satversmes 92. pantā ietvertā nevainīguma prezumpcija izpaužas kā nodokļu maksātāja labticīguma prezumpcija. Piemēram, ASV tiesās jautājumos par pierādījumu tiesībām vislielākā mērā ir piemērojams juridiskais pieņēmums – nodokļa maksātāja godprātības pieņēmums, kā viens no atvasinātiem nevainīguma pieņēmumiem²³. Šī pieņēmuma prioritārā pielietošana kopumā ir atbalstāma, kaut gan praksē bieži tiek pieņemts, ka nodokļu maksātājs ir negodprātīgs²⁴. Piemēram, nodokļu strīda ietvaros Administratīvā rajona tiesa lietā Nr. A420636411 atzinusi, ka, ja pieteicējs ir atbildējis uz visiem VID jautājumiem un iespēju robežās piedalījies nepieciešamo pierādījumu vākšanā, bet tomēr VID pierādījumu trūkumu dēļ šaubas ir tulkojis par sliktu pieteicējam, tad VID ir pārkāpis Satversmē ietverto nevainīguma prezumpciju. Nodokļu tiesībās tā izpaužas kā nodokļu maksātāja labticīguma prezumpcija. Attiecībā uz pieteicēja argumentu, ka visas šaubas ir jātulko par labu pieteicējam, un, atsaucoties uz nevainīguma prezumpciju, tiesa papildus norādīja arī, ka pieteicēja kā nodokļu maksātāja pierādīšanas pienākums izriet arī no turpmāk minētās tiesu

prakses, proti, kā atzinis Senāts, nodokļu lietās tieši privātpersonai pašai vislabāk ir zināmi fakti par tās ienākumiem, izdevumiem, darījumiem un tamlīdzīgi²⁵. Administratīvā pārkāpuma procesi saskaņā ar ECT praksi ir pielīdzināmi kriminālprocesiem. Jautājumi par naudas soda piemērošanu jā kvalificē kā „apsūdzība krimināllietā”, atbilstoši ECT un Konvencijas 6. panta izpratnei, piemēram, lietā *Vasteberga Taxi Aktiebolag un Vulic* pret Zviedriju²⁶. Kā norobežojošu kritēriju ECT norāda, ka naudas sodi nodokļu lietās nav mantiska rakstura kompensācija, bet gan naudas sods, kura virsuzdevums ir piespiest nodokļu maksātājiem ievērot normatīvos aktus. Naudas sodam ir ne tikai preventīva, bet arī sodošā nozīme²⁷. Šādos gadījumos nevainīguma pieņēmums ir piemērojams pilnā apmērā bez ierobežojumiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 3. marta spriedumā lietā Nr. SKA-48/2009, saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksa principiem, norādīts, ka „*Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā nostiprinātajai nevainīguma prezumpcijai jāpierāda personas vaina pārkāpuma izdarīšanā, nevis nevainīgums. Proti, nevainīgums tiek prezumēts, ja nav pierādījumu par pretējo. Ja persona tiek atzīta par vainīgu pārkāpuma izdarīšanā, lai gan lietā nav pierādījumu, kas pierādītu tās vainu, tiek pārkāpta nevainīguma prezumpcija*”.

Pēdējo gadu laikā par juridiskas personas nevainīguma pieņēmumu diskutē un lemj arī Eiropas Padomes un Eiropas Savienības institūcijās. Izsakot priekšlikumu Direktīvai, paskaidrojuma rakstā tiek minēts, ka pastāv skaidra saikne starp nevainīguma prezumpciju un pārējām tiesībām uz taisnīgu tiesu – ja kādas no šīm tiesībām tiek pārkāptas, tas neizbēgami skar arī nevainīguma prezumpciju, tai skaitā, tiesības neliecināt pret sevi, tiesības nesadarboties un tiesības klusēt, tiesības uz brīvību.

Eiropas Komisija 2006. gadā publicēja „Zaļo grāmatu” – priekšrakstu par nevainīguma prezumpciju. Neatkarīgi eksperti un speciālisti izmantoja izdevību norādīt uz nevainīguma prezumpcijas principa devalvāciju un uzsvēra, ka dažu valstu tiesību sistēmās tiek pieļauts „vainojamības prezumpcijas” princips. Paskaidrojuma rakstā norādīts, ka juridiskas personas tiesību tikt uzskatītai par nevainīgu aizsardzība ir jau nodrošināta ar spēkā esošajām garantijām dalībvalstu un Savienības tiesību aktos, kā tos interpretējušas dalībvalstu tiesas, saskaņā ar Konvenciju, un kā to interpretējusi ECT. Proti, viens no nevainīguma

prezumpcijas principa galvenajiem aspektiem ir tas, ka tiesa vai valsts amatpersona nedrīkst publiski izturēties pret aizdomās turēto vai apsūdzēto personu tā, it kā viņa būtu vainīga nodarījuma izdarīšanā, ja persona nav tiesāta un atzīta par vainīgu ar galīgu spriedumu.

Paskaidrojuma raksta izpratnē nevainīguma prezumpcija nozīmē, ka pierādīšanas pienākums gulstas uz apsūdzību, un jebkuras šaubas par personas vainīgumu tulkojamas par labu aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai. Ir pieņemts, ka tiesas sprieduma pamatā ir jābūt tiesai iesniegtiem pierādījumiem, nevis apgalvojumiem vai pieņēmumiem. Tomēr ECT ir atzinusi, ka dažos konkrētos gadījumos pierādīšanas pienākumu var pārlīkt uz aizstāvību. Priekšlikuma paskaidrojuma rakstā atzīts, ka no nevainīguma prezumpcijas izrietošās tiesības uz juridiskām personām neattiecas tādā pašā veidā kā uz fiziskām personām²⁸. Tomēr šajā rakstā veiktā analīze ļauj nepieņemt šādam viedoklim, jo daudzās tiesību nozarēs, piemēram, nodokļu tiesībās, personu vienlīdzība ir nepārprotami saskatāma. Direktīvā norādīts, ka, ņemot vērā tiesību aktu un judikatūras attīstības pakāpi, pārāgri Savienības līmenī pieņemt tiesību aktus par juridisko personu tiesībām tikt uzskatītām par nevainīgām. Norādīts, ka juridisko personu tiesības būt uzskatītām par nevainīgām jānodrošina, izmantojot spēkā esošās tiesiskās garantijas un judikatūru, kuras turpmākajai attīstībai būtu jānosaka turpmākā darbība Savienības līmenī.

Paskaidrojuma rakstā norādīts, ka dažos gadījumos pierādīšanas pienākuma pārlikšana no apsūdzības uz aizstāvību nebūtu jāuzskata par neatbilstošu nevainīguma prezumpciju, ja tiek nodrošinātas konkrētas garantijas. Proti, būtu jānodrošina, ka pieņēmumi attiecībā uz faktiem vai tiesību aktiem tiek saprātīgi ierobežoti, ņemot vērā problēmas smagumu, un ka pieņēmumi ir atspēkojami – piemēram, ar jauniem pierādījumiem par atbildību mīkstinošiem apstākļiem vai par *force majeure* gadījumu²⁹.

Eiropas Parlamenta 2016. gada 20. janvāra normatīvā rezolūcijā iekļāva priekšlikumu Direktīvā nostiprināt nevainīguma prezumpcijas un tiesību klātienē piedalīties lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesuālos aspektus.

Eiropadome 2009. gada 11. decembrī atzinīgi novērtēja šāda satura ieteikumus un iekļāva tos tā sauktajā Stokholmas programmā „Atvērta un droša Eiropa tās pilsoņu un viņu aizsardzības labā”. Eiropadome uzsvēra, ka šie ieteikumi nav izsmeļoši, un aicināja turpināt pētīt minimālo

procesuālo garantiju aspektus un novērtēt, vai ir nepieciešams izskatīt citus jautājumus, piemēram, nevainīguma prezumpciju, lai veicinātu labāku sadarbību minētajā jomā. Eiropadome, ņemot vērā valsts tiesību aktu un judikatūras pašreizējo attīstības pakāpi valstu līmenī un Savienības līmenī, nonāca pie secinājuma, ka ir pārāgri Savienības līmenī pieņemt tiesību aktus par juridisko personu nevainīguma prezumpciju, un tādēļ šī direktīva nebūtu jāpiemēro attiecībā uz juridiskām personām.

Direktīvai nevajadzētu skart nevainīguma prezumpcijas piemērošanu juridiskām personām, kā tas ir noteikts Konvencijā un kā to interpretē ECT un Eiropas Savienības Tiesa. Direktīva nosaka, ka šādam regulējumam nebūtu jāskar apsūdzības darbības, kuras veic, lai pierādītu aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu, piemēram, apsūdzības celšanu, un neskar tiesu nolēmumus, kurus pieņemot, apturētais spriedums stājas spēkā, ja tiek ievērotas tiesības uz aizsardzību. Tam nebūtu jāskar arī procesuāla rakstura prelimināros nolēmumus, kurus pieņem tiesa vai citas kompetentas iestādes un kuru pamatā ir aizdomas vai apsūdzību pierādījumu elementi, piemēram, nolēmumi par pirmstiesas apcietinājumu, ar noteikumu, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais šajos nolēmumos nav minēts kā vainīgs. Pirms procesuāla rakstura prelimināro nolēmumu pieņemšanas kompetentā iestāde varētu vispirms pārlicināties par to, vai aizdomās turētā vai apsūdzētā apsūdzošo pierādījumu elementi ir konstatēti tādā apjomā, lai pamatotu attiecīgo nolēmumu, un nolēmumā varētu uz tiem atsaukties³⁰. Tuvākā laikā saistībā ar Direktīvas 2016/34/ES ieviešanu vajadzēs pilnveidot gan Kriminālprocesa likumu, gan arī

šīs atziņas jāievēro, ieviešot Administratīvā pārkāpumu procesa likumu.

Secinājumi

- 1) Eiropas Savienības un Eiropas Padomes institūcijas krimināltiesību jautājumos nav konkretizējušas savu attieksmi attiecībā uz juridiskas personas nevainīguma prezumpciju, tikai konstatē situāciju šobrīd un secina, ka Eiropas un dalībvalstu tiesību normas un tiesu prakse jau šobrīd spēj risināt šo problēmjautājumu.
- 2) Autors uzskata, ka mūsdienās, attīstoties tādām tiesībām, kā vides, dzīvnieku, nedzimušu bērnu, mirušu personu un cita veida tiesībām, ir acīmredzams, ka, pamatojoties uz taisnīguma principu, cilvēktiesības tiek paplašināti tulkotas un pielietotas. Taisnīgums pilnībā ietver vienlīdzīgas attieksmes principu tiesībās, kas ļauj izdarīt secinājumu par fizisku un juridisku personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā.
- 3) Ņemot vērā Latvijas Republikas Satversmē ietvertu vienādas attieksmes pret personu principu, autors izvirza apgalvojumu, ka nevainīguma pieņēmums pilnā mērā ir attiecināms arī uz juridiskajām personām, tā kā uz tām gan tieši, gan pakārtoti attiecas krimināltiesību un administratīvo tiesību normas.
- 4) Autors iesaka nevainīguma prezumpciju, atsaucoties uz Latvijas Republikas Satversmes normām, nolēmumos piemērot arī attiecībā uz juridiskajām personām, tādējādi aizpildot „likumu robu” attiecībā uz minēto problēmjautājumu.

Atsauces

- ¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 65, 2016. gada 11. marts. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=OJ:L:2016:065:TOC>
- ² Eiropas Savienības Pamattiesību harta. <http://eur-lex.europa.eu/http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
- ³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. Starptautisks dokuments /LV, 143/144 (858/859), 13.06.1997.
- ⁴ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 16.12.1966. Starptautisks dokuments /LV, 61 (2826), 23.04.2003.
- ⁵ ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācija. <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija/>

- ⁶ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. Likums/LV, 43, 01.07.1993., Ziņotājs, 6, 31.03.1994.
- ⁷ Par tiesu varu. 15.12.1992. Likums/Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993.
- ⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 65, 2016. gada 11. marts. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=OJ:L:2016:065:TOC>.
- ⁹ Tadros V. Rethinking the presumption of innocence. *Criminal Law and Philosophy*, 1(2), 193-213, 2007. Pieejams: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-34247368123&partnerID=40&md5=7cb7852aa3c1bda9286815577be>
- ¹⁰ Tadros V. Rethinking the presumption of innocence. *Criminal Law and Philosophy*, 1(2), 193-213, 2007. Pieejams: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-34247368123&partnerID=40&md5=7cb7852aa3c1bda9286815577be>
- ¹¹ Nikuļceva I. Satversmes 91. panta ietvertā vienlīdzības principa un sociālo tiesību mijiedarbība Satversmes tiesas spriedumos. Aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas. Konstitucionālā sūdzība (63-69). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010., 63. lpp.
- ¹² Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012., 233. lpp.
- ¹³ Fourbert P. The Legal Protection of the Pregnant Worker in the European Community. *Sex Equality, Thoughts of Social and Economical Policy and Comparative Leaps to the United States of America*. Kluwer Law International, The Hague/London/New York, 2002, p. 31, paragraph 63 and 64. Citēts pēc Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs. Nr. 68(2833).
- ¹⁴ Fourbert P. The Legal Protection of the Pregnant Worker in the European Community. *Sex Equality, Thoughts of Social and Economical Policy and Comparative Leaps to the United States of America*. Kluwer Law International, The Hague/London/New York, 2002, at page 23, paragraph 47. Citēts pēc Levits E., Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 8. maijs Nr.68(2833).
- ¹⁵ Jakubaņecs V. Tiesības sabiedrībā. Rīga, P & K, 1998., 6. lpp.
- ¹⁶ Austrijas administratīvo sodu likums (Verwaltungsstrafgesetz). <https://www.ris.bka.gv.at:https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10005770>
- ¹⁷ Danovskis E. Administratīvās atbildības regulējuma konceptuālās problēmas. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/edvins-danovskis-administrativas-atbildibas-regulejuma-konceptualas-problemas.d?id=38578923>
- ¹⁸ Nikuļceva I. Satversmes 91. panta ietvertā vienlīdzības principa un sociālo tiesību mijiedarbība Satversmes tiesas spriedumos. Aktuālas cilvēktiesību aizsardzības problēmas. Konstitucionālā sūdzība (lpp. 63-69). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010., 68. lpp.
- ¹⁹ Jakubaņecs V. Tiesības sabiedrībā. Rīga: P & K, 1998., 29. lpp.
- ²⁰ Saeimas juridiskā biroja 2014. gada 11. decembra Atzinums Nr. 111.13/1-30-12/14 par likumprojektu „Grozījumi likumā „Par nodokļiem un nodevām”” (Nr. 98/Lp 12) Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijai. Pieejams:<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/2A92884740F68B86C2257DAC00584A8A?OpenDocument>
- ²¹ Jakubaņecs V. Tiesības sabiedrībā. Rīga, P & K, 1998., 22. lpp.
- ²² Plotnieks A. Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009., 233. lpp.
- ²³ Российско-американское судейское партнерство: материалы. / Сравнительная практика рассмотрения споров, вытекающих из налоговых и иных административных правонарушений. Москва, 1999. С. 28.
- ²⁴ Golts E. Pierādījumi, pierādīšana un pierādīšanas nastas teorētiskie un praktiskie aspekti nodokļu strīdos. BA Turība XVII Starptautiskās zinātniskās konferences “Konkurētspējīgi uzņēmumi konkurētspējīgā valstī” rakstu krājums. 81. – 91. lpp. Pieejams: <http://www.turiba.lv/f/Konference-2016.pdf>
- ²⁵ Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 14. marta spriedums lietā Nr. A420636411. Pieejams: <https://www.tiesas.lv>
- ²⁶ *Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden*. European Court of Human Rights (no. 36985/97), 23.07.2002.
- ²⁷ Golts E. Pierādījumi, pierādīšana un pierādīšanas nastas teorētiskie un praktiskie aspekti nodokļu strīdos. BA Turība XVII Starptautiskās zinātniskās konferences “Konkurētspējīgi uzņēmumi konkurētspējīgā valstī” rakstu krājums. 85. lpp. Pieejams: <http://www.turiba.lv/f/Konference-2016.pdf>

²⁸ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par to, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0821>.

²⁹ Turpat.

³⁰ Eiropas Parlamenta 2016. gada 20. janvāra normatīvā rezolūcija par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par to, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0011+0+DOC+XML+V0//LV>

Abstract

There is a link between a presumption of innocence and the right to a fair trial. The rights of a legal person, to be regarded as innocent, protection is ensured by the guarantees in law.

The Court of Justice has recognized that the right to the presumption of innocence, the legal persons does not apply in the same way as natural persons. The Constitution reinforces the presumption of innocence is to be subject to the right to a fair trial arising from the principle of justice. The Constitution stipulates that the rights of the person may be limited to the benefit of the public, but not the right to the presumption of innocence. In the article the author expresses the conviction, nowadays, the development of such rights, – the environment, animal, unborn children, deceased persons and other types of law; it is obvious that, on the basis of an equity principle, human rights are extended translated and applied. Justice fully embraces the principles of equality law, which allows concluding on the physical and legal persons to equality before the law and the courts.

Аннотация

Существует связь между презумпцией невиновности и правом на справедливое судебное разбирательство. Для юридических лиц право считаться невиновным обеспечивается законом. Суд постановил, что право на презумпцию невиновности к юридическим лицам не должно применяться таким же образом, как к физическим лицам. Конституция предусматривает, что право человека может быть ограничено в интересах общества, но не право на презумпцию невиновности. Автор в статье утверждает, что в настоящее время с развитием таких прав, как право окружающей среды, животных, еще не рожденных детей, умерших лиц и других видов права, очевидно, что, исходя из принципа справедливости, права человека трактуются и применяются широко. Справедливость полностью включает в себя правовой принцип равенства, что позволяет сделать вывод о равенстве физических и юридических лиц перед законом и судом.

ADMINISTRATĪVO TIESĪBU APAKŠNOZARE

DRONA KĀ BEZPILOTA GAISA KUĢA LIDOJUMU TIESISKĀ REGULĒJUMA ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

*Dr. iur., Bc. paed. Kitija Bite,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas docente, Latvija*

Ievads

Pasaulē viss mainās; nav tādu lietu un parādību, kas būtu statistiski nemainīgas, pat ja mums šķiet, ka tās nemainās. Mainās daba, mainās valstis, mainās sabiedriskās un politiskās iekārtas, mainās cilvēki un tehnoloģijas. Atsevišķām pārmaiņām ir vajadzīgs juridisks regulējums.

Raksta tapšanas ideju lielā mērā ietekmēja Vidzemes augstskolā veiktais pētījums par Vidzemes reģiona darba tirgu¹. Līdzās citiem jautājumiem pētījumā sniegts ieskats profesijās, ar kurām nākotnē būs jāsastopas sabiedrībai. Viena no nākotnes profesijām ir arī *drona pilots*. Ar bezpilota gaisa kuģiem saistītie jautājumi kļūst aizvien aktuālāki. Dažādās interneta vietnēs var sastapties ar šāda veida informāciju – “drons ietriecas lidmašīnā”, “drons pielido tuvu pie gaisā esošas lidmašīnas”, “NATO militāro sanāksmi filmē drons”, “Krievijas armija notriec dronu”² u. c. Internetā atrodamas vairākas vietnes, kurās var iegādāties dronus plašā cenu amplitūdā, proti, no dažiem simtiem līdz vairākiem tūkstošiem *eiro*. Grūti prognozēt to izmantošanas sekas.

Juridiskā aspektā raugoties, Latvijā ir tiesiskais regulējums, kurš nosaka bezpilota gaisa kuģu lidojumu kārtību – Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi: Ministru kabineta 22.11.2016. noteikumi Nr. 737³ (turpmāk Noteikumi Nr. 737), ar kuriem tika aizstāti tāda paša nosaukuma Ministru kabineta 15.08.2006. noteikumi Nr. 656⁴ (turpmāk – Noteikumi Nr. 656).

2006. gada noteikumi Nr. 656 bija pieņemti pirms 10 gadiem, un tie īsti neregulēja dronu lidojumus. Tas, ka dronu izmantošana uztrauc militārpersonas saistībā ar sabiedrības drošību, jau atspoguļojies Saeimas pieņemtajos grozījumos Aviācijas likumā⁵, ļaujot Nacionālajiem

Bruņotajiem spēkiem bezpilota gaisa kuģu militāru objektu tuvumā iznīcināt vai veikt piespiedu nosēdināšanu. Bezpilota gaisa kuģu piespiedu nosēdināšanas vai iznīcināšanas kārtību Ministru kabinetam bija jāizstrādā līdz 2016. gada 1. oktobrim⁶. 2016. gada 2. augustā Ministru kabineta sēdē tika izskatīts dokumenta projekts “Instrukcija par bezpilota gaisa kuģu vai tādu lidaparātu piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi, un incidenta apstākļu noskaidrošanu”⁷. Par tālāko dokumenta virzību 2016. gada decembra otrajā pusē publiski pieejama informācija nav atrodamā.

Kontekstā ar Vidzemes augstskolas pētījumu pārdomas izraisa dronu izmantošanas (pilotēšanas) juridiskie aspekti: vai jebkurš varēs būt drona pilots, vai tā būs profesija tikai noteiktam personu lokam, kādas būs prasības, lai iegūtu drona pilota atļauju. Būtiski ir arī cilvēktiesību jautājumi, pilotējot dronu: vai tiks nodrošināta cilvēku personiskās dzīves neaizskaramība, vai iegūtie dati netiks izmantoti neparedzamiem mērķiem, vai valsts ar dronu lidojumu regulējuma palīdzību varēs labāk garantēt sabiedrības drošību un kārtību? Šie ir tikai daži jautājumi, kas varētu būt interesanti nākotnes sabiedrībai un juristiem.

Raksta **objekts** ir tiesiskās attiecības bezpilota gaisa kuģu lidojumu organizēšanas jomā; **priekšmets** – bezpilota gaisa kuģu tiesiskais regulējums. Raksta **mērķis** – analizējot tiesisko regulējumu bezpilota gaisa kuģu lidojumiem, identificēt dronu lidojumu tiesiskā regulējuma problēmas un ieteikt to risinājumus. Rakstā izmantotās **metodes**: vispārzinātniskās – aprakstošā, analītiskā, sintēzes, dogmatiskā, loģiski-konstruktīvā, indukcija un dedukcija; tiesību normu interpretācijas metodes – gramatiskā, sistēmiskā, teleoloģiskā.

Rakstā autore pētīs ar dronu pilotēšanu saistīto tiesisko regulējumu un mēģinās ieskicēt

profesijas – drona vadītājs – tiesisko regulējumu. Autore cer, ka raksts rosinās interesentu pārdomas un diskusiju saistībā ar sabiedrības drošību, cilvēktiesību ievērošanu un tehnoloģiju attīstību.

Tiesiskais regulējums bezpilota gaisa kuģiem

Cilvēkam kopš senas pagātnes ir bijis sapnis par lidošanu; atceramies kaut vai Ikaru no sengrieķu mītiem un Da Vinči izgudrojumus, kas apsteidza laiku. Tomēr publiski demonstrētie pirmie lidojumi notika 18. gs. beigās Parīzē ar brāļu Mongolfjē izgudroto siltā gaisa balonu. Latvijā 1804. gadā flāmu aeronauts Gaspars Etjēns Robertsons ar šādu gaisa balonu devās lidojumā no Rīgas uz Ropažiem⁸. Pieminēšanas vērts ir arī Herberta Cukura 1933. gada lidojums ar lidmašīnu no Rīgas uz Gambiju⁹. Kopš tā laika aviācijas nozare ir strauji attīstījusies. Paralēli pilotējamiem gaisa kuģiem tiek darbināti lidaparāti, kuru lidojumu cilvēks vada tikai daļēji.

Sākumā autore sniegs ieskatu **jēdzienu izpratnē**. Likums “Par aviāciju” nosaka, ka gaisa kuģis ir lidaparāts, ko atmosfērā notur mijiedarbība ar gaisu, ja tā nav mijiedarbība ar gaisu, kas reflektēts no zemes vai ūdens virsmas¹⁰. No normas gramatiskās interpretācijas saprotams, ka par gaisa kuģi tiek atzīts lidaparāts, kurš gaisā uzturas ne ar zemes vai ūdens virsmas radītu gaisu, bet dzinēju. Pie gaisa kuģiem tiek pieskaitītas lidmašīnas, ultravieglie gaisa kuģi (piemēram, helikopters, motodeltaplāns)¹¹, aerostati (gaisa baloni un dirižabļi)¹². Gaisa kuģi vada kapteinis jeb pilots, kurš ir atbildīgs par gaisa kuģa ekspluatāciju un drošību tā lidojuma laikā. No šī definējuma izriet, ka, ja lidaparātam nav kapteiņa jeb pilota, šādu gaisa kuģi sauc par bezpilota gaisa kuģi.

Būtiski ir izprast, ko Latvijā uzskata par bezpilota gaisa kuģi, tāpēc analizēsim šī jēdziena tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību. Noteikumi Nr. 656 “Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu lidojumi, kas nav kvalificējami kā gaisa kuģi” nesniedza definīciju, kas ir bezpilota gaisa kuģi un kas ir cita veida lidaparāti. No normas gramatiskās izpratnes varēja secināt, ka tie ir lidaparāti, kas nav kvalificējami kā gaisa kuģi, un tie bija iedalāmi divās daļās – bezpilota gaisa kuģi un cita veida lidaparāti. Noteikumu Nr. 656 pirmajā punktā šiem lidaparātiem tiek dots vienots saīsinājums – *bezpilota gaisa kuģi*, nesniedzot nekādas detalizētākus paskaidrojumus. No normas teleoloģijas un loģikas izrietēja, ka Ministru kabineta (turpmāk – MK) gribā ir bijusi noregulēt tos

lidojumus, kuri tiek veikti bez pilota klātbūtnes visiem lidaparātiem, kuri nav gaisa kuģi. Būtībā tas ir pareizi. Tomēr no Noteikumu Nr. 656 tālākas gramatiskās interpretācijas bija secināms, ka MK ir nosaucis tikai četrus bezpilota gaisa kuģus, neparedzot šo uzskaitījumu paplašināt; šie bezpilota gaisa kuģi ir bezpilota raķetes, radio vadāmie lidmodeļi, bezpilota brīvie gaisa baloni un atsaitē piestiprināti bezpilota gaisa baloni un gaisa pūķi.

Tātad vispār nebija atstāta interpretācijas iespēja Noteikumos Nr. 656 minētajiem “cita veida lidaparātiem”, jo sistēmiski normatīvais akts bija veidots no 5 nodaļām: vispārīgie noteikumi un atlikušās četras nodaļas katra savam augstāk uzskaitītam bezpilota gaisa kuģa veidam. Ja šāda paplašināta interpretācija varbūt nebija nepieciešama 2006. gadā, tad tā kļuva nepieciešama vēlākajos gados, pateicoties tehnoloģiju progresa radītajiem bezpilota gaisa kuģiem, kuru definējums nebija iekļauts tiesiskajā regulējumā.

Viens no lidaparātiem, kas iegūst aizvien lielāku popularitāti, ir drons. Vārda filoloģiskās izcelsmes pamatā ir angļu valodas lietvārds *drone* – trans, liekēdis. Bet tehniski drons tiek raksturots kā bezpilota lidaparāts jeb lidojošs robots. Dronu var tieši kontrolēt cilvēks, bet populārāka ir drona versija, izmantojot autonomu vadības sistēmu – datorprogrammu, kas sasaitīta ar GPS (ģeogrāfisko pozicionēšanas sistēmu)¹³. “Drona sistēma sastāv no zemes stacijas un paša lidaparāta ar tajā iebūvētu autopilotu, kurš vada tā lidojumu autonomā režīmā, un vadība no zemes nav nepieciešama. Operators ir vajadzīgs, tikai lai definētu maršrutu, bet lidmašīna visu izpildīs pati – tā stabili ieturēs kursu, augstumu un ātrumu, pretosies vējam, pretosies lietum” uzsvēris konstruktors Konstantīns Popiks¹⁴.

Lai risinātu šo nepilnību, Satiksmes ministrija bija izstrādājusi un Valsts sekretāru sanāksmē 2016. gada 10. martā tika izsludināts jauns Ministru kabineta noteikumu projekts “Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu lidojumi, kas nav kvalificējami kā gaisa kuģi” (turpmāk – Projekts). Šajā Projektā bezpilota gaisa kuģis tika definēts kā “*gaisa kuģis, kurā neatrodas cilvēks kā pilots un gaisa kuģa lidojuma vadību autonomi vai attālināti veic pilots uz zemes vai kādā transporta līdzeklī*”. Šī definējuma tvērumā gan ietilpa, gan neietilpa droni. Tas, ka Projekts paredzēja dronus kā šī regulējuma objektus, norādīja vārds “autonomi”; tomēr vārds “autonomi” ir saistīts ar visu teikumu kopumā – lidojuma vadību veic pilots uz zemes vai kādā transporta līdzeklī. No autorenes

iepriekš minētā dronu tehniskā apraksta ir secināms, ka drona vadība var būt gan ar tiešu vadību uz zemes, bet lielā mērā vadība tiek organizēta autonomi, izmantojot ieprogrammētu lidojuma maršrutu un veicamās darbības. Līdz ar to droniem pilots nav nepieciešams un nav svarīgi, vai tas atrodas uz zemes vai kādā transporta līdzeklī.

Šo Projektu Satiksmes ministrija atsauc¹⁵ un tika izstrādāts cits Ministru kabineta noteikumu projekts, kuru arī pieņēma kā Noteikumus Nr. 737. Pašlaik bezpilota gaisa kuģis tiek definēts kā *kuģis, kas ir izstrādāts tā, lai cilvēks, kurš lidojuma laikā rīkojas ar bezpilota gaisa kuģa lidojuma vadības ierīcēm [..], neatrastos gaisa kuģī, un kas tiek pilotēts no attālinātas bezpilota gaisa kuģa tālvadības vietas, un kas tiek izmantots atpūtai, sportam un ar bezpilota gaisa kuģi veicamiem speciāliem aviācijas darbiem*¹⁶. Lai arī definējums ir ticis precizēts, tomēr to pilnībā nevar attiecināt uz tiem bezpilota gaisa kuģiem, kuriem ir autonoma vadība (piemēram, droniem). Autore piedāvātu papildināt definīciju, uzsverot tieši autonomo vadības sistēmu vai ieprogrammētu lidojumu, kura norisei nav nepieciešams cilvēks. Šāds definējums būtu jāparedz Noteikumu Nr. 737 redakcijā, lai saturiski jēdziena tvērums iekļautu dronus.

Drona izmantošanas iespējas un problemātika

Dronu izmantošanas iespējas ir praktiski neierobežotas. Pārsvārā droni tiek asociēti ar militāro sfēru, bet tos lieliski var izmantot meklēšanā, glābšanā, novērošanā, satiksmes uzraudzībā un ugunsgrēkos. Tāpat dronus var izmantot grūti pieejamās vai cilvēka dzīvībai riskantās vietās – šah-tās, sabrukušās ēkās, caurulēs utt. Aprakstot drona tehniskās iespējas, konstruktors K. Popiks¹⁷ norāda, ka viņa konstruētais drons lido lielā augstumā (600 – 700 m) ar ātrumu 100 km/h un to grūti pamanīt no zemes, tas ir nedzirdams un to grūti notriekt; ja to aprīko ar attiecīgu optisko kameru, operators uz zemes saņem kvalitatīvu informāciju.

Drona tehniskās iespējas lieliski nodrošina tā izmantošanu militāriem mērķiem, attiecīgiem valsts dienestiem un arī komersantiem, kuru darbība saistīta ar precīzu attēlu vai informācijas iegūšanu. Tomēr, nonākot atklātā tirgū, dronus iespējams iegādāties arī privātpersonām, kurām tāpat nav nekādu šķēršļu izmantot dronu sniegtās iespējas. Aktualizējas jautājums par to, kā drona vadītājs izmantos iegūto informāciju, piemēram, fotogrāfijas? Dronus jau tagad Latvijā izmanto personas, kuras vēlas nogādāt ieslodzījuma vietās neatļautus priekšmetus. Autore secina, ka

dronu izmantošanai valsts funkciju īstenošanai nebūtu nepieciešamas kādas īpašas atļaujas, bet privātpersonu tiesības un pienākumi dronu izmantošanā būtu jāneregulē ar tiesību normām. Un valstij jāpatur kontroles tiesības, lai izvairītos no neparedzamām dronu izmantošanas sekām.

Līdz ar to tālākajā raksta daļā pētīsim dronu izmantošanas tiesisko regulējumu. Likums “Par aviāciju”¹⁸ nosaka bezpilota gaisa kuģu izmantošanu. Tas ir likuma 47. pants, kura sākotnējā redakcija bija šāda: “47. pants. Bezpilota gaisa kuģu lidojumi vai cita veida lidaparātu pārvietošanās. Bezpilota gaisa kuģim lidojumi vai cita veida lidaparātam, kas nav kvalificējams kā gaisa kuģis, pārvietošanās, ja tas nav pretrunā ar sabiedrības interesēm un neapdraud gaisa kuģu lidojumu drošību, Latvijas Republikas gaisa telpā jāveic kārtībā, kādu pēc saskaņošanas ar Latvijas Republikas Aizsardzības ministriju nosaka Civilās aviācijas administrācija” (autores izcēlums).

2005. gadā, reorganizējot Civilās aviācijas administrāciju, tās vietā tiek izveidota Civilās aviācijas aģentūra,¹⁹ līdz ar to grozot likuma 47. pantu pašreiz spēkā esošajā redakcijā: “47. pants. Bezpilota gaisa kuģu lidojumi vai cita veida lidaparātu pārvietošanās. Bezpilota gaisa kuģu lidojumus vai tādu cita veida lidaparātu pārvietošanos, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi, ja tas nav pretrunā ar sabiedrības interesēm un neapdraud gaisa kuģu lidojumu drošumu, Latvijas Republikas gaisa telpā veic **Ministru kabineta noteiktajā kārtībā**”. Šajā normā ir vērojama viena no tiesiskā regulējuma problēmām – ka neaizskaramās intereses, kuras valsts aizsargā, ir sabiedrības intereses un lidojumu drošība. Tomēr, attīstoties izpratnei un starptautiskajai tiesu praksei par cilvēktiesībām un sabiedrības drošību, aktuālas kļūst ne tikai sabiedrības drošības, bet arī indivīda intereses. Piemēram, Satversmes garantētās tiesības uz cilvēka godu un cieņu, tiesības uz privātās dzīves, mājokļa neaizskaramību, tiesības uz īpašumu, tiesības uz veselību un dzīvību²⁰. Likuma “Par aviāciju” 47. pants būtu jāpapildina ar valsts garantētajām cilvēka tiesībām.

Likuma 2005. gadā pieņemtā redakcija uzdeva Ministru kabinetam izstrādāt normatīvo regulējumu bezpilota gaisa kuģu lidojumu kārtībai. Tā 2006. gadā tika pieņemti Noteikumi Nr. 656. Diemžēl publiski nav pieejama likumprojekta anotācija, kurā varētu būt iekļauti skaidrojumi jēdzieniem *bezpilota gaisa kuģis* un *cita veida lidaparāts*. Šo jēdzienu neskaidrība un nenoteiktība rada sistēmiski un teleoloģiski neiespējamu

likuma "Par aviāciju" 2016. gada grozījumu piemērošanu.

Proti, Nacionālie bruņotie spēki izvirzīja problēmu, ka, neskatoties uz Noteikumu Nr. 656 esamību, saglabājas bezpilota gaisa kuģu radīto draudu iespēja militārajiem lidlaukiem un aviācijas poligoniem, kā arī pastāv iespēja dronu izmantot izlūkošanas darbībai, kas apdraud militāro objektu drošību un integritāti²¹. Saeima 2016. gada 9. jūnijā atbalstīja minētos grozījumus, likumu "Par aviāciju" papildinot ar 47.¹ pantu Bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumu vai pārvietošanās piespiedu pārtraukšana: "Lai novērstu kaitējumu valsts aizsardzības interesēm, Nacionālo bruņoto spēku komandieris vai viņa pilnvarota persona var pieņemt lēmumu par bezpilota gaisa kuģu piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu vai tādu cita veida lidaparātu, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi, piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu, pielietojot šaujamo ierocius vai speciālos līdzekļus, ja attiecīgais lidojums veikts, pārkāpjot normatīvajos aktos noteikto lidojumu aizliegumu virs militārajiem objektiem vai to tuvumā, virs karakuģiem, kā arī gaisa telpas aizliegtajās zonās, īslaicīgi rezervētajās zonās un īslaicīgi norobežotajās zonās, kas izveidotas Nacionālo bruņoto spēku vajadzībām, vai radot pamatotus draudus personām, kuru apsardze tiek veikta saskaņā ar Nacionālo bruņoto spēku likuma 6.¹ panta otrās daļas 1., 2. un 3. punktu"²². Nosēdināšanas vai iznīcināšanas kārtība Ministru kabinetam bija jāizstrādā līdz 2016. gada 1. oktobrim. Kā jau autore norādīja, pagaidām šāds regulējums ir izstrādes procesā.

Grozījumus, kas teorētiski dod tiesības Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem veikt bezpilota gaisa kuģu piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu, nedod tiesības Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem nosēdināt vai iznīcināt tieši dronus. Jebkura norma ir jātulko kontekstā ar normas mērķi, bet likuma "Par aviāciju" mērķis ir regulēt pilotētos gaisa kuģus. Līdz ar to Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem deleģētā kompetence jāsaista ar regulējumu, kas noteikts Noteikumos Nr. 737. No autores iepriekš veiktās analīzes ir saprotams, ka droni Noteikumu Nr. 737 var arī netikt iekļauti bezpilota gaisa kuģu jēdzieniskajā tvērumā. Līdz ar to pagaidām, neskatoties uz pieņemtajiem likuma grozījumiem un Noteikumiem Nr. 737 Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem nav tiesību ne nosēdināt, ne iznīcināt dronus. Nenoliedzami, droni var radīt 47¹. pantā paredzēto apdraudējumu, tāpēc būtu jāgroza Noteikumus Nr. 737, ietverot bezpilota

gaisa kuģa definējumā tādos kuģus, kurus vada autonoma vadības sistēma vai tie tiek vadīti ar datorprogrammas palīdzību.

Bezpilota gaisa kuģu lidojumu tiesiskā regulējuma problēmjaudājumi

Noteikumu Nr. 737 projekta anotācijā teikts, ka bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi [...], nozare strauji attīstās, par ko liecina arvien pieaugošais bezpilota gaisa kuģu lietotāju īpatsvars. Līdz ar to būtiski palielinās arī riski civilās aviācijas drošumam un drošībai, par ko liecina vairāki incidenti Latvijas Republikas gaisa telpā. Nepilnīgi regulēta un nesankcionēta bezpilota gaisa kuģu darbība saistāma arī ar riskiem un apdraudējumu cilvēka dzīvībai, veselībai, privātumam, mantai, lidojumu drošumam un drošībai, videi, sabiedrībai kopumā, kā arī valsts nozīmes infrastruktūras objektiem²³. No kā izriet valsts mērķis noregulēt bezpilota gaisa kuģu lidojumus un novērst ar tiem saistītos riskus dažāda veida apdraudējumiem. Autore pozitīvi vērtē Noteikumus Nr. 737, jo tajos ir noregulēta virkne jautājumu, kas nebija ietverti Noteikumos Nr. 656. Piemēram, tiek definēts, kas ir bezpilota gaisa kuģis, (lai arī šis regulējums ir nepilnīgs attiecībā uz droniem); kā risks tiek noteikts cilvēktiesību apdraudējums, ietverot Satversmē aizsargājamās cilvēktiesību apdraudējumu bezpilota gaisa kuģu lidojumos; stingrākas prasības bezpilota gaisa kuģa marķēšanai un līdz ar to arī atpazīšanai; tiek noteikta obligātā apdrošināšana bezpilota gaisa kuģiem, kas smagāki par 1,5 kg; izsmeļošāks un plašāks regulējums bezpilota gaisa kuģu lidojumu nosacījumiem, ietverot arī papildprasības lidojumu veikšanai, kādas bija noteiktas Noteikumos Nr. 656 attiecībā uz radiovadāmajiem lidmodeļiem, bezpilota raķetēm, atsaitē piestiprinātiem gaisa baloniem vai gaisa pūķiem; noteikts aizliegums vadīt bezpilota gaisa kuģus, atrodoties alkoholisko, narkotisko, psihotropo u. c. vielu ietekmē; alkohola koncentrācija asinīs nedrīkst pārsniegt 0,2 promiles u.c.

Tomēr, izpētot Noteikumus Nr. 737, autore norāda uz vairākām tiesiskā regulējuma nepilnībām bezpilota gaisa kuģu, t.sk., dronu, lidojumu organizēšanai.

1. Ja likums "Par aviāciju" nosaka, ka gaisa kuģi vada kapteinis jeb pilots, kurš ir atbildīgs par gaisa kuģa ekspluatāciju un drošību tā lidojuma laikā²⁴, pilotējamo gaisa kuģu reģistrāciju un tehnisko drošību uzrauga un kontrolē Civilās aviācijas aģentūra likumā "Par aviāciju" noteiktajā kārtībā²⁵, tad attiecībā par bezpilota gaisa kuģiem nav noregulēts, kas ir atbildīgs par bezpilota gaisa

kuģu tehnisko uzraudzību. Noteikumi Nr. 737 paredz, ka bezpilota gaisa kuģa lidojumi veicami tā, lai neapdraudētu cilvēku dzīvību, veselību, privātumu vai mantu, lidojumu drošumu un drošību, nenodarītu kaitējumu videi, kā arī neapdraudētu valsts aizsardzības un drošības intereses.²⁶ Skatot sistēmiski šo normu kopsakarībā ar Noteikumu Nr. 737 2. punktu: par bezpilota gaisa kuģa vadītāju ir uzskatāms cilvēks, kurš lidojuma laikā rīkojas ar bezpilota gaisa kuģa lidojuma vadības ierīcēm un neatrodas gaisa kuģī²⁷, ir jāsecina, ka bezpilota gaisa kuģa drošība ir attiecināma tikai uz lidojumā esošiem lidaparātiem, bet neuzliek nekādu iespēju to drošību kontrolēt pirms lidojuma. Tātad nav tiesiski noregulēta atbildība par lidaparāta tehnisko drošību pirms lidojuma.

2. Noteikumu Nr. 737 28. punkts, paredz bezpilota gaisa kuģa pilotam būt vizuāli identificējamam un pēc uzraugošo un tiesībsargājošo institūciju pieprasījuma tam ir jāuzrāda personu apliecinošs dokuments. Šī norma vispār nebūs attiecināma uz dronu pilotiem. Tāpat kā drona pilota identifikācija un iespējamā sodīšana par lidojuma nosacījumu pārkāpšanu (piemēram, Noteikumu Nr. 737 10. punktā noteikts, ka visi lidojumi tiek veikti tikai laika posmā starp saullēktu un saulrietu. Autonomi vadāmajam dronam nav nepieciešama tieša vizuāla saikne ar pilotu un nav nepieciešamības pēc apgaismojuma drona lidojuma nodrošināšanai). Šo problēmjautājumu autore izvērtēs rakstā vēlāk, analizējot iespēju reģistrēt visus bezpilota gaisa kuģus.

3. Noteikumu Nr. 737 54. punkts nosaka **visiem** bezpilota gaisa kuģu lidojumiem saņemt atļauju, ko izsniedz Civilās aviācijas aģentūra. Salīdzinājumā ar Satiksmes ministrijas iesniegto Projektu, autore pozitīvi vērtē, ka Noteikumos Nr. 737 vairs nav paredzēts bezpilota gaisa kuģu atļaujas saņemšanas nepieciešamība tiem subjektiem, kas nodrošina valsts pārvaldes funkcijas, piemēram, Ieslodzījuma vietu pārvalde, Valsts robezsardze, Valsts policija, Nacionālie Bruņotie spēki utt.

4. Attiecībā uz dronu īpašniekiem, valdītājiem un lietotājiem, ja tie vēlas veikt lidojumu, atļaujas saņemšana var sagādāt lieku administratīvo slogu – pašlaik iesniegums bezpilota gaisa kuģu izmantošanas atļaujas saņemšanai ir noteikts Noteikumu Nr. 737 6. pielikumā, un tas izvietots uz sešām A4 lapām neaizpildītā formātā. Autore pieļauj, ka daļa dronu īpašnieku, valdītāju un lietotāju nemaz nebūs informēta par atļaujas saņemšanu, un jo sarežģītāka būs kārtība atļaujas iegūšanai, jo mazāka būs vēlme “nodarboties ar birokrātiskām lietām”.

Piemēram, vai atļauju mēģinās iegūt drona īpašnieks, valdītājs vai lietotājs, ja vēlēsies nofotografēt/nofilmēt kāzu pasākumu? Piedevām, ja kāzu pasākums notiek apdzīvotā vietā vai pilsētā, šāda atļauja nemaz netiks izsniegta, jo tas būs pretrunā ar noteikumu 12. un 15. punktu. Bet vēlme iegūt pasākuma attēlu vai ierakstu var būt lielāka par tiesisko apziņu, un drons vienalga tiks palaists. Ja šādu dronu pamanīs kontrolējošās vai tiesībsargājošās iestādes, noteikt drona pilotu būs problemātiski, īpaši, ja drons nebūs aprīkots ar noteikto prasību marķēt bezpilota gaisa kuģi ar īpašnieka vārdu, deklarēto dzīvesvietas adresi un tālruņa numuru.

Autores norādītie problēmjautājumi varētu tikt risināmi, ja tiktu ieviesta obligāta bezpilota gaisa kuģu reģistrācija un pilotu/vadītāju apmācība, kuras rezultātā tiktu iegūta apliecība-atļauja. Reģistrācija atvieglotu arī atļaujas izsniegšanu. Tas būtu veicams, papildinot likumā “Par aviāciju” Civilās aviācijas aģentūras kompetenci ar pienākumu reģistrēt ne tikai gaisa kuģus, bet arī bezpilota gaisa kuģus. Tad gan vajadzētu papildināt Noteikumus Nr. 737, izsakot tos šādi “*Kārtība, kādā veicama bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu reģistrācija un lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi*”. Attiecīgi papildinot noteikumus ar nodaļu par bezpilota gaisa kuģu reģistrāciju.

Atgriežoties pie Vidzemes augstskolas pētījuma par nākotnes profesijām, pētnieki norāda, ka izzūdoša ir profesija – pilots, un tuvāko piecu gadu laikā varētu rasties nepieciešamība pēc drona vadītāja profesijas²⁸. Autore atbalsītu šādas profesijas iekļaušanu likumā “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”²⁹. Būtu nepieciešams IV nodaļas “Prasības izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai reglamentētajās profesijās un reglamentētajās profesionālajās darbībās transporta jomā” 18. panta “Reglamentētās profesijas transporta jomā” 6. daļu papildināt ar 9. punktu “bezpilota gaisa kuģu vadītājs”.

Šādas jaunas profesijas iekļaušana normatīvajos aktos nodrošinātu nepieciešamo apmācību, lai persona iegūtu tiesības vadīt bezpilota gaisa kuģi, t. sk., dronu. Izglītības programmās noteikti būtu iekļaujami jautājumi par cilvēktiesību ievērošanu bezpilota gaisa kuģu vadīšanā (piemēram, personas tiesības uz datu aizsardzību un privātās dzīves neaizskaramību).

Bezpilota gaisa kuģu reģistrācija un vadītāju apmācība ļautu valstij kontrolēt bezpilota gaisa kuģu apriti un to personu loku, kuri tos vada. Loģiski būtu kā uzraugošo un kontrolējošo

institūciju noteikt Civilās aviācijas aģentūru. Un nākotnē tad iespējama kļūst vēl viena profesija – dronu satiksmes uzraugs.

Valsts drošības interesēs reģistrācija un apliecības iegūšana būtu atbalstāms pasākums, kas attaisnotu privātpersonai noteiktos pienākumus. Līdzīgas prasības pastāv arī attiecībā uz auto-transportu³⁰ un ūdenstransportu³¹, šāds transportlīdzeklis ir jāreģistrē, un vadītāja apliecība tiek iegūta pēc apmācības.

Secinājumi un priekšlikumi

Autore izvirza šādus secinājumus un priekšlikumus:

- 1) ar Noteikumu Nr. 737 spēkā stāšanos tiek definēts kas ir bezpilota gaisa kuģis.
- 2) Drons ir bezpilota gaisa kuģis, kurš vadāms gan ar tiešu kontaktu, gan autonomi, un to var izmantot gan militārajā, gan civilajā, gan komercdarbības jomā.
- 3) Dronu izmantošanai valsts pārvaldes funkciju īstenošanā nav nepieciešams speciāls deleģējums, bet, ja dronus izmanto privātpersona, valstij ir jānosaka kārtība, kā bezpilota gaisa kuģi, t. sk., droni, reģistrējami un saņemama vadītāja apliecība.
- 4) Likums "Par aviāciju" nosaka, ka bezpilota gaisa kuģu lidojumi pieļaujami, ja tie nav pretrunā ar sabiedrības interesēm un neapdraud gaisa kuģu lidojumu drošību. Tomēr šī norma neparedz virkni Satversmē garantētās cilvēktiesības (uz dzīvību, veselību, īpašumu, privāto dzīvi utt.).

Priekšlikums. Likumā "Par aviāciju" papildināt 47. pantu, izsakot to šādā redakcijā: "*Bezpilota gaisa kuģu lidojumus vai tādu cita veida lidaparātu pārvietošanos, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi, ja tas nav pretrunā ar sabiedrības interesēm, cilvēktiesībām un neapdraud gaisa kuģu lidojumu drošumu, Latvijas Republikas gaisa telpā veic Ministru kabineta noteiktajā kārtībā*".

- 5) Dronu kā bezpilota gaisa kuģu lidojumu kārtību regulē Noteikumi Nr. 737, kur, bezpilota gaisa kuģa jēdzieniskajā tvērumā nav iekļauti bezpilota gaisa kuģi, ja to vadība ir autonoma, vai izmantojot datorprogrammas.
- 6) Ar grozījumiem likumā "Par aviāciju" Saeima piešķir deleģējumu Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem veikt piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu bezpilota gaisa kuģiem, ja tie apdraud valsts drošības intereses. Tomēr pagaidām Nacionālie bruņotie spēki nevar piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu attiecināt uz droniem, jo–Noteikumos Nr. 737

ietvertais bezpilota gaisa kuģu definējums nav pilnībā attiecināms uz droniem.

Priekšlikums. Lai risinātu 5. un 6. punktā minētās problēmas, autore ierosina grozīt Noteikumu Nr. 737 1. punktu, izsakot to šādā redakcijā: *Gaisa kuģis ir kuģis, kas ir izstrādāts tā, lai cilvēks, kurš lidojuma laikā rīkojas ar bezpilota gaisa kuģa lidojuma vadības ierīcēm [...], neatrastos gaisa kuģī, un kas tiek pilotēts no attālinātas bezpilota gaisa kuģa tālvadības vietas, vai tiek vadīts ar autonomu vadības sistēmu un/vai programmatūru, un kas tiek izmantots atpūtai, sportam un ar bezpilota gaisa kuģi veicamiem speciāliem aviācijas darbiem.* Tas ļautu attiecināt atsevišķas normas arī uz droniem, “.

7) Autore uzskata, ka ar Noteikumiem Nr. 737 privātpersonai ir uzlikts pārāk liels administratīvais slogs, piesakot bezpilota gaisa kuģu lidojumus. Tā sekas var būt privātpersonu nevēlēšanās vispār pieprasīt atļaujas šiem lidojumiem un neatļauta lidojumu veikšana. Lai to risinātu, būtu ieviešama visu bezpilota gaisa kuģu reģistrācija. Tas atvieglotu ne tikai atļaujas saņemšanu, bet arī nodrošinātu bezpilota gaisa kuģu aprites uzraudzību.

Priekšlikums. Lai tiktu ieviesta visu bezpilota gaisa kuģu reģistrācija, ir jāpaplašina Civilās aviācijas aģentūras kompetence, likuma "Par aviāciju" 6. panta otrās daļas 7. punktu izsakot šādā redakcijā: "*reģistrē civilās aviācijas gaisa kuģus un bezpilota gaisa kuģus Latvijas Republikas Civilās aviācijas gaisa kuģu un bezpilota gaisa kuģu reģistrā*". Paralēli ir jāpapildina Noteikumu Nr. 737 nosaukums – *Kārtība, kādā veicama bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu reģistrācija un lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi.* Attiecīgi Projektā būtu jāiekļauj nodaļa par *Bezpilota gaisa kuģu reģistrāciju.*

8) Būtu lietderīgi noteikt pienākumu bezpilota gaisa kuģu vadītājiem (īpašniekiem, valdītājiem un turētājiem) pēc atbilstošas apmācības iegūt apliecību.

9) Ja nākotnē darba tirgū būs pieprasījums pēc profesijas – dronu pilots, tad būs nepieciešams grozīt likumu "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu", 18. pantu papildinot ar jaunu profesiju – *bezpilota gaisa kuģu vadītājs.* Šāda profesija būtu saistīta ar atbilstošu apmācību un bezpilota gaisa kuģu vadītāja apliecības iegūšanu, analogiski kā autotransporta un ūdenstransporta līdzekļu vadītājiem.

Atsauces

- ¹ Valmierā un Vidzemes reģionā piedāvātās izglītības atbilstība uzņēmēju pieprasījumam un nodarbinātības prognozēm. Pieejams: http://www.valmiera.lv/images/userfiles/cits/Petijums_Darba_tirgus_01_02.pdf [skatīts 06.08.2016.]
- ² Piemēram: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/608620-nato_militaro_sanaksmi_riga_noveroja_ari_aizdomigs_drons [skatīts 16.08.2016.]
- ³ Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi: Ministru kabineta 22.11.2016. noteikumi Nr. 737/Latvijas Vēstnesis Nr. 231, 28.11.2016.
- ⁴ Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi: Ministru kabineta 15.08.2006. noteikumi Nr. 656/ Latvijas Vēstnesis Nr. 133, 22.08.2006.
- ⁵ Grozījumi likumā “Par aviāciju”: LV likums/ Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 29.06.2016.
- ⁶ Likums “Par aviāciju”: LV likums/ Pārejas noteikumi 33. punkts. Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 20.10.1994.
- ⁷ Instrukcijas projekts “Instrukcija par bezpilota gaisa kuģu vai tādu lidaparātu piespiedu nosēdināšanu vai iznīcināšanu, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi, un incidenta apstākļu noskaidrošanu”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40394207&mode=mk&date=2016-08-02> [skatīts 06.11.2016.]
- ⁸ Gaisa balons. Pieejams: https://lv.wikipedia.org/wiki/Gaisa_balons [skatīts 21.07.2016.]
- ⁹ Metuzāls, S. Cukura odiseja. Pieejams: <http://www.diena.lv/dienas-zurnali/herberta-cukura-odiseja-14031296> [skatīts 21.07.2016.]
- ¹⁰ Likums “Par aviāciju”: LV likums/ Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 20.10.1994. Likumā lietotie termini.
- ¹¹ Ultravieģlo gaisa kuģu lidojumu veikšanas kārtība: Ministru kabineta 17.02.2009. noteikumi Nr. 145/ Latvijas Vēstnesis Nr. 29, 20.02.2009.
- ¹² Aerostatu lidojumu veikšanas kārtība: Ministru kabineta 15.09.2009. noteikumi Nr. 1050/ Latvijas Vēstnesis Nr. 149, 18.09.2009.
- ¹³ Informācija pieejama: <http://internetofthingsagenda.techtarget.com/definition/drone> [skatīts 17.08.2016.]
- ¹⁴ Tirāns, I. Bezpilota lidaparāti Latvijā// Militārais Apskats 2009. Nr. 2, 59. lpp.
- ¹⁵ Valsts sekretāru sanāksmes 15.09.2016. protokollēmums Nr. 25 “Noteikumu projekts “Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veidu lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/vsssanaksmes/saraksts/protokols/?protokols=2016-09-15#25> [skatīts 03.10.2016.]
- ¹⁶ Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi: Ministru kabineta 22.11.2016. noteikumi Nr. 737/2. punkts. Latvijas Vēstnesis Nr. 231, 28.11.2016.
- ¹⁷ Turpat, 60. lpp.
- ¹⁸ Likums “Par aviāciju”: LV likums/ Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 20.10.1994., 47. pants.
- ¹⁹ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par aviāciju”” anotācija. Pieejams: http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1437_0 [skatīts 17.08.2016.]
- ²⁰ Latvijas Republikas Satversme: LV likums/ Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 93., 95., 96., 105. un 111. pants.
- ²¹ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par aviāciju”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/2EA9A0037B14EB-D5C2257F5500348280?OpenDocument#b> [skatīts 16.08.2016.]
- ²² Likums “Grozījumi likumā “Par aviāciju””: LV likums/ Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 29.06.2016.
- ²³ Ministru kabineta noteikumu projekta “Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un tādu cita veida lidaparātu lidojumi, kas nav kvalificējami kā gaisa kuģi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/> [skatīts 12.12.2016.]
- ²⁴ Likums “Par aviāciju”: LV likums/ Likumā lietotie termini. Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 20.10.1994.
- ²⁵ Likums “Par aviāciju”: LV likums/6. pants. Latvijas Vēstnesis Nr. 123, 20.10.1994.

²⁶ Kārtība, kādā veicami bezpilota gaisa kuģu un cita veida lidaparātu lidojumi, kuri nav kvalificējami kā gaisa kuģi: Ministru kabineta 22.11.2016. noteikumi Nr. 737/4. punkts. Latvijas Vēstnesis Nr. 231, 28.11.2016.

²⁷ Turpat, 2. punkts.

²⁸ Valmierā un Vidzemes reģionā piedāvātās izglītības atbilstība uzņēmēju pieprasījumam un nodarbinātības prognozēm. 43., 56. lpp. Pieejams: http://www.valmiera.lv/images/userfiles/cits/Petijums_Darba_tirgus_01_02.pdf [skatīts 06.08.2016.]

²⁹ Likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu": LV likums/Latvijas Vēstnesis Nr. 105, 06.07.2001.

³⁰ Transportlīdzekļu vadītāja tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas, atjaunošanas un iznīcināšanas kārtība: Ministru kabineta 02.02.2010. noteikumi Nr. 103/Latvijas Vēstnesis Nr. 25, 12.02.2010.

³¹ Jūras kodekss: Latvijas Republikas likums/Latvijas Vēstnesis Nr. 91, 18.06.2003.

Abstract

In this article the author examines existing and seldom researched issues regarding the legal framework for regulating unmanned aircraft flights, focussing particularly on drone flights. The purpose of the article is to analyse the existing and draft legal framework for regulating unmanned aircraft flights, identifying issues pertaining to drone flight legal regulation and recommending solutions. The author analyses the notion of unmanned aircraft flights, the existing legal framework, draft legal framework and raises concerns regarding the future of drone flights.

Currently, there is no definition for unmanned aircraft and drones. The definition is included in the draft provisions; however, the author concludes that this definition can cause problems when trying to extend the rules for drones. For this reason, the author offers to clarify the definition for unmanned aircraft flights which is included in the draft framework. It is necessary to clarify the law "On Aviation" rules, including human rights as threatened interests of unmanned aircraft flights.

The author proposes introducing all unmanned aircraft registration and training of unmanned aircraft before obtaining a license. The author also proposes introducing a new profession in the future – drone pilot – for which it would be mandatory to earn a drone pilot license.

Аннотация

Автор в статье исследует актуальный и малоизученный вопрос правового регулирования полётов беспилотных воздушных судов, уделяя особое внимание регулированию полётов дронов. Цель статьи – проанализировав действующее и разрабатываемое в настоящее время в Латвии правовое регулирование полётов беспилотных воздушных судов, выявить проблемы правового регулирования полётов дронов и предложить пути их решения. Автором дан анализ понятий беспилотных воздушных судов и дрона, действующего в Латвии правового регулирования, а также разрабатываемого проекта правового регулирования осуществления полётов беспилотных воздушных судов и иного вида летательных аппаратов, не квалифицируемых как воздушные суда; выявлены проблемные вопросы, связанные с полётами дронов.

Автор указывает на отсутствие определений беспилотного воздушного судна и дрона в действующем и нечёткость данных определений в разрабатываемом правовом регулировании, что создаёт проблемы нормативно-правового регулирования использования дронов. Автор предлагает уточнить включённую в проект правового регулирования дефиницию беспилотного воздушного судна, а также внести уточнения в закон «Об авиации», включив нормы, регламентирующие соблюдение прав человека при осуществлении полётов беспилотных воздушных судов.

Автором предложено ввести регистрацию всех беспилотных воздушных судов, а также обучение профессии пилота (оператора) дрона с выдачей сертификата, свидетельствующего о присвоении соответствующей квалификации.

KARAVĪRA MILITĀRĀS DISCIPLĪNAS PĀRKĀPUMA IZSKATĪŠANA

Mg. iur. **Iveta Golta,**

Biznesa augstskolas „Turība” lektora p.i.,

studiju programmas “Juridiskā zinātne” doktorante, Latvija

Ievads

2016. gada 8. jūnijā Latvijas Republikas Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas deputāti atbalstīja un nolēma virzīt izskatīšanai Saeimas sēdē lēmuma projektu „Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu”¹. 2016. gada 16. jūnija Saeimas sēdē koncepcija tika apstiprināta². Aizsardzības koncepcijā noteikti valsts militārās aizsardzības stratēģiskie mērķi, pamatprincipi, prioritātes un pasākumi miera, valsts apdraudējuma un kara laikā. Koncepcijā norādīts, ka valsts militāru aizsardzību nodrošina Nacionālie bruņotie spēki (NBS), kuri miera laikā sniedz atbalstu civilajai sabiedrībai un iesaistās citu uzdevumu veikšanā likumos un starptautiskajos līgumos noteiktajā kārtībā un lai spētu pildīt noteiktos valsts aizsardzības uzdevumus, ir nepieciešams palielināt karavīru skaitu³.

Latvijā karavīri pilda valsts dienestu valsts aizsardzības jomā, un militārpersonu tiesiskais regulējums, tai skaitā militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšanas procesa normas, nedrīkst radīt karavīru tiesību aizskārumu vai pārkāpumu, bet gadījumā, ja tādi tiek konstatēti, tie ir nekavējoties jānovērš.

Tēma ir aktuāla, jo līdz šim militāro tiesību joma Latvijā ir pētīta ļoti maz un raksts ir uzskatāms par padziļinātu šīs jomas izpētes procesa turpinājumu, kas autores promocijas darba “Karavīra disciplināratbildība” ietvaros jau tika uzsākts ar pētījumu par karavīra un tā tiesiskā statusa jēdzienu un būtību.

Raksta mērķis ir, ņemot vērā īpatnību, ka karavīru tiesisko statusu regulē gan militāro tiesību normas, gan administratīvā procesa tiesību normas un karavīram, kā jebkurai fiziskai personai mūsu valstī, piemīt arī civiltiesības, identificēt esošā tiesiskā regulējuma problēmas militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšanas procesā, lai nepieļautu karavīra tiesību pārkāpumus disciplināratbildības kontekstā.

Lai sasniegtu mērķi, tiks izpildīti sekojoši uzdevumi: pētīta zinātniskā literatūra, šo atbildību regulējošās tiesību normas un judikatūra;

izmantojot praktisko pieredzi, tiks identificētas esošā tiesiskā regulējuma problēmas militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšanas procesā, izdarīti secinājumi un sniegti konkrēti priekšlikumi, kas nekavējoties varētu novērst karavīru tiesību pārkāpumus disciplināratbildības kontekstā.

Rakstā tiek izmantotas: analītiskā metode, lai noskaidrotu zinātniskās literatūras, tiesību normu un judikatūrā izteikto atziņu saturu; induktīvā metode, kur no atsevišķa gadījuma analīzes tiesiskā regulējuma praktiskās īstenošanas tiks atvasināti vispārināti secinājumi un kopēji principi, un sistēmas metode, lai norādītu militāro tiesību normatīvā regulējuma kopsakarības.

1. Tiesiskais un teorētiskais aspekts

Jau senajā Romā juristi radīja tiesību definīciju, proti, ka tiesības ir māksla par labo un taisnīgo (*Ius est ars boni et aequi*)⁴. Savulaik profesors Dr. iur. Kārlis Dišlers, pētot tiesību jēdzienu un būtību Latvijā, norādīja, ka tiesības ir sabiedriskās dzīves produkts, jo tiesības juridiskā nozīmē var atrast tikai cilvēku sabiedrībā, un sabiedrība – vienalga, augsti attīstīta vai primitīva, bez tiesībām nav domājama, un secināja arī, ka jurisprudencē valdošais virziens ietver sevī divus dažādus tiesību jēdzienus: objektīvās tiesības kā sabiedrisko dzīvi regulējošās normas un subjektīvās tiesības kā tiesību subjektam piederošs tiesisks pilnvarojums vai tiesiska pretenzija, ko var vērst pret kādu citu tiesību subjektu un tiesiskiem līdzekļiem aizstāvēt⁵.

Latvijas Republikas Satversmes⁶ 1. pantā ir noteikts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika un kā secinājusi Satversmes tiesa, no šā panta izriet virkne tiesiskas valsts principu, arī varas dalīšanas un likumības princips, kas nosaka, ka likums un tiesības ir saistošas ikvienai valsts varas institūcijai, arī likumdevējam⁷.

Karavīrs ir Latvijas Republikas pilsonis, kurš, kā valsts dienesta amatpersona, pilda aktīvo dienestu, kuram ir piešķirta militārā dienesta pakāpe un kurš kvalificējas speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam saņemšanas prasībām. Karavīra tiesiskais statuss ir tiesības, ko garantē

valsts, likumā noteiktie pienākumi un disciplinār-
atbildība. Tas iekļauj sevī arī ierobežojumus⁸.
Likuma jeb vispār tiesību normu izpratne ir viņu
nozīmes izskaidrošana⁹.

Latvijas Republikas militārpersonu militār-
rais dienests Militārā dienesta likuma¹⁰ 2. panta
pirmajā daļā definēts, kā valsts dienesta veids
valsts aizsardzības jomā, kuru pilda karavīrs un
kurš ietver aktīvo dienestu un dienestu Nacionālo
bruņoto spēku rezervē, bet, 6. pantā noteikts, ka
militārā disciplīna ir katram karavīram norma-
tīvajos aktos un ar komandiera (priekšnieka)
pavēlēm noteiktās kārtības ievērošana militārā
dienesta izpildē, kur katrs karavīrs par militārās
disciplīnas ievērošanu atbild personiski. Militārā
dienesta likuma 7. panta pirmajā daļā noteikts,
ka karavīra pienākums ir pildīt militāro dienes-
tu saskaņā ar normatīvajiem aktiem un koman-
diera (priekšnieka) pavēlēm, bet 7. panta otrajā
daļā – ka karavīram bez ierunām jāpilda koman-
diera (priekšnieka) likumīgās pavēles. Turklāt
Militārā dienesta likuma 15. pantā noteikts, ka
karavīram ir aizliegts veikt politisko darbību, pie-
vienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un
piedalīties tajos; savienot militārā dienesta pildī-
šanu ar citu amatu vai darbu, kas nav atļauts ar
likumu; būt par citas personas pārstāvi lietās, kas
ir saistītas ar vienību (iestādi), kurā viņš ieņem
amatu; piedalīties personiski vai ar citas personas
starpniecību darījumos, kurus noslēdzot vai izpil-
dot viņš var prettiesiski izmantot savu dienesta
stāvokli vai nonākt interešu konfliktā.

Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas
2012. gada 3. augustā, saskaņā ar Militārā die-
nesta likuma 9. panta trešo daļu, izdotā *Militārā
dienesta iekārtas reglamenta*¹¹ normas nosaka ka-
ravīru vispārīgos pienākumus, amatpersonu pie-
nākumus, karavīru savstarpējās attiecības, aktīvā
dienesta izpildes kārtību un vienību (apakšvienī-
bu) iekšējās kārtības organizāciju Nacionālajos
bruņotajos spēkos. *Militārā dienesta iekārtas
reglamenta* 352. punktā ir ietverta norāde par
to, ka aktīvā dienesta karavīram ir visas Latvijas
pilsoņa tiesības ar atsevišķiem ierobežojumiem,
kas saistīti ar militārā dienesta izpildi un noteikti
normatīvajos aktos.

Par militārās disciplīnas pārkāpumiem jeb
karavīra pienākumu neizpildīšanu vai nepienā-
cīgu izpildīšanu, t. i., par darbību vai bezdarbību,
kas izdarīta, ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanī-
bas pārkāpjot normatīvos aktus, militāros reg-
lamentus, komandiera (priekšnieka) pavēles,
rīkojumus, norādījumus vai tajos noteiktās die-
nesta prasības, sauc pie disciplinārās atbildības

„Karavīru un zemessargu militārās disciplīnas
reglamenta”¹² (turpmāk – Disciplīnas regla-
ments) noteiktajā kārtībā. Disciplīnas reglamen-
ta 63. punktā noteikts, ka izskatot sarežģītus un
smagus pārkāpumus, var veikt dienesta izmek-
lēšanu. 80. punktā noteikts, ka komandieris
(priekšnieks) dienesta izmeklēšanu var veikt
pats vai uzdot veikt sev padotai amatpersonai
vai komisijai (izmeklēšanas veicējs), nosakot
dienesta izmeklēšanas atzinuma iesniegšanas
termiņu un veikt dienesta izmeklēšanu uzdod ar
rakstisku pavēli. 83. punktā noteikts, ka gadīju-
mā, ja izmeklēšanas veicējs ir tieši vai netieši
ieinteresēts dienesta izmeklēšanas iznākumā
vai pastāv citi apstākļi, kas liedz veikt dienesta
izmeklēšanu, viņš iesniedz pamatotu ziņojumu
komandierim (priekšniekam), kurš izdevis šo
pavēli. Ziņojuma iesniegšana neatbrīvo izmek-
lēšanas veicēju no pienākuma veikt dienesta
izmeklēšanu. 87. punktā noteikts, ka dienesta
izmeklēšana ir pabeigta, ja minētais komandie-
ris ir apstiprinājis dienesta izmeklēšanas atzinu-
mu pēc kā, saskaņā ar 66. punkta pirmo teikumu
“*Komandieris (priekšnieks), pamatojoties uz
militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšanas
(dienesta izmeklēšanas) rezultātiem, pieņem
lēmumu par pārkāpēja sodīšanu, nosakot soda
veidu*”.

Turpmāk tekstā jēdzienu “Militārās discip-
līnas pārkāpuma izskatīšana” aizstāsim ar jē-
dzienu “dienesta izmeklēšana”, kā tas regulēts
Disciplīnas reglamentā. Attiecībā uz komandieri
(priekšnieku), Disciplīnas reglamenta 7. punkts
nosaka komandiera pienākumu nodrošināt mi-
litāro disciplīnu un dienesta kārtību pakļauta-
jā vienībā (apakšvienībā), veicināt centību un
priekšzīmīgu uzvedību, piešķirot apbalvojumus,
kā arī taisnīgi sodīt par militārās disciplīnas
pārkāpumiem. Savukārt, 8. punktā noteikts, ka,
sodot karavīrus, komandieris (priekšnieks) ne-
drīkst pārkāpt Disciplīnas reglamentā noteiktās
tiesības un pienākumus un pieļaut nepamatotu
bardzību, jo par Disciplīnas reglamentā piešķir-
tās disciplinārās varas pārsniegšanu vainīgo soda
disciplināri, bet, ja dienesta stāvoklis ir izmantots
ļauņprātīgi, komandieri (priekšnieku) var saukt
pie kriminālatbildības.

Karavīrs saskaņā ar likuma ”Par interešu kon-
flikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”¹³
(turpmāk – Interešu konflikta novēršanas likums)
4. panta pirmās daļas 22. punktu ir **valsts amat-
persona**, tādējādi, viņam ir saistoši attiecīgajā
likumā valsts amatpersonai noteiktie ierobežoju-
mi, aizliegumi un pienākumi. Interešu konflikta

novēršanas likuma 1. panta 5. punktā noteikts, ka interešu konflikts ir situācija, kur valsts amatpersonai, pildot valsts amatpersonas amata pienākumus, jāpieņem lēmums vai jāpiedalās lēmuma pieņemšanā, vai jāveic citas ar valsts amatpersonas amatu saistītas darbības, kas ietekmē šīs amatpersonas, tās radnieku vai darījumu partneru personiskās vai mantiskās intereses. Saskaņā ar Interesešu konflikta novēršanas likuma 11. panta pirmo daļu valsts amatpersonai ir aizliegts, pildot valsts amatpersonas pienākumus, sagatavot vai izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības, kurās šī valsts amatpersona, tās radnieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti. Savukārt, Interesešu konflikta novēršanas likuma 21. panta pirmās daļas 1. punktā noteikts, ka valsts amatpersona nekavējoties rakstveidā sniedz informāciju augstākai valsts amatpersonai vai koleģiālajai institūcijai par pašas, savu radnieku, vai darījumu partneru mantisko vai citu personisko ieinteresētību kādas darbības veikšanai, kura ietilpst tās amata pienākumos.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments¹⁴ ir atzinis, ka Interesešu konflikta novēršanas likums nepārprotami noteic minimālo robežu, kādā var rasties interešu konflikta situācija, pietiek ar iespējamību, ka ietekme var rasties. Senāts arī norādījis, ka valsts amatpersonām kā vienotas valsts pārvaldes sastāvdaļai, pildot dienesta pienākumus, ir jādarbojas sabiedrības interesēs, tādējādi gūstot sabiedrības uzticību, un jānovērš jebkādas šaubas par iespējamu valsts amatpersonas ieinteresētību konkrēta lēmuma vai rīcības rezultātā, proti, jānovērš interešu konflikta situācijas iespējamība. Līdz ar to valsts amatpersonas vairāk nekā jebkuras citas personas ir pakļautas dažādiem ierobežojumiem un atrodas pastiprinātā sabiedrības uzmanības lokā. Lēmumā dota atsauce arī uz Senāta 2006. gada 21. septembra sprieduma lietā Nr. SKA-394/2006 8.1. un 8.2. punktu un 2009. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. SKA-68/2009 10. punktu.

Vienlaikus arī atzīts¹⁵, ka Interesešu konflikta novēršanas likumā minētie ierobežojumi nav absolutizējami un saprotami tādējādi, ka valsts amatpersona nekādos apstākļos attiecībā uz sevi nevar pieņemt nekādus lēmumus. Šāds pilnīgs aizliegums neizriet ne no likuma burta, ne gara. Interesešu konflikta novēršanas likuma 1. panta 5. punktā un arī 11. panta pirmajā daļā kā kvalificējošais kritērijs interešu konflikta situācijai minēta

personiska vai mantiska ieinteresētība. Arī no šo normu jēgas un mērķa viedokļa būtiski, lai, pirmkārt, valsts amatpersona nepieņemtu tādus lēmumus, kuros tā ir ieinteresēta, un, otrkārt, lai arī sabiedrībai nebūtu šaubu par valsts amatpersonas iespējamu ieinteresētību lēmuma pieņemšanā. Šādas situācijas un šaubas tiek novērstas, valsts amatpersonai nevis nepieņemot lēmumus attiecībā uz sevi vispār, bet gan nenokļūstot interešu konflikta situācijā. Interesešu konflikta novēršanas likuma izpratnē tās ir divas atšķirīgas situācijas, un likums attiecas tikai uz pēdējo no tām.

2. Praktiskais aspekts

Kā praksi raksturojošu piemēru izmantosim gadījumu, kad, pamatojoties uz Militārā dienesta likuma 8. panta pirmo daļu, 9. panta pirmās daļas 1. un 2. punktu, otrās daļas 3. punktu, uz Disciplīnas reglamenta 64. punktu, 80. punktu un virsnieka A.B. ziņojumu, vienības komandieris E.B., uzdeva izveidot dienesta izmeklēšanas komisiju (turpmāk – Komisiju) un kā vienu no tās locekļiem noteica arī virsnieku A.B., kurš vienības komandierim E.B. nepaziņoja par atrašanos ieinteresētās personas statusā un neatstatīja sevi no dalības Komisijā. Pamatojoties uz minēto pavēli, Komisija veica dienesta izmeklēšanu un sagatavoja dienesta izmeklēšanas atzinumu, kurā tika konstatēti deviņu karavīru, tajā skaitā virsnieka A.B., militāras disciplīnas pārkāpumi. Komisija ierosināja izvērtēt attiecīgo amatpersonu disciplināratbildību. Komisijas atzinumu apstiprināja komandieris E.B., un, neskatoties uz to, ka dienesta izmeklēšanas atzinumā tika konstatēti deviņu amatpersonu, tostarp, virsnieka A.B. militārās disciplīnas pārkāpumi, pie disciplinārās atbildības tika sauktas divas amatpersonas (karavīri), kuras atradās tiešā virsnieka A.B. pakļautībā un vēlāk tika atvaļinātas no dienesta. Virsnieks A.B. pie disciplināratbildības netika saukts. Nav noliedzams fakts, ka virsnieks A.B. ir veicis dienesta izmeklēšanu, kurā piedalījās kā Komisijas loceklis, un parakstījis dienesta izmeklēšanas atzinumu. Tā kā dienesta izmeklēšanas process viennozīmīgi ir uzskatāms par uzraudzības un kontroles funkciju veikšanu, tad virsnieka A.B. rīcībā ir saskatāma personiska ieinteresētība, jo viņš Komisijas sastāvā veica dienesta izmeklēšanu un parakstīja dienesta izmeklēšanas atzinumu, kurā tika vērtēta arī viņa darbība un konstatēti izdarītie militārās disciplīnas pārkāpumi, kas norāda uz to, ka virsnieks A.B. bija ieinteresēts dienesta izmeklēšanas iznākumā. Secināms, ka Disciplīnas reglamenta izpratnē personas

ieinteresētībai ir jābūt tieši saistāmai ar dienesta izmeklēšanas iznākumu. Turklāt virsnieks A.B., veicot amata pienākumus Komisijas sastāvā un, parakstot dienesta izmeklēšanas atzinumu, viennozīmīgi atradās interešu konfliktā, jo dienesta izmeklēšanas laikā tika vērtēti, konstatēti un dienesta izmeklēšanas atzinumā iekļauti arī virsnieka A.B. izdarītie militārās disciplīnas pārkāpumi. Būtiski, ka virsnieks A.B. nav rakstveidā informējis augstāku valsts amatpersonu, t. i., komandieri E.B. par savu mantisko vai citu personisko ieinteresētību kādas darbības veikšanā, kura ietilpst viņa amata pienākumos. Konstatējams, ka virsnieks A.B., piedaloties Komisijas sastāvā un sagatavojot dienesta izmeklēšanas atzinumu, veica ar amatpersonas amatu saistītas darbības, kuras ietekmēja vai varēja ietekmēt viņa personiskās vai mantiskās intereses un atradās interešu konflikta situācijā, pārkāpjot Interešu konflikta novēršanas likuma 11. panta pirmo daļu, kā arī 21. panta pirmās daļas 1. punktu.

Karavīra disciplināratbildības kontekstā militārpersonu normatīvā regulējuma ietvaros, Militārā dienesta likuma 3. pantā noteikts, ka karavīrs, kas pārkāpis normatīvos aktus vai komandiera (priekšnieka) pavēlē vai rīkojumā noteiktās dienesta prasības, neatkarīgi no dienesta pakāpes un amata saucams pie disciplināras, administratīvās vai kriminālatbildības, kā arī ir materiāli atbildīgs par nodarīto zaudējumu (kaitējumu), bet šī likuma 15. panta pirmās daļas 4. punkta norma nosaka aizliegumu karavīram piedalīties personiski vai ar citas personas starpniecību darījumos, kurus noslēdzot vai izpildot viņš var prettiesiski izmantot savu dienesta stāvokli vai nonākt interešu konfliktā. Savukārt Disciplīnas reglamenta VI nodaļas "Dienesta izmeklēšana" 83. punktā noteikts, ka gadījumā, ja izmeklēšanas veicējs ir tieši vai netieši ieinteresēts dienesta izmeklēšanas iznākumā, vai pastāv citi apstākļi, kas liedz veikt dienesta izmeklēšanu, viņš iesniedz pamatotu ziņojumu komandierim (priekšniekam), kurš izdevis Disciplīnas reglamenta 80. punktā minēto pavēli. Ziņojuma iesniegšana neatbrīvo izmeklēšanas veicēju no pienākuma veikt dienesta izmeklēšanu un saskaņā ar 84. punktu, pēc Disciplīnas reglamenta 83. punktā minētā ziņojuma izvērtēšanas, kā arī gadījumā, ja komandieris (priekšnieks) dienesta izmeklēšanu veic pats, komandieris (priekšnieks) var noteikt citu izmeklēšanas veicēju vai papildu izmeklēšanas veicēju, vai iesniegt pamatotu ziņojumu augstākam komandierim (priekšniekam).

Turklāt, izvērtējot komandiera E.B., kurš uzdevis veikt dienesta izmeklēšanu, amata pienākumus un kompetenci, jāsecina, ka saskaņā ar Interešu konflikta novēršanas likuma 20. panta pirmo daļu viņam kā publiskas personas institūcijas vadītājam ir pienākums nepieļaut, lai šajā institūcijā strādājošās valsts amatpersonas nonāktu interešu konflikta situācijā un šādā situācijā īstenotu valsts amatpersonas amata pilnvaras. Komandierim E.B. ir saistošs arī šī panta otrajā daļā noteiktais publiskas personas institūcijas vadītāja pienākums – ar rakstveida rīkojumu nodot kādas funkcijas vai uzdevuma izpildi citai valsts amatpersonai, ja valsts amatpersona, kurai konkrētā funkcija vai uzdevums atbilstoši tās amata pienākumiem būtu jāveic, ir interešu konflikta situācijā. Tādējādi, komandierim E.B. bija ne tikai jākonstatē valsts amatpersonas lēmuma attiecībā uz sevi pieņemšanas fakts, bet arī savas kompetences un pienākumu ietvaros, jāizvērtē iespējamā valsts amatpersonas personiskā vai mantiskā interese attiecīgā lēmuma pieņemšanā. Tāpat, konkrētajā gadījumā komandierim E.B., pieļaujot to, ka virsnieks A.B. nonāca interešu konflikta situācijā un ka virsnieks A.B. īstenoja pilnvaras, kas tika uzdotas ar komandiera E.B. pavēli, ir saskatāmas Interešu konflikta novēršanas likuma 20. panta pirmās daļas pārkāpuma pazīmes. Turklāt komandiera E.B. bezdarbībā, neizdotot rakstveida pavēli, ar kuru virsnieka A.B. uzdevuma izpilde jeb dienesta izmeklēšanas veikšana konkrētajā gadījumā būtu nodota citai amatpersonai, ir saskatāmas Interešu konflikta novēršanas likuma 20. panta otrās daļas pārkāpuma pazīmes.

Dr. iur. Daiga Iljanova atzīst, ka romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs, pie kurām pieder arī Latvija, tieši vispārējie tiesību principi norāda uz to, ka tiesības tiek pakļautas taisnīguma prasībām atbilstoši to izpratnei konkrētā laikmetā un konkrētā momentā¹⁶.

Izvērtējot Dienesta Izmeklēšanas procesa normatīvo regulējumu kopsakarā ar praksi, tika noskaidrots, ka esošais militārpersonu tiesiskais regulējums, kas karavīram disciplināratbildības kontekstā rada būtisku tiesību, tai skaitā cilvēktiesību pārkāpumus, un, ņemot vērā pakļautības attiecības militārajā dienestā un no tiem izrietošo karavīru tiesību aizsardzības realizācijas ierobežojumu esamību, nevar tikt uzskatīts par taisnīgu un atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. panta saturā ietvertajiem vispārējiem tiesību principiem.

Kopsavilkums

- 1) Praksē, attiecībā uz militārās disciplīnas pārkāpuma izskatīšanas jeb dienesta izmeklēšanas procesu, tika identificēta problēma, ka dienesta izmeklēšanas Komisijā var tikt iekļauta ieinteresēta persona, pieļaujot arī interešu konflikta situāciju dienesta izmeklēšanas procesa laikā, ko neaizliedz esošais militārpersonu normatīvais regulējums.
- 2) Dienesta izmeklēšanas process ir uzskatāms par uzraudzības un kontroles funkciju veikšanu, kuru veic valsts amatpersona savas kompetences un amata ietvaros un kuras ir aizliegtas, ja konkrētā valsts amatpersona, tās radnieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti.
- 3) Personas ieinteresētībai ir jābūt tieši saistāmai ar dienesta izmeklēšanas iznākumu.
- 4) Interešu konflikts ir situācija, kur valsts amatpersonai, pildot valsts amatpersonas amata pienākumus, jāpieņem lēmums vai jāpiedalās lēmuma pieņemšanā, vai jāveic citas ar valsts amatpersonas amatu saistītas darbības, kas ietekmē konkrētās amatpersonas, tās radnieku vai darījumu partneru personiskās vai mantiskās intereses.
- 5) Pienākums rakstveidā sniegt ziņojumu komandierim, ja izmeklēšanas veicējs ir tieši vai netieši ieinteresēts dienesta izmeklēšanas iznākumā, vai pastāv citi apstākļi, kas liedz veikt dienesta izmeklēšanu, izriet no likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 21. panta pirmās daļas 1. punkta, nevis no „Karavīru un zemessargu militārās disciplīnas reglamenta” 83. punkta, kas tādu pienākumu pašlaik neuzliek.
- 6) Militārā dienesta likuma 15. panta pirmās daļas 4. punkta redakcija, nosakot aizliegumu karavīram piedalīties personiski vai ar citas personas starpniecību darījumos, kurus noslēdzot vai izpildot viņš var prettiesiski izmantot savu dienesta stāvokli vai nonākt interešu konfliktā, viennozīmīgi nenorāda uz interešu konflikta nepieļaujamību, pildot ar valsts amatpersonas amatu saistītas darbības.
- 7) Karavīrs ir juridiski neaizsargāts visā dienesta izmeklēšanas procesa laikā, jo viņa rīcībā nav tiesisku instrumentu, kā novērst tā iznākumā ieinteresētu personu iekļaušanu dienesta izmeklēšanas komisijā, tādā veidā aizsargājot savas tiesības, bet atliek vien paļauties uz vienības komandiera un dienesta izmeklēšanas komisijas locekļu godaprātu arī karavīra vainas militārās disciplīnas pārkāpuma pierādīšanā dienesta izmeklēšanas ietvaros, ņemot vērā, ka karavīram bez ierunām ir jāpilda komandiera (priekšnieka) likumīgās pavēles, saskaņā ar Militārā dienesta likuma 7. panta otro daļu.
- 8) Nekonsekvence militārpersonu tiesiskajā regulējumā disciplināratbildības kontekstā rada karavīram būtisku tiesību, tai skaitā cilvēktiesību pārkāpumus, kas ir klajā pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1. pantā ietvertajiem vispārējiem tiesību principiem. Šīs problēmas novēršanai būtu jāveic sekojoši grozījumi:
  - Militārā dienesta likuma 15. panta (aizliegumi karavīram) pirmo daļu jāpapildina ar 5. punktu sekojošā redakcijā: ***”Pildīt ar amatu saistītas darbības prettiesiski izmantojot savu dienesta stāvokli vai nonākot interešu konfliktā”.***
  - Militārā dienesta iekārtas reglamentu, kas izdots saskaņā ar Militārā dienesta likuma 9. panta trešo daļu un nosaka karavīru vispārīgos pienākumus, amatpersonu pienākumus, karavīru savstarpējās attiecības, aktīvā dienesta izpildes kārtību un vienību (apakšvienību) iekšējās kārtības organizāciju Nacionālajos bruņotajos spēkos, jāpapildina ar aizliegumu karavīriem ***”Pildīt ar amatu saistītas darbības prettiesiski izmantojot savu dienesta stāvokli vai nonākot interešu konfliktā”.***
  - „Karavīru un zemessargu militārās disciplīnas reglamenta” 83. punktu (par dienesta izmeklēšanas veicēju) jāizsaka sekojošā redakcijā: ***”Ja izmeklēšanas veicējs ir tieši vai netieši ieinteresēts dienesta izmeklēšanas iznākumā vai pastāv citi apstākļi, kas liedz veikt dienesta izmeklēšanu, viņam ir pienākums iesniegt pamatotu ziņojumu komandierim (priekšniekam), kurš izdevis šo noteikumu 80. punktā minēto pavēli. Ziņojuma iesniegšana neatbrīvo izmeklēšanas veicēju no pienākuma veikt dienesta izmeklēšanu”.***

Atsauces

- ¹ Saeimas komisija atbalsta jauno Valsts aizsardzības koncepciju. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/24896-saeimas-komisija-atbalsta-jauno-valsts-aizsardzibas-koncepciju>
- ² Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu. Saeimas 2016. gada 16. jūnija paziņojums. Latvijas Vēstnesis, Nr.117 (5689), 17.06.2016.
- ³ Valsts aizsardzības koncepcija. http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2016/AIMVAK_260516.ashx
- ⁴ Fellmeth A., Horwitz M. Guide to Latin in International Law. Oxford University Press, 2009, p.154. (p. 328.).
- ⁵ Dišlers K. Sabiedriskie un individuālie elementi tiesībās. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis. Tieslietu ministrijas izdevums. Rīga: A. Gulbja grāmatu spiestuve, 1937., 1.–5. lpp.
- ⁶ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. likums/LV, 43, 01.07.1993., Ziņotājs, 6, 31.03.1994.
- ⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra spriedums lietā 03–05(99), 8. lpp.
- ⁸ Golta I. Karavīra un tā tiesiskā statusa jēdziens un būtība. BA Turība XVII starptautiskās zinātniskās konferences “Konkurētspējīgi uzņēmumi konkurētspējīgā valstī” rakstu krājums. 71.–80. lpp. Pieejams: <http://www.turiba.lv/f/Konference-2016.pdf>.
- ⁹ Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012., 133. lpp.
- ¹⁰ Militārā dienesta likums. 30.05.2002. likums/LV, 91 (2666), 18.06.2002., Ziņotājs, 14, 25.07.2002.
- ¹¹ Militārā dienesta iekārtas reglaments. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas 2012. gada 3. augusta noteikumi Nr. 21-NOT.
- ¹² Karavīru un zemessargu militārās disciplīnas reglaments. Ministru kabineta 05.10.2010. noteikumi Nr. 947/LV, 163 (4355), 14.10.2010.
- ¹³ Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā. 25.04.2002. likums/LV, 69 (2644), 09.05.2002., Ziņotājs, 11, 13.06.2002.
- ¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 13. janvāra sprieduma lietā SKA-45/2012, 9.2. punkts.
- ¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 13. janvāra sprieduma lietā SKA-45/2012, 9.3. punkts.
- ¹⁶ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005., 53. lpp.

Abstract

The article, based on the theoretical and practical analysis of military discipline infringement proceedings the military, identified the shortcomings of the legal framework in Latvia, when the rules allows an interested party in the investigation commission and does not exclude a conflict of interest situation that poses a significant soldier breaches disciplinary context. To prevent them, it is necessary to supplement the Military Service Act of 15. the first subparagraph of Article 5 of the Rules of Procedure and the Military Service Regulations, to establish the ban on the soldier from the performance of the activities related to the office of illegally using his official position or conflict of interest, and amendment of the National guard soldiers and military discipline of the Rules of Procedure 83. point and to specify that, if the performer of the investigation is, directly or indirectly, interested in the outcome of the internal investigation, or there are other circumstances which prevent the internal investigation, he is obliged to submit a report to the commander (superior officer).

Аннотация

В статье на основе анализа теории и практики процесса рассмотрения нарушений воинской дисциплины военнослужащего были выявлены существующие пробелы в военном

законодательстве Латвийской Республики, состоящие в том, что правовые нормы допускают включение заинтересованных лиц во внутреннюю комиссию по рассмотрению нарушений воинской дисциплины военнослужащего, а также не исключают возможности конфликта интересов, что создает значительное нарушение прав военнослужащего в контексте дисциплинарной ответственности. Для того, чтобы устранить их, необходимо дополнить 5 пунктом первый абзац статьи 15 в Законе о военной службе и правовые нормы Строевого устава воинской службы запретом военнослужащему выполнять должностные действия, связанные с незаконным использованием своего служебного положения или находясь в конфликте интересов, а также внести изменение в пункт 83 Устава воинской дисциплины военнослужащих и ополченцев и определить, что если исполнитель расследования прямо или косвенно заинтересован в исходе внутреннего расследования или существуют иные обстоятельства, препятствующие в проведении дисциплинарного расследования, то он обязан представить мотивированный доклад командиру (начальнику).

PIERĀDĪŠANAS ASPEKTI ADMINISTRATĪVO PĀRKĀPUMU LIETVEDĪBĀ NELEGĀLO ALKOHOLISKO DZĒRIENU TIRDZNICĪBAS APKAROŠANAS JOMĀ

Mg. iur. **Igors Trofimovs**,
Daugavpils Universitātes Studiju programmas
„Juridiskā zinātne” doktorants, Latvija

Ievads

Latvijā, līdzīgi kā vairumā industriāli attīstīto valstu, alkoholisko dzērienu lietošana ir nopietna sociāla problēma. Pārmērīga alkoholisko dzērienu lietošana ietekmē ļoti daudzas indivīda dzīves jomas – ne tikai konkrētā cilvēka veselību, bet arī viņa labklājību, laimi, ģimenes dzīvi, attiecības ar citiem cilvēkiem. Alkoholisko dzērienu lietošana bieži ir saistīta arī ar ceļu satiksmes negadījumiem, kuros ir cietušie¹, nelaimes gadījumiem darbavietās, vardarbību pret ģimenes locekļiem vai citām personām, nedrošām seksuālām attiecībām, pretlikumīgu uzvedību un paškaitējuma tendenci, ieskaitot pašnāvības.

2003. gadā Latvijā izveidota Nacionālā alkoholisma ierobežošanas padome, un tās darbības mērķis ir samazināt alkohola patēriņu un tā radītās sekas. Padome atbilstoši kompetencei koordinē valsts un pašvaldību institūciju darbību alkoholisma ierobežošanā un apkarošanā, piedalās ar alkohola patēriņu un tā radīto seku samazināšanu saistītās valsts alkohola politikas izstrādē².

Veselības ministrija un Nacionālā alkoholisma ierobežošanas padome, ievērojot Eiropas plānu 2012.–2020. gadam, kur ir norādīts, ka līdztekus ar atļauti pārdodamā alkohola negatīvās ietekmes samazināšanu, jāierobežo nelegāla alkohola aprīte. Šim nolūkam ir izstrādāts „Alkoholisko dzērienu patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas rīcības plāns” un „Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011.–2017. gadam”. *Plānā prioritāra nozīme noteikta nelikumīgas alkoholisko dzērienu aprītes apkarošanai.* „Jāizbeidz paradoksālā situācija, kad tirgotājs ar valsts palīdzību iznīcina savus kriminālā biznesa konkurentus, un pats nav ne ar ko ierobežots”³.

Nelikumīgu alkoholisko dzērienu ražošana un tirdzniecība nodara kaitējumu valsts ekonomikai, jo nelegāli tirgotais alkohols rada konkurenci legālā alkohola ražotājiem, atņemot nodokļu ieņēmumus valsts budžetam. **Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojs (European Union Intellectual Property Office) 2016. gada 26. jūlija**

ziņojumā atzīmēja, ka Eiropas Savienības dalībvalstu ekonomika viltotā nelegālā alkohola dēļ katru gadu zaudē gandrīz 1,3 miljardus eiro, kā arī 18 500 darbavietu. Ziņojumā minēts, ka Latvijā katru gadu tiek zaudēti 20 miljoni eiro, vislielākie zaudējumi ir Spānijai – 263 miljoni eiro, bet Igaunijā – 5 miljoni eiro⁴.

“Nelegāla alkohola aprīte turklāt apdraud šāda alkohola lietotāju veselību un dzīvību. Statistikas dati liecina, ka aptuveni 40% Latvijas iedzīvotāju ir iegādājušies nelegālu alkoholu, savukārt 84% skolēnu ir lietojuši alkoholu, turklāt pusaudžiem nesagādā grūtības to iegādāties. Latvijā uz 500 cilvēkiem ir viena nelegāla alkohola tirdzniecības vieta. Katrā ciemā atrodama nelegāla alkohola tirdzniecības vieta, par kuras esamību tikai ciema policists vienīgais neko nav dzirdējis”⁵.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policijas statistikas datiem, 2015. gadā nelegāla alkohola aprītes jomā tika veikta 3941 mērķtiecīga pārbaude, to rezultātā sastādīts 3361 protokols par administratīviem pārkāpumiem. Uzsākti 686 kriminālprocesi. Pavisam izņemti aptuveni 114260 litri alkohola⁶.

Būtiskākās problēmas, kas saistītas ar nelegāla alkohola tirdzniecības apkarošanu, ir pierādījumu gūšana un naudas sodu zemā efektivitāte, jo peļņa, kas tiek gūta no nelegālā alkohola izplatīšanas, ir lielāka nekā piemērotie administratīvie sodi.

Darba mērķis: Pamatojoties uz pierādījumu gūšanas tiesisko un praktisko aspektu izpēti nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas jomā, izstrādāt inovatīvus priekšlikumus pētāmās jomas sakārtošanai.

Mērķa sasniegšanai noteikti šādi uzdevumi:

- normatīvo aktu un literatūras izpēte;
- legālā un nelegālā alkohola lietošanu un izplatīšanu izraisošo faktoru izzināšana;
- pierādījumu gūšanas un to izmantošanas tiesisko aspektu un prakses analīze;
- būtiskāko problēmu apzināšana saistībā ar pētāmo jomu;
- priekšlikumu un secinājumu izvirzīšana.

Izmantotās pētīšanas metodes: deskriptīvā (aprakstošā) metode; analītiskā metode – dažādu avotu analīze, atziņu vērtēšana; salīdzinošā metode – tiesību normu un dažādu autoru atziņu salīdzinājums; sistēmiskā metode – tiesību normu savstarpēju kopsakaru meklēšana; kvantitatīvās pētniecības metodes – statistiskā analīze, aptauja.

Darbā kā pētījuma bāze izmantoti Latvijas Republikas likumi, zinātniskie pētījumi un periodiskā literatūra par pētījuma tēmu, statistikas pārskati, tiesu prakses materiāli, interneta resursi. Analizēti K. Stradas-Rozenbergas, L. Plataces u. c. zinātnieku pētījumi par nelikumīgas alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas tiesiskajiem un praktiskajiem aspektiem.

1. Legālā un nelegālā alkohola realizācijas tiesiskais izvērtējums

Alkoholiskie dzērieni kā sabiedrības apreibināšanās līdzeklis ir pazīstami jau no senatnes, un jau seno ēģiptiešu rakstos ir minētas sociālās problēmas, kas radušās sakarā ar alkoholu⁷.

To novēršanai vēsturiski ir pastāvējuši, un mūsdienās pastāv normatīvie akti, kas regulēja un ierobežoja alkohola patvaļīgu izgatavošanu, lietošanu un apriti.

Šobrīd Latvijas Republikas tiesību aktos nav reglamentēti jēdzieni „alkohols” un „alkoholiskie dzērieni”⁸. Tas aprūtinā alkoholisko dzērienu juridisko traktējumu. Tādēļ alkohola jēdziena definēšanai praksē izmanto medicīnas un ķīmijas nozaru pētnieku atziņas, bet jēdziena „alkoholiskie dzērieni” skaidrojumam izmanto definīcijas, saskaņā ar kurām alkoholiskā dzēriena noteikšanas kritērijs ir alkohola jeb etilspirta noteiktas devas esamība tā ķīmiskajā sastāvā. Respektīvi, alkoholiskie dzērieni ir dzērieni, kas satur alkoholu (etilspirtu – C₂H₅OH). Vāji alkoholiskos dzērienus iegūst parastā rūgšanas procesā. Stipri alkoholiskos dzērienus iegūst, destilējot alkoholiskās rūgšanas produktus⁹. Etilspirts ir tipiska narkotiska viela, kas iedarbojas toksiski galvenokārt uz centrālo nervu sistēmu un rada atkarību. Alkoholam piemīt toksiska iedarbība, ar kuru saistītas vairāk nekā 60 cilvēka veselības problēmas¹⁰.

No iepriekš minētajām definīcijām var secināt, ka alkoholiskie dzērieni ir pārtikā lietoti dzērieni, kuru sastāvā ir noteikta normēta etilspirta deva un kuru lietošanai ir toksisks un narkotisks efekts.

Jebkura veida alkoholiskais dzēriens ir kaitīgs cilvēka veselībai, īpaši ja to lieto lielos daudzumos un ilgstoši, tādēļ alkoholisko dzērienu lietošana ir

sociāli neakceptējama parādība, tomēr brīvā aprītē ir pieejami alkoholiskie dzērieni, kas atbilst leģālu alkoholisko dzērienu kritērijiem. Legalitāte nodrošina, ka alkoholiskais dzēriens atbilst Eiropas Kopienā un valstī noteiktiem kvalitātes standartiem, un riski veselībai, kas saistīti ar to lietošanu, tiek kontrolēti un minimizēti. Tādēļ ir jāapskata kritēriji, kas alkoholisko dzērienu ļauj klasificēt kā leģālu vai nelegālu, bet tā tirdzniecību – kā likumīgu vai nelikumīgu.

Likuma par akcīzes nodokli¹¹ 1. panta otrās daļas 1. punktā ir noteikts, ka akcīzes preces ir alkoholiskie dzērieni, tabakas izstrādājumi, naftas produkti, bezalkoholiskie dzērieni, kafija, dabasgāze un elektroniskajās cigaretēs izmantojamais šķidrums.

Latvijas Republikā aizliegts ražot, izmantot, pārstrādāt, uzglabāt, pārvietot un realizēt akcīzes preces, par kurām nav samaksāts akcīzes nodoklis, kā arī aizliegts ražot, izmantot, pārstrādāt, uzglabāt, pārvietot un realizēt alkoholiskos dzērienus, kuri nav marķēti ar akcīzes nodokļa markām. Alkoholisko dzērienu akcīzes nodokļa marka, kuru piestiprina alkoholisko dzērienu iepakojumam (pudelei vai citam iepakojumam) un kura apliecina, ka marķētiem alkoholiskajiem dzērieniem ir leģāla izcelsme un tie ņemti valsts kontrolē atbilstoši noteiktajiem akcīzes nodokļa samaksas nosacījumiem¹². Respektīvi, *viens no nelegāla alkoholiska dzēriena kritērijiem ir akcīzes markas neesamība vai viltota akcīzes marka, tātad nemarkēti dzērieni nevar būt leģāli* un droši cilvēka veselībai.

Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. 110/2008¹³ par stipro alkoholisko dzērienu definīciju, aprakstu, noformējumu, marķējumu un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību nosaka: stipro alkoholisko dzērienu nozare ir svarīga patērētājiem, ražotājiem un lauksaimniecības nozarei Kopienā. Stipro alkoholisko dzērienu nozarē veiktajiem pasākumiem būtu jāpalīdz nodrošināt patērētājiem augsta līmeņa aizsardzību, novērst maldinājumus, panākt tirgus pārredzamību un godīgu konkurenci. Minētajiem pasākumiem būtu jāasargā reputācija, ko Kopienā ražotie stiprie alkoholiskie dzērieni ir iekarojuši gan Kopienas, gan pasaules tirgū.

Otrs kritērijs – alkoholiskie dzērieni tiek ievesti kontrabandas ceļā vai ražoti pagrīdes ražotnēs vai pat mājas apstākļos, respektīvi, „uzņēmējdarbība” nav reģistrēta un netiek maksāti nodokļi no šo dzērienu tirdzniecības.

Ar jēdzienu „nelegālais alkohols” tiek apzīmēts alkohols, par kuru nav samaksāts nodoklis

un kuram nav akcīzes marķējuma. Parasti tas ir mājas apstākļos destilēts dzēriens („kandža”) vai alkohols, kas ievests Latvijā kontrabandas ceļā, kā arī rūpnieciskais spirts, kas pārveidots par dzeršanai piemērotu šķidrumu. Mājas apstākļos destilētiem alkoholiskiem dzērieniem ir atšķirīga un nereglamentēta kvalitāte, tāpēc tā lietošana ir riskanta. Apmēram trešā daļa patērētā alkohola Latvijā ir nezināmas vai nelegālas izcelsmes. Slimību profilakses kontroles centra 2012. gada pētījumā aprēķināts, ka 16% patērētā alkohola ir nelegāls, bet alkohola industrija aprēķinājusi, ka šis rādītājs ir 38%¹⁴.

Alkoholisko dzērienu aprites likumā¹⁵ ir noteikts, ka Latvijas teritorijā atļauts realizēt tikai tādus alkoholiskos dzērienus, kuri atbilst normatīvajos aktos noteiktajām obligātajām nekaitīguma un kvalitātes prasībām. Tāpat šajā likumā ir īpaši uzsvērts, ka par alkoholiskā dzēriena atbilstību attiecīgajām prasībām ir atbildīgs alkoholiskā dzēriena realizētājs katrā tā aprites posmā, tas nozīmē, ka obligātās, uz dzērieniem attiecināmās prasības ir jāpilda ne tikai Latvijas ražotājiem, bet arī dzērienu importētājiem un izplatītājiem. Privātpersonai ir atļauts iegādāties un ievest (ne biežāk kā vienu reizi septiņās dienās) alkoholu no valsts, kura neatrodas Eiropas Savienībā, personiskai lietošanai vienu litru alkoholiskā dzēriena ar spirta saturu virs 22 tilpumprocentiem vai nenedaturēta etilspirta ar spirta saturu 80 procenti vai vairāk, bet nav atļauts to pārdot¹⁶. Tomēr statistika liecina, ka alkohols no ārvalstīm bieži tiek ievests tālākai realizācijai.

Par nelegālā alkohola pieejamību liecina daudzi Latvijā veiktie pētījumi. Piemēram, 2011. gada pētījumā „Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū” tika secināts, ka jauniešu (skolēni vecumā no 15 līdz 16 gadiem) vidū pastāv vairāki nelegāli vai neformāli alkohola iegādes kanāli – nelegālās tirdzniecības vietas, un no draugiem vai paziņām iegādātais alkohols, kā arī tirdzniecības vietas ārpus oficiālā alkohola tirdzniecības laika jeb pēc plkst. 22.00. Analizējot datus pēc urbanizācijas līmeņa, vērojams, ka mazāk apdzīvotās vietās (mazpilsētās un laukos) jaunieši biežāk nekā vienaudži Rīgā vai lielpilsētās alkoholu iegūst nelegāli. Tomēr interesants ir fakts, ka Rīgā jaunieši nedaudz biežāk nekā citos urbanizācijas līmeņos alkoholu iegādājas tirdzniecības vietās pēc plkst. 22.00.¹⁷ Tātad, neraugoties uz ierobežojumiem un sodiem par nelikumīgu alkohola tirdzniecību nepilngadīgiem, arī viņiem praksē alkoholiskie dzērieni ir pieejami.

Nelegāli ir alkoholiskie dzērieni, kuriem nav akcīzes marķējuma (marķējums viltots), kas tiek ievesti kontrabandas ceļā, ražoti pagrīdes ražotnēs vai mājas apstākļos, kā arī rūpnieciskais spirts, kas pārveidots par dzeršanai piemērotu šķidrumu. Nelikumīga alkoholisko dzērienu tirdzniecība ir šo dzērienu realizācija, laižot aprītē kvalitātes un drošuma kontrolei nepakļautus un neatbilstošus dzērienus, dzērienus bez akcīzes markas vai ar viltotu akcīzes marku, nezināmas izcelsmes kontrabandas alkoholiskos dzērienus, kā arī „uzņēmējdarbība” nav reģistrēta un netiek maksāti nodokļi no šo dzērienu tirdzniecības.

2. Pierādījumu gūšanas tiesiskie un praktiskie aspekti nelegālā alkohola aprites jomā un rīcība ar tiem

Viens no valsts pamata uzdevumiem ir aizsargāt cilvēka pamattiesības¹⁸, tai skaita garantēt sabiedrisko kārtību un drošību, ko var sasniegt tikai ar atbilstošu normatīvo regulējumu. Radot tiesisku vidi, valsts veido priekšnoteikumus personu tiesību un interešu aizsargāšanai.

Latvijā alkohola aprites regulējumu saistīti šādi normatīvie akti:

- Krimināllikums;
- Administratīvā procesa likums;
- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (turpmāk tekstā arī – LAPK);
- Alkoholisko dzērienu aprites likums;
- Likums par nodokļiem un nodevām;
- Likums par akcīzes nodokli;
- Reklāmas likums;
- Patērētāju tiesību aizsardzības likums;
- Ministru kabineta 30.08.2005. noteikumi Nr. 662 „Akcīzes preču aprites kārtība”;
- Ministru kabineta 17.08.2010. noteikumi Nr. 784 „Noteikumi par alkoholisko dzērienu daudzuma noteikšanu, spirta uzskaiti un spirta daudzuma kontroles kārtību”;
- Ministru kabineta 20.08.2013. noteikumi Nr. 619 „Kontrolpirkuma veikšanas kārtība”;
- Ministru kabineta 12.05.2015. noteikumi Nr.220 „Kārtība, kādā alkoholiskos dzērienus un tabakas izstrādājumus marķē ar akcīzes nodokļa markām”.

Saskaņā ar LAPK septiņpadsmito nodaļu, kur reglamentēta administratīvo pārkāpumu lietu pakļautība, likumpārkāpumu izskatīšanu, attiecīgo pierādījumu gūšanu nelegālā alkohola aprites jomā veic sekojošas iestādes:

- pašvaldību administratīvās komisijas;
- republikas pilsētu domju un novadu domju priekšsēdētāji, viņu vietnieki un izpilddirektori;

- rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši;
- Valsts policija;
- pašvaldības policija;
- Valsts ieņēmumu dienests;
- Veselības inspekcija.

Likumpārkāpumi ir kaitīgas un bīstamas darbības vai bezdarbības, kuras tieši apdraud personu intereses, tāpēc jebkura valsts pievērš īpašu uzmanību taisnīguma atjaunošanai pēc minēto darbību vai bezdarbību izdarīšanas. Taisnīguma atjaunošanas process ir sarežģīts un ir atkarīgs no pierādīšanas un izmeklēšanas darbību veikšanas.

Pierādīšana ir viens no nozīmīgākajiem jēdzieniem, kas lietots tiesību zinātnē. „Pierādīšanas jēdzienam ir centrālā vieta arī pierādīšanas teorijā”¹⁹.

Pierādījumu gūšana ir amatpersonas darbība, kas izpaužas kā juridisko faktu un apstākļu esamības vai neesamības pamatošana, izmantojot pierādījumus, t. i., jebkurus faktus, uz kuru pamata amatpersona nosaka bīstamā nodarījuma esamību vai neesamību, vainīgas personas vainu un citus apstākļus, kam ir nozīme. Kā redzam, pierādīšanas un pierādījumu jēdzieni ir cieši saistīti, turklāt ar pierādījumiem un pierādīšanu saistās visvairāk problēmu administratīvo pārkāpumu izskatīšanas gaitā.

Pierādīšanas procesā izmanto pierādīšanas līdzekļus. Pierādīšanas līdzekļi ir dokumenti, materiāli vai citā veidā nostiprinātas ziņas par faktiem. Ar pierādīšanas līdzekļiem tiek pierādīta personas vaina. Atbilstoši LAPK 243¹. pantam ir šādi pierādīšanas līdzekļi:

- pie administratīvās atbildības sauktās personas paskaidrojumi;
- personu liecības;
- eksperta atzinums;
- kompetentās institūcijas atzinums;
- dokuments, kas satur ziņas par faktiem, rakstveidā vai citā formā;
- elektroniskie pierādījumi;
- procesuālajās darbībās rakstveidā vai citā veidā nostiprinātas ziņas par faktiem;
- lietiskie pierādījumi.

Likuma noteiktā kārtībā gūstot pierādījumus, iestādes amatpersona nodrošina tiesisku un objektīvu administratīvā pārkāpuma izskatīšanu. Diemžēl ne visas iestādes amatpersonas rīkojas pareizi pierādījumu gūšanas laikā, kas dažreiz noved līdz tam, ka personas izvairās no sodiem. Tā rezultātā netiek nodrošināts viens no svarīgākajiem principiem, tas ir soda neizbēgamības princips. Par to, ka pastāv problēmas administratīvā pārkāpuma lietvedībā, liecina pietiekami

liels iestādes amatpersonu atcelto lēmumu skaits gan tiesās, gan iestādē. Diemžēl precīza statistika par pārsūdzēto lēmumu izskatīšanu tiesās netika iegūta, bet, apskatot pieejamos datus tiesu informācijas sistēmā, var izdarīt secinājumu, ka iestādes amatpersonu lēmumos ir daudz kļūdu, kas izraisa lēmumu atcelšanu.

2.1. Darbs administratīvo pārkāpumu ierobežošanas, novēršanas un atklāšanas jomā

Šobrīd nelegāla alkohola aprites jomā ir izmantojami šādi Administratīvo pārkāpumu kodeksa panti, kuros noteikta atbildība par alkohola aprites kārtības neievērošanu:

- 155. panta par tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas un pakalpojumu sniegšanas noteikumu pārkāpšanu, otrā daļa par alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu pārdošanu nepilngadīgajiem;
- 155.¹ pants par preču uzskaites, preču pavadzīmju un pavaddokumentu aprites kārtības neievērošanu, paredz atbildību par noteiktās kārtības neievērošanu uzglabāšanas, tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietās, par preču uzglabāšanu vai pārvietošanu bez preču pavadzīmēm vai pavaddokumentiem;
- 155.⁴ pants par tirdzniecību neatļautās vietās;
- 169.³ pants par ar akcīzes nodokli apliekamo preču aprites noteikumu pārkāpšanu, paredz atbildību par ar akcīzes nodokli apliekamo preču iegādes, realizācijas, uzglabāšanas vai pārvietošanas (pārvadāšanas) noteikumu pārkāpšanu, konfiscējot šīs preces un to pārvietošanai (pārvadāšanai) izmantotos transportlīdzekļus vai bez konfiskācijas;
- 170.¹ pants par nelikumīgu alkoholisko dzērienu un spirta iegādāšanos, paredz administratīvo atbildību nelegālā alkohola pircējiem;
- 170.² pants par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu un pārvietošanu, paredz naudas sodu fiziskajām personām, konfiscējot alkoholiskos dzērienus un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas, bet juridiskajām personām naudas sodu līdz 14000 euro, konfiscējot alkoholiskos dzērienus un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas;
- 170.³ pants par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanas (ražošanas), glabāšanas vai realizācijas pieļaušanu savā īpašumā, paredz administratīvo atbildību arī personām, kuru īpašumā

tiek organizēta nelikumīga alkohola realizācija (policijas praksē parasti **šadas ir** tirdzniecības vietas, kas izveidotas speciāli ar īpašnieka akceptu peļņas gūšanai), ar nosacījumu, ja tas izdarīts gada laikā pēc tam, kad persona tikusi rakstveidā informēta par šajā īpašumā konstatēto nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu vai realizāciju;

- 171.² pants par alkoholisko dzērienu iegādāšanos, ja pārkāpumu izdarījis nepilngadīgais.

Šo visu administratīvo pārkāpumu objekts ir tautsaimniecības intereses ekonomikas sfērā, un objektīvā pusē izpaužas darbībās – spirta vai alkoholisko dzērienu izgatavošanā, glabāšanā, realizācijā, pārvietošanā vai telpu nodošanā nelikumīgām darbībām.

Administratīvos pārkāpumus par nelegālu alkohola aprites kārtības neievērošanu iestādes amatpersonas var konstatēt, veicot sekojošus pasākumus:

- veicot pārbaudes un izdarot kontrolpirkumus;
- administratīvā kārtībā aizturot alkohola reibumā esošas personas;
- izskatot fizisku personu iesniegumus, sūdzības;
- veicot pirmstiesas izmeklēšanu kriminālprocesos.

Iestādes amatpersonas, veicot pārbaudes, pieņem paskaidrojumus no iesaistītajām personām, sastāda pārbaudes aktu divos eksemplāros par konstatēto pārkāpumu, nelegālos alkoholiskos dzērienus apskata un izņem. Pārbaudes akta eksemplārs obligāti jāatstāj pie administratīvās atbildības sauktajai personai. Pārbaudes aktā ir atspoguļota šāda informācija: datums un vieta; iestādes (tās struktūrvienības) nosaukums; visa kontrolpirkuma norises gaita; veiktie pasākumi; izņemtie priekšmeti; pārbaudes laikā izteiktās pretenzijas, iebildumi, piezīmes; amatpersonu paraksti un akta kopijas saņēmēja paraksts. Pārbaudes aktam ir juridisks spēks, to paraksta iestādes amatpersonas un iesaistītās personas. Obligāta prasība, veicot nelegālo alkoholisko dzērienu apskati un izņemšanu, ir to iepakošana pārbaudes vietā.

Valsts policijas vai pašvaldības policijas amatpersonas ir tiesīgas izdarīt kontrolpirkumu, pieņemot un rakstiski noformējot lēmumu²⁰, pirms kontrolpirkuma veikšanas policijas amatpersonas rakstiski saņem no iesaistītās personas apliecinājumu piekrišanai brīvprātīgi iesaistīties kontrolpirkuma veikšanā un mutiski informē par kontrolpirkuma mērķi, norises kārtību un tiesībām. Iesaistītā persona kontrolpirkumā iegādāto preci, pirkumu apliecinājošu dokumentu (ja tāds ir) nodod policijas darbiniekam, to apliecinot ar parakstu aktā.

Alkohola reibumā esošās personas administratīvās aizturēšanas dokumentu noformēšana tiek veikta policijas dienesta telpās. Veicot administratīvā kārtībā aizturēto personu aplūkošanu, un, konstatējot nelegālo alkoholu, tas tiek apskatīts, izņemts un iepakots. No administratīvā kārtībā aizturētās personas tiek paņemts paskaidrojums par nelegālu alkohola izcelsmi.

Policijā dažkārt vēršas fiziskas personas ar informāciju, ka viņu paziņas iepērkas nelegālajās tirdzniecības vietās, un viņi vēlas, lai šos tirgotājus sauktu pie administratīvās atbildības. Minētā informācija tiek sniegta telefoniski (teritoriālās policijas iestādes dežurāntam), mutiski (iecirķņa inspektoram vai pazīstamam policistam), rakstiski (ar pasta vai valsts pārvaldes iestādes starpniecību) un elektroniski (ar drošu e-parakstu vai, izmantojot Valsts policijas e-pakalpojumu "Informācija par nelegālu alkohola, cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām", iedzīvotāji var atzīmēt gan vietu, gan sniegt komentārus). Šādos gadījumos amatpersona, kurai ir tiesības sastādīt protokolu par attiecīgo administratīvo pārkāpumu, pieņem iesniegumu vai fiksē sniegto informāciju dienesta ziņojumā. Amatpersona ar īpašnieka (valdītāja, turētāja) piekrišanu vai rajona (pilsētas) tiesas tiesneša lēmumu, kas pieņemts, pamatojoties uz amatpersonas pieteikumu un tam pievienotajiem materiāliem, var izdarīt publiski nepieejamas teritorijas vai telpas un tajās esošo mantu, kā arī transportlīdzekļu apskati²¹. Vācot pierādījumus, amatpersonai nepieciešams pārbaudīt informācijas atbilstību patiesībai, aptaujāt eventuālos lieciniekus un/vai pircējus, analizēt datu bāzēs apkopoto informāciju. Pieteikumā tiesnesim jānorāda: par kādu likumpārkāpuma izdarīšanu persona tiek turēta aizdomās, personas dati, teritorijas vai telpas adrese un īpašnieka (valdītāja, turētāja) dati; kādus priekšmetus un dokumentus meklēs.

Viss izņemtais nelegālais alkohols tiek atzīts par pierādījumu administratīvajā lietā un tiek nosūtīts Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldei ar lūgumu sniegt eksperta atzinumu. Eksperts veic nelegāla alkohola ekspertīzi. Ekspertīzē var noteikt:

- kāds ir ekspertīzei iesniegtā šķidruma sastāvs,
- vai ekspertīzei iesniegtais šķidrums ir alkoholisks dzēriens, ja ir, tad kāds ir tā stiprums,
- vai tas ir radies rūgšanas procesā,
- kāds ir izņemtā šķidruma tilpums²².

Pēc eksperta atzinuma saņemšanas tiek noformēts administratīvā pārkāpuma protokols. Administratīvā pārkāpuma protokols arī ir

pierādījums, un tas jānoformē saskaņā ar LAPK 248. panta prasībām.

Protokolu paraksta to sastādījusī persona un persona, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu. Ja persona, kura izdarījusi pārkāpumu, atsakās parakstīt protokolu, par to protokolā izdara ierakstu. Pārkāpumu izdarījušai personai ir tiesības iesniegt protokolam pievienojamus paskaidrojumus un piezīmes par protokola saturu, kā arī minēt motīvus, kuru dēļ tā atsakās to parakstīt. Protokolu sastādot, pārkāpējam izskaidro viņa tiesības un pienākumus. Jāatzīmē, ka ļoti liela nozīme ir precīzai administratīvā pārkāpuma protokola aizpildīšanai, jo nereti policijas kļūdu dēļ tiesa šāda veida administratīvās lietas izbeidz.

2.2. Preventīvais darbs nelegālā alkohola aprites jomā

2014. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi LAPK, nosakot efektīvāku regulējumu policijas cīņai ar nelegālā alkohola apriti. Līdz tam LAPK bija iekļauts noteikums, kas paredzēja atbildību par īpašumā esošu telpu nodošanu nelegālā alkohola tirdzniecībai, taču telpu īpašnieki varēja aizbildināties ar to, ka nezina par nelegālā alkohola tirdzniecību viņu īpašumā, kā rezultātā bija grūti pierādīt pārkāpēju rīcības subjektīvo pusi jeb nodomu izdarīt minēto pārkāpumu. Līdz ar grozījumiem telpu īpašnieki vairs nevarēja izvairīties un viņiem bija jākontrolē, kas notiek viņu īpašumā. Ieviešot šo normu, tika radīts tiesisks pamats tādu personu saukšanai pie atbildības, kuras nav komersanti, kā arī šo atbildību piemērot nelikumīgas izcelsmes alkoholisko dzērienu aprites gadījumā.

Veikti grozījumi arī „Alkoholisko dzērienu aprites likumā”, kuros:

- noteikti aizliegumi alkoholisko dzērienu mazumtirdzniecībai izglītības iestāžu dienesta viesnīcās un valsts un pašvaldību iestāžu telpās, sociālās aprūpes iestāžu telpās un to teritorijās;
- noteikts pienākums personām vecumā no 18 līdz 25 gadiem, iegādājoties alkoholiskus dzērienus, uzrādīt personu apliecinošu dokumentu mazumtirgotājam visos gadījumos neatkarīgi, vai mazumtirgotājs to ir pieprasījis. Mazumtirgotājiem aizliegts pārdot alkoholiskos dzērienus personām, par kuru vecumu ir šaubas un kuras neuzrāda personu apliecinošus dokumentus²³.

Grozījumi likumā bija vērsti uz alkohola pieejamības samazināšanu.

Pārsvārā nelikumīgu alkohola tirdzniecību policija atklāj reidos un izsaukumos saistībā ar

citiem noziedzīgiem nodarījumiem (piemēram, alkohola lietotāju agresīvu uzvedību ģimenē un sabiedriskās vietās), bet arī iedzīvotāji un dažreiz valsts pārvaldes iestādes ziņo policijai par šiem faktiem, vērstoties personīgi, zvanot vai rakstot uz e-pastu.

No 2012. gada 21. jūnija sabiedrībai ir pieejams e-pakalpojums “Informācija par nelegālā alkohola, cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām”, kura mērķis ir veicināt Valsts policijas un sabiedrības sadarbību nelegālā alkohola aprites apkarošanā, nodrošinot operatīvu un publiski pieejamu informācijas apmaiņu. Ar šī e-pakalpojuma palīdzību iedzīvotājiem ir radīta iespēja ērti un arī anonīmi sniegt informāciju ne tikai par nelegālajām alkohola tirdzniecības vietām, bet arī par nelegālajām cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām. Šo informāciju ir iespējams norādīt Latvijas Republikas interaktīvajā kartē, ievadot konkrētu adresi vai norādot ģeogrāfisku punktu uz kartes, kā arī pievienojot papildu tekstuālu informāciju. Saņemto informāciju Iekšlietu ministrijas informācijas centrs nosūta uz norādīto vietu apkalpojošo Valsts policijas teritoriālo pārvalžu iecirkņu lietvedības dienestu elektroniskā pasta adresēm. Šis interaktīvais instruments ir vēl viens veids, kādā nodot informāciju policijai un palīdzēt darbā ar nelikumīgajām akcizēto preču tirdzniecības vietām. Jāteic, ka iedzīvotāju sniegtā informācija patiesi bijusi vērtīga – gan atzīmēto vietu, gan komentāru ziņā. Nereti tieši papildus informācija bijusi ļoti noderīga – piemēram, ja cilvēks uzraksta, ar kādas marķas un krāsas automašīnu nelegālās akcīzes preces tiek piegādātas realizācijas vietā, kad un kā tas notiek – visas šīs nianse palīdz policijai. Kopumā kopš e-pakalpojuma izveides ir iesūtīti paziņojumi par vairāk nekā 2400 adresēm, tā rezultātā, vadoties pēc interaktīvajā kartē sniegtās informācijas, ir sastādīti gan administratīvā pārkāpuma protokoli, gan uzsākti kriminālprocesi²⁴. Taču šie skaitļi nav pielīdzināmi nelegālo tirdzniecības vietu skaitam, jo nereti vairāki cilvēki atzīmējuši vienu un to pašu vietu, tāpat ir gadījumi, kad pēc policijas pārbaudēm sniegtā informācija neapstiprinās. Lielākajā daļā cilvēku atzīmēto vietu policija savu darbu jau bija uzsākusi vai plānojusi sākt. Šis ir visjaunākais veids, kā policiju var informēt par nelikumīgu alkohola tirdzniecību, taču joprojām saglabājas iespēja ziņot telefoniski un vērsties ar iesniegumu policijas struktūrvienībā, nākot uz policijas iecirkni vai nosūtot iesniegumu pa pastu.

Nodarījumu, kas saistīti ar nelegālā alkohola apriti, prevencijā nozīmīgas ir Latvijas Republikas likumu (LAPK, KL, Alkoholisko

dzērienu aprites likuma) normas, īpaši attiecībā uz nelikumīgu alkoholisko dzērienu tirdzniecībai izmantoto telpu valdītājiem. Praksē lielākā nozīme ir iecirkņa inspektora darbam, policijas reidiem, iedzīvotāju iesniegumiem, e-pakalpojuma "Informācija par nelegālā alkohola, cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām", iedzīvotāju izglītošanai ar masu mediju starpniecību.

3. Nelegālā alkohola aprites ierobežošanas tiesiskie un praktiskie aspekti

Autors neatrada precīzus definējumus jēdzieniem *legālais* un *nelegālais alkohols*, lai gan interneta resursos, gan normatīvajos aktos tika pieminēti šādi jēdzieni. Šie jēdzieni liekas pašsaprotami, jo ir zināms, ka veikalos var iegādāties legālos alkoholiskos dzērienus ar akcīzes nodokļa markām.

Alkoholisko dzērienu aprites likuma 9. panta pirmajā daļā ir teikts: "Alkoholisko dzērienu ražošana mājās apstākļos, izejvielu sagatavošana, iegāde vai uzglabāšana alkoholisko dzērienu izgatavošanai mājās apstākļos, kā arī to ražošanai paredzētu aparātu, ierīču, iepakojuma, etiķešu, korķu un vāciņu izgatavošana vai uzglabāšana ir aizliegta". Pēc autora domām, tieši šos kritērijus varētu izmantot „nelegāli ražota alkohola” apzīmēšanai. Attiecīgi „legālais alkohols” ir alkoholiskie dzērieni, par kuru iegādi tiek pārskaitīts akcīzes nodoklis Latvijas valsts budžetā.

Autors ne "Alkoholisko dzērienu aprites likumā", ne likumā "Par nodokļiem un nodevām", ne likumā "Par akcīzes nodokli" neatrada precīzus skaidrojumus jēdzieniem „nelikumīga alkoholisko dzērienu iegāde, realizācija, ražošana, pārvietošana”, „viltots alkoholisks dzēriens”, lai gan šie jēdzieni ir ietverti LAPK 170.¹ pantā (nelikumīga alkoholisko dzērienu un spirta iegādāšanās), 170.² pantā (nelikumīga alkoholisko dzērienu izgatavošana (ražošana), glabāšana un pārvietošana), 170.³ pantā (par telpu nodošanu nelikumīgai alkoholisko dzērienu izgatavošanai (ražošanai), glabāšanai un realizācijai) un Krimināllikuma 221.¹ pantā (nelikumīga alkoholisko dzērienu realizācija), 221.² pantā (nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošana (ražošana), glabāšana un pārvietošana), 221.³ pantā (nelikumīga alkoholisko dzērienu iegādāšanās). Autors uzskata, ka likumdevējam būtu nepieciešams dot konkrētus šo jēdzienu definējumus, neskatoties uz to, ka publiskajā telpā personas saprot šo jēdzienu būtību. LAPK ietvertajiem pantiem nav izstrādāti komentāri, līdz ar to ir iespējams, ka katrs jurists pantu varētu traktēt nedaudz savādāk.

Ir iespējamās situācijas, ja veikalā tiek nopirkti alkoholiskie dzērieni ar uzlīmētajām akcīzes nodokļa markām uz pudelēm, taču pārdevējs šo pirkumu neregistrē elektroniskajā kases aparātā un pircējam netiek izsniegta stingrās uzskaites kvīts. Šo gadījumu varētu vērtēt kā legāla alkohola iegādi nelikumīgā veidā. Šādā gadījumā pārdevēja darbības ir saskatāms LAPK 169.³ pantā norādītā administratīvā pārkāpuma sastāvs, jo ir pārkāpti ar akcīzes nodokli apliekamo preču aprites noteikumi.

2007. gada 19. jūlijā spēkā stājušies grozījumi Krimināllikumā ir pozitīvs pavērsiens cīņā pret nelegālā alkohola tirgoņiem un pircējiem. Pozitīvs ir tas, ka pēc Krimināllikuma 221.¹ panta par nelikumīgu alkoholisko dzērienu realizācijas faktu uzreiz var uzsākt kriminālprocesu, taču jāreķinās ar problēmu, ka pēc alkohola realizācijas fakta konstatēšanas, lai saņemtu krātīšanas sankciju, paiet krietns laika periods, un nelegālais alkohols var tikt izliets vai nogādāts citā vietā. Tas nozīmē, ka vienīgie pierādījumi kriminālprocesā būs pircēja liecības un izņemtais pārdotais nelegālais alkoholiskais dzēriens. Bieži aizdomās turētās personas ir pensionāri vai cilvēki bez ienākumiem, kuri norāda, ka nelegālā alkohola tirdzniecība ir papildus ienākumu avots pensijai (saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem pensijas vidējais apmērs valstī ir 273.40 EUR²⁵).

Turklāt saskaņā ar grozījumiem Krimināllikumā tika iekļauts jauns – 221.⁴ pants, kurā noteikts, ka persona, kas labprātīgi nodevusi nelikumīgus alkoholiskos dzērienus un labprātīgi paziņojusi par šo nelikumīgo alkoholisko dzērienu iegādāšanos, izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu, pārvietošanu vai realizāciju, tiek atbrīvota no kriminālatbildības par to iegādāšanos, glabāšanu vai pārvietošanu. Pēc autora domām, šis pants praksē „neiedzīvosies”, ņemot vērā iedzīvotāju mentalitāti un nelegālās tirdzniecības vietas pretdarbību, piemēram, ja nelegālie alkoholiskie dzērieni tiek tirgoti ļoti šauram personu lokam, tā sauktajiem „pastāvīgajiem klientiem”, turklāt ir jāzina speciāla parole, tikai tad personai tiek pārdots šis alkohols.

Raksturojot nelegāla alkohola izcelsmi, jānorāda, ka viens no galvenajiem nelegālā alkohola izcelsmes avotiem ir *akcīzes preču ievešana kontrabandas ceļā*. Pārsvarā kontrabandas ievešana notiek no Krievijas un Baltkrievijas, kur akcīzes preces ir lētākas nekā Latvijā. Akcīzes preces nelikumīgi pāri Latvijas Republikas robežai tiek ievestas dažādos veidos:

- Slēptā veidā, kontrabandas akcīzes preces tiek ievestas pāri robežai dažādās slēptuvēs. Piemēram, slēptuves ir izveidotas transportlīdzekļos. Piemēram, mikroautobusam iebūvēta dubultā grīda, bet izveidojusies telpa piepildīta ar spirtu, iebūvētas papildus degvielas tvertnes, kuras tiek piepildītas ar spirtu, smagajām automašīnām slēptuves tiek izveidotas piekabēs.
- Preču fiktīvs tranzīts un reeksports, ievadamā krava tiek deklarēta kā tranzīta krava, kura caur Latviju tiek transportēta uz citu valsti, taču krava paliek Latvijas teritorijā. Tā tiek izkrauta nelegālās noliktavās un pēc tam sadalīta mazumtirgotājiem.
- Nepareizu ziņu sniegšana par preces kodu, akcīzes preces tiek deklarētas kā citas preces, piemēram, mazgāšanas līdzekļi, līdz ar to ievēdēs nenomaksā valstij tos nodokļus, kas būtu jāmaksā par alkohola importu.
- Deklarēto preču vērtības samazināšana, ievēdot akcīzes preces, dokumentos tiek samazināta ievestās preces vērtība, tādējādi samazinot valstij nomaksājamo nodokļu summu.

Otrais nelegālā alkohola izcelsmes avots ir tā ražošana mājas apstākļos, tā saucamās „kandžas” gatavošana. Kandžas dzišana īpaši izplatīta ir lauku apvidos, turklāt tā ne vienmēr tiek veikta realizēšanas nolūkā, bet bieži tas tiek darīts pašu patēriņam. Tomēr praksē tiek atklātas paštaisītā alkohola ražotnes ar gandrīz rūpnieciskiem apjomiem, kad tiek konfiscēti vairāki simti litru pašizgatavotā alkohola²⁶.

Iedzīvotāju nabadzība, īpaši lauku pagastos, veicina pieprasījumu. Nelegālo alkoholisko dzērienu pieprasījums ir pirmais cēlonis, ko var novērst preventīva darba ar alkohola lietotājiem ietvaros. Zināmā mērā pieprasījumu veicina noteiktais aizliegums pārdot alkoholu pēc plkst. 22.00, kā arī aizliegums pārdot alkoholu personām, kas jaunākas par 18 gadiem, un dokumentu pārbaude visām personām vecumā no 18 līdz 25 gadiem. Nelegālie alkoholiskie dzērieni tiek pārdoti jebkuram un jebkurā diennaktī laikā. Turklāt nelegālie alkoholiskie dzērieni ir daudz lētāki nekā veikalā un pieejami mazās devās (ir nelikumīga alkohola tirdzniecības vietas, kurās klientiem pārdod pat vienu glāzīti alkohola), bet „pastāvīgie klienti” alkoholu var saņemt uz parāda.

Žurnālisti norāda, ka nelegāla alkohola aprites mazināšanu kavē arī iedzīvotāju neizpratne un zems informācijas līmenis, pasivitāte sadarbībā ar policiju nelikumīga alkohola tirdzniecības

vietu atklāšanā un vainīgo personu noskaidrošanā²⁷. Apbēdina arī gadījumi, kad iedzīvotāji policijai ir snieguši informāciju par nelegālajām alkohola tirdzniecības vietām, policija šo informāciju apstrādājusi, sagatavojusi materiālus personu saukšanai pie atbildības, bet tirdzniecība turpinās. Ja vienā tirdzniecības vietā atkārtoti tiek uzsākti kriminālprocesi un personas sauktas pie kriminālatbildības un nekas nemainās, tas ir mīnuss, kas rada neuzticību iedzīvotāju vidū un rada problēmas policijas darbā, bieži ir tā, ka pēc viena tirgoņa sodīšanas tai pašā vietā „darbu” sāk cits, bet pēc jaunās kārtības stāšanās spēkā tirdzniecības vietu īpašnieki būs motivēti nepieļaut šādu situāciju.

Autors kā problēmu uzskata arī to, ka Valsts policijā nav izstrādāta neviena instrukcija, ne metodiskie norādījumi, kādā veidā ir veicamas pārbaudes un savācami pierādījumi nelegālajās tirdzniecības vietās. Iecirkņa inspektoriem nav izstrādāti vienota parauga pārbaudes akti, izņemšanas protokoli, apskates protokoli, lūgumi sniegt eksperta atzinumus, kuros būtu atspoguļota visa nepieciešamā informācija.

Naudas sodi un pat kriminālsodi neattur personas no noziedzīgiem nodarījumiem. Visvairāk nelikumīga alkohola tirdzniecības vietu ir tur, kur vairāk cilvēku, līdz ar to arī potenciālo pircēju. Fakts, ka nelikumīga alkohola tirdzniecības vietas gadiem ilgi turpina darbību, liecina par to, ka finansiālais izdevīgums no nelikumīgas alkoholisko dzērienu tirdzniecības ir daudz lielāks nekā zaudējumi un bailes no mantas konfiskācijas un brīvības atņemšanas.

Būtiskākās problēmas nelegālā alkohola aprites ierobežošanas jomā ir lielais pieprasījums pēc lētiem un pieejamiem alkoholiskajiem dzērieniem, mazie naudas sodi (salīdzinot ar gūstamo peļņu) nelegālā alkohola ražotājiem, tirgotājiem un telpu īpašniekiem, pašvaldību pasivitāte, finansējuma trūkums Valsts policijas darbam un neproduktīva starpinstitucionālā sadarbība, iedzīvotāju pasivitāte sadarbībā ar policiju un likumu nepilnības.

Secinājumi un priekšlikumi

Darba nobeigumā var izdarīt sekojošus secinājumus un izteikt priekšlikumus:

- 1) Nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecība plašā izpratnē ir nelegāla akcīzes preču ievēšana valsts teritorijā, pārvietošana, glabāšana, ražošana un tirdzniecība, kas ir ķēdes beigu posms. Nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecību veicina divi apstākļi: *iespējamā*

peļņa, ko var gūt nelegāli tirgojot akcīzes preces, un *pieprasījums* pēc lētajām akcīzes precēm. Darba autors piedāvā palielināt soda apmēru LAPK 170.³ pantā par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanas (ražošanas), glabāšanas vai realizācijas pieļaušanu savā īpašumā gada laikā pēc rakstveida brīdinājuma – naudas sods fiziskajām personām 350–710 *euro*. Lielāki naudas sodi samazinās personu motivāciju iesaistīties/turpināt nelikumīgu alkoholisko dzērienu apriti.

- 2) Darba autors uzskata, ka nelikumīgs alkohols ir alkohols, kas aprītē nonāk, neievērojot „Alkoholisko dzērienu aprites likuma” un citu normatīvo aktu prasības. Alkoholisko dzērienu ražošana mājas apstākļos, izejvielu sagatavošana, iegāde vai uzglabāšana alkoholisko dzērienu izgatavošanai mājas apstākļos, kā arī to ražošanai paredzētu aparātu, ierīču, iepakojuma, etiķešu, korķu un vāciņu izgatavošana vai uzglabāšana ir aizliegta. Bet nevienā normatīvajā aktā nav paredzēta sankcija par to glabāšanu, līdz ar to šādu priekšmetu atrašanās telpās pati par sevi nav sodāma darbība, bet var būt tikai kā netiešs pierādījums darbībām ar nelegālo alkoholu – nelegālā alkohola ražošanai, uzglabāšanai vai tirdzniecībai, kas vēl ir pierādāms fakts. Autors piedāvā papildināt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 170.² pantu ar otro daļu, kur būtu paredzēta atbildība par iepriekš minēto priekšmetu un izejvielu uzglabāšanu:

170.² pants. Nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošana (ražošana), glabāšana un pārvietošana

- (1) Par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu vai pārvietošanu – uzliek naudas sodu fiziskajām personām no trīssimt piecdesmit līdz septiņsimt *euro*, konfiscējot alkoholiskos dzērienus un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas, bet juridiskajām personām – no tūkstoš četrdesmit līdz četrpadsmit tūkstoš *euro*, konfiscējot alkoholiskos dzērienus un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas.
- (2) Par nelikumīgu alkoholisko dzērienu ražošanai paredzētu aparātu, ierīču, iepakojuma, etiķešu, korķu un vāciņu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu vai pārvietošanu – uzliek naudas sodu fiziskajām personām no divsimt piecdesmit līdz

septiņsimt *euro*, konfiscējot alkoholisko dzērienu ražošanai paredzētu aparātu, ierīču, iepakojumu, etiķešu, korķu un vāciņu un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas, bet juridiskajām personām – no tūkstoš četrdesmit līdz septiņtūkstoš *euro*, konfiscējot alkoholisko dzērienu ražošanai paredzētu aparātu, ierīču, iepakojumu, etiķešu, korķu un vāciņu un to pārvietošanai izmantotos transportlīdzekļus vai bez transportlīdzekļu konfiskācijas.

- 3) Lai mazinātu alkohola tirdzniecības noteikumu pārkāpšanu (bez akcīzes markām vai pēc plkst. 22:00 līdz plkst. 8:00, vai nepilngadīgām personām), nepieciešams pastiprināt kontroli tirdzniecības vietās. Autors piedāvā veikt grozījumus normatīvajos aktos, koriģējot sodus par nelegālu alkohola izplatīšanu un alkohola tirdzniecību bērniem un pusaudžiem, jo galvenie vainīgie šī pārkāpuma izdarīšanā ir vecāki, kuri dod naudu nepilngadīgiem, tāpēc nepieciešams piemērot sodu arī vecākiem. LAPK 171.² – ja nepilngadīgais iegādājas alkoholu – brīdinājums vai naudas sods līdz 140 *euro* (ja gada laikā atkārtojas – no 140 līdz 300 *euro*). Kā arī palielināt sodu par 169.³ pantā paredzētajiem pārkāpumiem fiziskajām personām no 350 līdz 700 *euro*, bet juridiskajām personām – no 1400 līdz 7100 *euro*.
- 4) Valsts policija ne vienmēr kā informācijas avotu izmanto iedzīvotāju iesniegumus, izturas kritiski pret šo informācijas avotu, jo iedzīvotāju motīvi ziņot ir dažādi (piemēram, atriebība kaimiņam) un biežāk paļaujas uz saviem spēkiem. Bet iedzīvotāji uzskata, ka inspektori ir korumpēti un sadarbojas ar nelegālā alkohola tirgotājiem. Veidojas abpusēja neuzticība. Šo problēmu atrisināšanai autors piedāvā inspektoriem efektīvi izmantot Kriminālizlūkošanas modeļa iespējas (no Ziņojumu datu bāzes var iegūt diezgan daudz informācijas), e-vides (t. sk. sociālo tīklu un forumu) iespējas, kur bieži atrodami ziņojumi par nelikumīga alkohola tirdzniecību ar norādēm uz vietām un personām. Valsts policijai nepieciešama sadarbība ar sabiedrības viedokļa veidotājiem, tai skaitā žurnālistiem, lai informētu sabiedrību par iespēju ziņot par alkoholisko dzērienu nelegālu tirdzniecību (www.ic.iem.gov.lv/gis2/), bet ar nosacījumu, ka par sniegto informāciju būs atgriezeniskā saite, Valsts policijai paziņojot rezultātu.
- 5) Valsts policijas Kārtības policijas iecirkņa

inspektoriem nav instrukciju, metodisko norādījumu, kuros tiktu noteikts, kādā veidā ir veicamas pārbaudes un savācami pierādījumi kriminālprocesos un administratīvajās lietās par pārkāpumiem nelegālajās alkohola tirdzniecības vietās. Ja būtu šāda veida normatīvie akti, iecirkņa inspektoru darbs, ierobežojot nelegālo alkohola apriti, pēc autora domām, būtu kvalitatīvāks un efektīvāks.

- 6) Valsts policijā nav vienota nelegālā alkohola pārbaudes akta parauga, un katrā reģiona pārvaldē šos aktus veido iecirkņa inspektori, līdz ar to katrā pārvaldē ir atšķirīga prakse ar daudzām juridiskajām kļūdām, kas izraisa

izbeigtas administratīvās vai kriminālprocesuālās lietvedības tiesā. Ir patērēti darba resursi, laiks un materiāli, bet viss ir izrādījies veltīgi būtisku juridisku kļūdu dēļ. Valsts policijā jāizstrādā vienota parauga nelegālā alkohola pārbaudes akti, kuros būtu jāatspoguļo visa nepieciešamā informācija, kas atvieglotu iecirkņa inspektora darbu.

- 7) Jāpilnveido to iestāžu starpinstitucionālā sadarbība, kurām ir administratīvo pārkāpumu lietu pakļautība nelegālā alkohola aprites jomā, jo visas šīs iestādes darbojas autonomi, bet apvienot spēkus, nelegālā alkohola izplatība Latvijā būtu daudz mazāka.

Atsauces

- ¹ Ceļu satiksmes drošības direkcija, Reģistrēto ceļu satiksmes negadījumu ar cietušajiem. Skaits. Pieejams: http://www.csdd.lv/lat/noderiga_informacija/statistika/celu_satiksmes_negadijumi/?doc=523 [skatīts 21.12.2016.].
- ² Nacionālās alkoholisma ierobežošanas padomes nolikums: Ministru kabineta noteikumi Nr. 88. Pieņemts: 25.02.2003. Stājas spēkā: 01.03.2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=71955> [skatīts 21.12.2016.].
- ³ Nacionālā alkoholisma ierobežošanas padome. Pieejams: http://www.vm.gov.lv/lv/ministrija/konsultativas_padomes/nacionala_alkoholisma_ierobezosanas_padome/ [skatīts 21.12.2016.].
- ⁴ European Union Intellectual Property Office €1.3 billion lost every year across the EU due to fake spirits and wine. Pieejams: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/resources/research_and_studies/ip_infringement/study8/Press_release-wines_and_spirits_en.pdf [skatīts 01.09.2016.].
- ⁵ Sendija Burka-Šaicanova. Ārsti sit trauksmes zvanus: alkohols atstāj graužošanas sekas. Latvijas Ārstu biedrība., 13.06.2016. Pieejams: [http://www.arstubiedriba.lv/arsti-sit-trauksmes-zvanus-alkohols-atstaj-graujosas-sekas/](http://www.arstubiedriba.lv/arsti-sit-trauksmes-zvanus-alkohols-atstaj-grauzosas-sekas/) [skatīts 21.10.2016.].
- ⁶ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policija. Publiskais pārskats par 2015. gadu. Rīga: Iekšlietu ministrija, 1. pielikums. Pieejams: [http://www.vp.gov.lv/faili/sadalas/gada_publicais_parskats_2014\(1\).pdf](http://www.vp.gov.lv/faili/sadalas/gada_publicais_parskats_2014(1).pdf) [skatīts 12.12.2016.].
- ⁷ Alkoholisko dzērienu izcelsmes vēsture. Pieejams: <http://www.narko.lv/en/?nid=39&PHPSESSID=be0ad0c5b96ba31b7abef51d99d324f9> [skatīts 21.12.2016.].
- ⁸ Šmate I. Veselības ministrijas galvenie stratēģiskie virzieni cilvēka veselības saglabāšanā. Rīga: Veselības ministrija, 2012.
- ⁹ Бажанов П. Социальные и медицинские источники пьянства и алкоголизма // Основы наркологии. – Лань, 2002. – С. 14.
- ¹⁰ Purvītis I. Praktiskā farmakoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1994. – 109. lpp.
- ¹¹ Likums „Par akcīzes nodokli”: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 30.10.2003. Stājas spēkā: 01.05.2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=81066> [skatīts 20.02.2016.].
- ¹² Likums „Par akcīzes nodokli”: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 30.10.2003. Stājas spēkā: 01.05.2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=81066> [skatīts 21.12.2016.].
- ¹³ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 110/2008 (2008. gada 15. janvāris) par stipro alkoholisko dzērienu definīciju, aprakstu, noformējumu, marķējumu un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību. Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=8655> [skatīts 21.12.2016.].
- ¹⁴ Nelegālais alkohols. Slimību profilakses un kontroles centra pētījumi 2015. gadā. Pieejams: <http://www.runajotparalkoholu.lv/wp-content/uploads/2015/09/2.-1%C4%ABmenis-Neleg%C4%81lais-Alkohols.pdf> [skatīts 21.12.2016.].

- ¹⁵ Alkoholisko dzērienu aprites likums: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 22.04.2004. Stājas spēkā: 01.05.2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88009> [skatīts 21.12.2016.].
- ¹⁶ Likums „Par akcīzes nodokli”: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 30.10.2003. Stājas spēkā: 01.05.2004. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=81066> [skatīts 21.12.2016.].
- ¹⁷ Nelegālais alkohols. Slimību profilakses un kontroles centra pētījumi 2015. gadā. Pieejams: <http://www.runajotparalkoholu.lv/wp-content/uploads/2015/09/2.-1%C4%ABmenis-Neleg%C4%81lais-Alkohols.pdf> [skatīts 21.12.2016.].
- ¹⁸ Likums “Latvijas Republikas Satversme”. Pieņemts: 15.02.1922. (“LV”, 43, 01.07.1993.). Stājas spēkā 07.11.1922 ar grozījumiem. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>, [skatīts 21.12.2016.].
- ¹⁹ Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Turība, 2002, 6. lpp.
- ²⁰ Ministru kabineta 20.08.2013. noteikumi Nr. 619 Kontrolpirkuma veikšanas kārtība, 6. pants.
- ²¹ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Pieņemts: 07.12.1984. Stājas spēkā: 01.07.1985. ar grozījumiem. 256.¹ pants. 5. daļa.
- ²² Evarđsons A. Ekspertīzes noteikšanas pamatprincipi. – Rīga: Turība Biznesa augstskola, 2001. – 36. lpp.
- ²³ Platāce L. Ar sodiem pastiprina cīņu pret alkohola tirdzniecību. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/260525-ar-sodiem-pastiprina-cinu-pret-nelegala-alkohola-tirdzniecibu/> [skatīts 21.12.2016.].
- ²⁴ Juberte L. Interaktīvās „točku” kartes rezultāti vēl labāki, nekā cerēts: policija pateicas iedzīvotājiem. 19.08.2012. Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=69&releid=13686> [skatīts 02.08.2016.].
- ²⁵ SDG03. Izmaksāto pensiju vidējais apmērs (euro) Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__socdr/SD0020.px/table/tableViewLayout2/?rxid=ce8a-ac91-f2b0-4f13-a25d-29f57b1468fb [skatīts 30.10.2016.].
- ²⁶ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policija. Publiskais pārskats par 2014. gadu. Rīga: Iekšlietu ministrija. 17. lpp. Pieejams: [http://www.vp.gov.lv/faili/sadalas/gada_publicais_parskats_2014\(1\).pdf](http://www.vp.gov.lv/faili/sadalas/gada_publicais_parskats_2014(1).pdf) [skatīts 21.12.2016.].
- ²⁷ Smagare S. Latgales policisti: lai „točku” vadzis lūztu, jāmaina sodu sistēma. 24.10.2013. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/latgales-policisti-lai-tochku-vadzis-reiz-luztu-jamaina-sodu-sis.a68389/> [skatīts 21.12.2016.].

Abstract

The author of the paper dealt with the historical origin of alcoholic beverages; clarified the concept of legal and illegal alcohol, factors and causes of its consumption. The author studied also the legal and practical aspects of getting evidences/ proofs in the field of combatting against trading of illegal alcoholic beverages.

As the result of the research, the author recognizes as essential that the normative legislation of the Republic of Latvia takes the greatest emphasis on the tax range, instead of protecting society from the alcohol of poor quality.

There is a large demand for cheap and available illegal alcoholic beverages in the country.

Small fines (compared with profit gained) imposed on illegal alcohol producers, traders and holders of retail premises, passivity of local authorities make a bad influence on distribution of illegal alcohol.

The State Police has not worked out any instructions, any methodological guidance relating the way, how the inspections are carried out and how evidences at the trading spaces are collected.

Other negative factors are an unproductive inter-institutional cooperation, passivity of the population in cooperation with the Police and incomplete legislation.

Annotation

Der Autor betrachtet die historischen Ursprünge der Verbreitung des Konsums alkoholischer Getränke, klärt den Begriff und Konzept des legalen und illegalen Alkohols auf, zeigt Faktoren und Ursachen, die dem Alkoholkonsum zugrunde liegen. Der Autor hat die rechtlichen und praktischen Aspekte der Beweisermittlungen bei der Bekämpfung des illegalen Alkoholhandels erforscht.

Im Folge seiner Forschung stellt der Autor fest, dass es in den normativen Regelungen in Lettland einen größeren Wert auf die Vielfalt der Steuern gelegt wird, anstatt auf die Möglichkeiten, die Gesellschaft vor Alkohol von schlechter Qualität zu schützen.

Der Autor unterstreicht die Tatsache, dass es im Land eine große Nachfrage nach billigem und leicht zugänglichem illegalen Alkohol besteht.

Niedrige Geldstrafen im Vergleich zu Gewinn der Hersteller und Händler sowie Besitzer der Einzelhandelsflächen vom illegalen Alkoholhandel; Passivität der Selbstverwaltungen in Bezug auf den Verkauf und den Konsum alkoholischer Getränke haben einen negativen Einfluss auf die Verbreitung des Konsums vom illegalen Alkohol.

Die Staatspolizei hat weder Verordnungen noch methodologische Vorschriften ausgearbeitet, wo vorgesehen wäre, wie die Einhaltsprüfungen durchzuführen sind und wie die Nachweise an illegalen Verkaufsstellen ermittelt werden sollen.

Weitere negative Faktoren sind unproduktive interinstitutionelle Zusammenarbeit, schlechtes Zusammenwirken zwischen Bürgern und Polizei sowie auch Mängel bei den Gesetzen.

CIVILTIESĪBU APAKŠNOZARE

LĒMUMA PAR SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANU TIESISKĀS SEKAS UN PROCESUĀLĀ NOZĪME

*Mg. iur. Andris Pešudovs,
Rīgas Stradiņa Universitātes doktora studiju programmas
“Juridiskās zinātnes” doktorants, Latvija*

Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 50. nodaļā paredzēta prasības tiesvedībai alternatīva procesuāla kārtība – saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana (turpmāk – SBPI), kas paredz iespēju tiesai rakstveida procesā, bez procesa dalībnieku klātbūtnes, konstatēt parādnieka saistību, kuras piespiedu izpildīšana pielīdzināta un norisinās tiesas spriedumam paredzēto piespiedu izpildes līdzekļu ietvaros. Šādai alternatīvai nav vispārējs raksturs, to ierobežo CPL 400. panta pirmajā daļā uzskaitītie saistību veidi, kurus visus vieno darījuma formas (zemesgrāmatā ierakstītas saistības, notariālais akts, protestēts vekselis) radītā parādnieka saistības atvieglota pierādīšanas iespēja. Tomēr, ņemot vērā publiskas darījuma formas ierobežotās iespējas faktu pierādīšanā un bezstrīdus nolēmuma taisīšanu ārpus sacīkstes principa, šāda paātrināta procesa leģitīmu pastāvēšanu un attaisnotu procesuālo tiesību ierobežošanu nodrošina parādniekam piešķirtā procesuālā iespēja vienkāršotajā procesuālajā kārtībā taisīta tiesas nolēmuma apstrīdēšanai (CPL 406. p.). Tādā veidā arī iezīmējas galveno alternatīvā procesa darbību noteicošo procesuālo principu (dispozivitāte, sacīkstes princips) mijiedarbība. Tātad, ja parādnieks dispozivitātes ietvaros ir atteicies no iespējas kreditora prasījumu un uz to attiecināmos pierādījumus pārbaudīt sacīkstes principa ietvaros prasības tiesvedības kārtībā, nav iesniedzis apvērsuma prasību, tad šāda bezstrīdus nolēmuma piespiedu izpilde tiek pielīdzināta spriedumam. Problēma saskatāma CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta (SBPI pieļauj nodot saistību pēc līguma, kas nodrošināts ar publisku ķīlu) aktuālajā interpretācijā, kad parādnieks nav apstrīdējis lēmumā konstatētajai saistībai

atbilstošu kreditora prasījumu, bet nolēmums piespiedu izpildes ziņā tiek ierobežots tikai ar ķīlas pārdošanu. Parāda atlikums piedzenams papildus prasības tiesvedības procesā. Šāda ierobežošana norāda uz neatrisinātu procesuālo principu sadursmes problemātiku un kopumā uz traucētu SBPI spēju īstenot procesuālo ekonomiju.

Raksta mērķis – pamatot neapstrīdētu bezstrīdus nolēmumu kā procesa dalībnieku tiešu dispozivitātes izpausmes rezultātu, kas atbilstoši leģitīmi ierobežo sacīkstes principa darbību.

Pētījuma uzdevumi un metodes – noskaidrot bezstrīdus nolēmuma nozīmi procesuālās ekonomijas nodrošināšanā, analizēt nolēmumu kā paātrinātās procesuālās kārtības institūta sastāvdaļu dispozivitātes un sacīkstes principa kontekstā, vēsturiski apskatīt tiesu praksi, tās izmaiņas un ietekmi uz minēto procesuālo principu izpausmi; pētniecības metožu izvēle ir pakārtota izvirzītā mērķa sasniegšanai un uzdevumu izpildei, pamatā izmantota analītiskā, salīdzinošā un vēsturiskā metode.

Tiesneša nolēmumā koncentrēta SBPI tiesību institūtā ietvertā dispozivitāte un procesuālās ekonomijas funkcijas īstenošanās. Apmierinot pieteikumu, tiesnesis lēmumā nosaka, kāda saistība un kādā apmērā ir izpildāma piespiedu kārtībā, norāda, ka lēmums stājas spēkā nekavējoties; tam ir izpildu dokumenta spēks; tas izpildāms saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem (CPL 405. p. 2. un 3. d.). Pēc būtības ir ticis izlemts jautājums par pieteikumā norādīto prasības priekšmetu, nolēmumā tiek konstatēta kreditora piedziņas tiesība, kas izlietojama piemērojot CPL paredzētos piespiedu izpildes līdzekļus. Ar šo nolēmuma satura analīzi varētu pabeigt, ja vien

neievērotu 2008. gadā notikušās CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanas izmaiņas¹ un tiesu prakses ietvaros radīto un nacionālajā tiesību zinātnē nostiprināto „ķīlas saistības”²² jēdzienu.

Līdz izmaiņām tiesu nolēmumu rezolutīvā daļa visā valsts teritorijā sistemātiski vienveidīgi tika veidota atbilstoši CPL 405. panta prasībām: piedzīt saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas kārtībā pamatparādu, procentus, līgumsodu un tiesāšanās izdevumus, lēmuma izpildē piedziņu vērst uz parādnieka kustamo, nekustamo mantu un naudas līdzekļiem³; piedzīt no aizņēmēja aizdevuma summu, līgumsodu, kā arī valsts nodevu, lēmums stājas spēkā nekavējoties un izpildāms saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem⁴. Līdzīgi lēmušas arī, piemēram: Cēsu rajona tiesa^{5, 6, 7}; Jēkabpils rajona tiesa^{8, 9}; Ventspils tiesa¹⁰ un Daugavpils tiesa¹¹. Lēmumi par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu, kas pieņemti CPL 400. panta pirmā punkta 1. daļas kārtībā, līdz 2008. gada 9. janvārim tika uzskatīti par pilnvērtīgu izpildu dokumentu un kā to paredz CPL 405. panta trešā daļa, tika izpildīti saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem. Secinājumu apliecina ieskaits šādu lēmumu piespiedu izpildes praksē. Zvērināti tiesu izpildītāji izpildu lietvedības ietvaros neaprobežojās tikai ar piedziņas vēršanu uz publisku hipotēku vai komercķīlu, bet piespiedu izpildes līdzekļus pielietoja arī attiecībā uz šādu parādnieka mantu, proti, naudas līdzekļiem kredītiestādēs; Ceļu satiksmes Drošības direkcijā reģistrētu mantu, kā arī Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā reģistrētām parādniekam piederošām kapitāldaļām. Dobeles rajona tiesa 2006. gada 11. septembrī lietā Nr.3-12/102 bezstrīdus piespiedu izpildīšanai nodeva ar komercķīlu nodrošinātu parādnieka saistību, kas izriet no kredīta līguma¹². Minētā nolēmuma piespiedu izpildei ievesta izpildu lieta Nr. 207/64-2006, kuras ietvaros tajā skaitā dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Hansabanka kontos, apķīlāšanu¹³. Analogiska situācija konstatējama Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2006. gada 20. marta lēmuma lietā Nr. 3-12/0068/3 piespiedu izpildē, ar kuru piespiedu izpildīšanai nodotas ar komercķīlu nodrošinātās parādnieka saistības, kas izriet no kredīta līguma¹⁴. Nolēmuma piespiedu izpildei ievesta izpildu lieta Nr. 97/64-2006, kuras ietvaros tajā skaitā dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Aizkraukles banka kontos, apķīlāšanu¹⁵. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija 2004.

gada 27. aprīļa lēmumā lietā Nr. C04244804, apstiprinot nekustamā īpašuma izsoles aktu, arī konstatējusi: „2003. gada 14. novembrī tika ieviesta izpildu lieta Nr. 605/64-2003, pamatojoties uz Rīgas rajona tiesas 2003. gada 7. novembra lēmumu, ar kuru pakļauts bezstrīdus piespiedu izpildīšanai kredīta līgums un ķīlas (hipotēkas) līgums”¹⁶. Minētās izpildu lietas ietvaros vienlaicīgi dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Rietumu banka kontos, apķīlāšanu¹⁷ un nosūtīts pieprasījums Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram par parādniekam piederošo kapitāldaļu apķīlāšanu¹⁸. Valstī kopumā izpildu lietu ietvaros lēmumi par SBPI bez ierobežojumiem un izņēmumiem no vispārējās kārtības tikuši izpildīti pilnā atbilstībā sprieduma izpildīšanas noteikumiem.

Aktuālā tiesu prakse ir atkāpusies no CPL 405. panta formālisma un SBPI tiesiskās sekas ierobežojusi ar piedziņas vēršanu uz ķīlu, nolēmumu rezolutīvo daļu konstrukcijas veidojot atbilstoši „ķīlas saistības” jēdziena formulējumam, proti: pakļaut bezstrīdus piespiedu izpildei *parādnieka saistības, kas izriet no ķīlas līguma*¹⁹; nodot bezstrīdus piespiedu izpildīšanai šādas ķīlas saistības, kas nodrošina *parādnieka saistību pret kreditoru* pēc hipotekārā kredīta līguma par kredīta pamatsummas, procentu un līgumsoda samaksu²⁰; nodot bezstrīdus piespiedu izpildīšanai *parādnieka saistību pret kreditoru* pēc hipotēkas līguma, kas nodrošina saistību pēc pamatlīguma par preču pārdošanu par Ls 126504,72 samaksu, piedziņu, nepārsniedzot nostiprinātās hipotēkas apmēru, vērst uz nekustamo īpašumu²¹; nodot bezstrīdus piespiedu izpildei *saistību pēc hipotēkas līguma, kas izriet no aizdevuma līguma*, vēršot piedziņu uz nekustamo īpašumu²²; nodot bezstrīdus piespiedu izpildei *saistību starp pieteicēju un parādnieku – hipotēku*, kas reģistrēta pamatojoties uz hipotēkas līgumu par pamatparāda, procentu un līgumsoda samaksu pēc aizdevuma līguma, parāda piedziņu vēršot uz nostiprināto hipotēku nekustamajam īpašumam²³.

Atbilstoši CPL komentāros paustajam viendoklim, tiesneša kompetence šajā tiesvedībā ir izvērtēt dokumentu ticamību un izlemt par to izpildāmību, ņemot vērā CPL formālās prasības, bet neizvērtējot pašas saistības materiāli tiesiskos pamatus²⁴. Šādam secinājumam atbilst arī Augstākās tiesas prakses apkopojumā paustā atziņa – materiālās tiesību normas paredz nodrošināt dažādas saistības, piemēram, aizdevuma saistību ar hipotēku vai komercķīlu, kas kreditoram ļauj saņemt saistības izpildi, vēršot piedziņu

uz ieķīlāto parādnieka mantu²⁵. Minēto viedokļu ideja par SBPI tikai kā publiskas ķīlas tiesības konstatēšanas procesu īstenojusies tiesu nolēmumos, atbilstoši ierobežojot CPL 405. panta darbību. Izpildes ziņā ierobežots nolēmums savukārt aktualizē jautājumu par nepieciešamu papildus prasības tiesvedības procesu parāda atlikuma piedziņai pēc ķīlas pārdošanas. Norādīto secinājumu atspēko alternatīvās kārtības pieļaujamībai nepieciešamie tādi paši juridiskie fakti un prasības priekšmets kā prasības tiesvedībā, kura tiek aizstāta. Atšķiras tikai procesa forma un tiesas procesuālās iespējas faktu konstatēšanā un nepieciešamo faktu apjoms. Tieši prasījuma materiāli tiesiskais pamats un tā konstatēšana nolēmumā ir tiesību sistēmas nepieciešamība, kas lēmumu par SBPI tā procesuālajās piespiedu izpildes iespējās pielīdzina spriedumam par naudas summas piedziņu. Un tikai šāds nolēmuma tiesiskais statuss ir spējīgs īstenot tiesību institūta mērķi ietvertu procesuālās ekonomijas īstenošanu CPL nosacījumu ietvaros radītajos dispozivitātes apstākļos.

Tieši nolēmumā kā tiesību normu piemērošanas rezultātā konstatēto tiesisko sekū atbilstība faktiem un lietas dalībnieku gan materiālo, gan procesuālo tiesību tiesiskajam statusam vienlaikus atspoguļo dispozivitātes principa ievērošanas pakāpi. Dispozivitāti visaptveroši varētu uzskatīt par tiesību piemērotāja darbības ierosinātāju, aizsargājot aizskartās vai apstrīdētās tiesības. Šis princips piemīt visām tiesību piemērošanas formām²⁶. Būtībā tiesnesim SBPI ietvaros, konstatējot kreditora tiesību aizskārumu un šādas konstatēšanas pieļaujamības atbilstību CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktam, vienlaikus jāskaras arī ar dispozivitātes principa iespējamām sekām, kas pats par sevi ir patstāvīgs priekšnosacījums minētā tiesību institūta mērķa sasniegšanai, lai tiktu īstenota procesuālā ekonomija. Savukārt atbilstoša tiesību normu piemērošana ir saistīta ar juridisku faktu nozīmes un to funkciju pienācīgu izpratni, kas sevī nepieciešami ietver arī šādu faktu civilprocesuālās nozīmes izvērtēšanu. Procesuālu juridisku faktu funkcijas atspoguļo galvenos tiesiskās iedarbības virzienus un lomu civilprocesuālās regulēšanas metodē, procesuālo darbību īstenošanās procesā realizējoties civilprocesuālo tiesību normām, tādā veidā vienlaikus atklājot civilprocesuālo tiesību normatīvās iedarbības līdzekļu specifiku un kvalitatīvās īpatnības attiecībā uz tiesību subjektu rīcību un viņu motivāciju²⁷. Tieši motivācijai ir izšķiroša nozīme, kas atbilstošu tiesisko sekū

konstatēšanas gadījumā, rada priekšnosacījumus kreditora neitrālas izvēles iespējai starp prasības tiesvedību un tai alternatīvo SBPI.

Alternatīva prasības tiesvedībai nav iemesls, lai SBPI kā paātrinātam un vienkāršotam procesam atvēlētu otršķirīgas un nepilnvērtīgas procesuālās kārtības lomu. Pati par sevi izvēles alternatīva nosaka līdzīgu procesuālo rezultātu, SBPI tiesību aizskārumu novēršanā, kļūstot par pilnvērtīgu subjektīvo tiesību aizsardzības mehānisma sastāvdaļu. Šāds mehānisms ietver secīgu, kompleksi organizētu tiesisko līdzekļu sistēmu kā nepieciešamu pamatu tiesību izlietošanai un pienākumu izpildei. Turklāt tiesību aizsardzības mehānisma darbība neaprobežojas ar vispārēja rakstura tiesiska rezultāta sasniegšanu, bet tiek koncentrēta uz tiesīgajai personai faktiski pieejamu tiesisko iespēju realizāciju. Par minētā tiesību aizsardzības mehānisma vienu no elementiem kā tiesību realizācijas līdzeklis un forma uzskatāmas juridiskās procedūras, kuru rezultāts ir tiesību aizsargājošs tiesību piemērošanas akts²⁸. Turklāt SBPI, īstenojot procesuālās ekonomijas mērķi, kā procesuālā kārtība ar augstu tiesību normu piemērojošās darbības efektivitāti ir spējīga kopumā veicināt subjektīvo tiesisko attiecību realizēšanos *pacta sunt servanda* ietvaros. Šādā kontekstā izpaužas arī zināma SBPI preventīva, tiesību aizskārumus ierobežojosa loma. Ja preventīvu kopumā uzskatām par institūciju vispārēju mērķtiecīgu darbību, lai novērstu, samazinātu un neitralizētu tiesību pārkāpumu un citu tiesību anomāliju veicinošus faktoros,²⁹ tad arī efektīvu civilprocesuālo kārtību iespējams uzskatīt par līdzekli tiesību aizskārumu mazināšanā vai novēršanā. Tieši SBPI atbilstoša izmantošana var pozitīvi ietekmēt tiesiskās regulācijas mehānisma darbību gan optimizējot procesu, gan veicinot tiesību aizskārumu mazināšanos, un tādā veidā palīdzēt tuvināties Eiropas Cilvēktiesību konvencijas mērķim par taisnīgu tiesu, kuras nozīmīgs kritērijs ir procesuālās kārtības saprātīgs termiņš. Tieši neizskatīto lietu atlikums šajā sakarā ir uzskatāms par būtisku draudu³⁰. Procesuālā ekonomija ir arī Vācijas *Urkunden- und Wechselprozess* centrālā tēma. Šī procesa ideja ir nodrošināt samērā ātru un lētu līdzekli naudas summu piedziņai³¹. Tomēr, lai izmantotu norādīto SBPI potenciālu, ir jāapzinās procesa dalībnieku dispozivitātes ievērošanas nepieciešamība, lai personas netraucēti varētu īstenot viņiem piedāvātās pašregulācijas iespējas.

Meklējot procesuālās kārtības vienkāršošanas un tiesas spriešanas paātrināšanas līdzekļus, būtu

nepieciešams novērtēt tā saukto civilprocesuālās formas veidojošo „tiesvedības formalitāšu” nozīmi. *Būtisks ir optimālu juridisko faktu kopums civilprocesuālo mērķu sasniegšanā, darbojoties noteiktu faktisko sastāvu robežās.* Pie šādām juridiski-faktiskajām konstrukcijām, kas nodrošina lielu tiesvedības dinamiku, sašaurinātu faktisko sastāvu ietvaros, var tikt uzskatīta tiesas pavēle (приказное производство). Šādu procesuālās kārtības vienkāršotu veidu norādījis tiesību zinātnieks V.V. Jarkovs³². Teiktajā atklāta visa procesuālās ekonomijas būtība, CPL ar SBPI palīdzību ierobežo nepieciešamu faktisko sastāvu un tā pārbaudes vienkāršotās procesuālās iespējas rada to pietiekamo priekšnosacījumu minimumu, kas nepieciešams procesuālo tiesisko līdzekļu pielietošanai, kuru gala rezultāts ir nolēmumā konstatētais tiesību aizskārums un tam atbilstoša kreditora piedziņas tiesība. Lai SBPI tiesību institūts pilnvērtīgi spētu pildīt funkcijas, efektīvākai tiesību piemērošanas procesuālajai darbībai, nepieciešama vienāda SBPI lēmuma (CPL 400.p. 1.d. 1.p., 405.p. 3.d.) un sprieduma par naudas summas piedziņu (CPL 195. p.) tiesisko seku atzīšana, tiesām piemērojot likuma normas. Šāda SBPI nolēmuma visaptveroša nozīme piespiedu izpildes līdzekļu izmantošanas ziņā rada pamatu neitrālai kreditora izvēlei starp prasības tiesvedību un tās alternatīvu paātrinātā un vienkāršotā procesā. Turklāt šādas izvēles izdarīšana un iespējamā parādnieka tiesību aizsardzība (CPL 406. p.) vienādā mērā vērtējama kā patstāvīga dispozitivitātes izpausme, pretējā gadījumā neatņemami tiek zaudēts minētā procesuālā principa līdzsvars un traucēta procesuālā ekonomija.

Tomēr pēc Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmuma lietā Nr. SPC-2, kas aizsāka argumentāciju par SBPI nolēmuma nozīmi tikai ķīlas piespiedu pārdošanā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta gadījumā, Augstākās tiesas judikatūra norādīto nolēmumu daļēji ir pielīdzinājusi spriedumam par naudas summas piedziņu (CPL 195. p). Senāts 2008. gada 16. aprīļa lēmumā ir pamatojis tēzi – saskaņā ar Civilprocesa likuma 404. panta otro daļu prasījums par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu ietver arī kreditora tiesības saņemt līgumiskos vai likumiskos procentus. Pieteikuma par saistības bezstrīdus piespiedu izpildi noraidīšana daļā par tiesībām saņemt likumiskos procentus neatbilst Civillikuma 1765. panta prasībām. CPL 404. panta otrajā daļā noteikts, ka pieteikumā par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu par naudas samaksu norāda piedzenamo galveno parādu,

līgumsodu un procentus – kā nolīgtos, tā likumā noteiktos. CL 1765. pantā noteiktais likumisko procentu apmērs – seši procenti no simta gadā ir nemainīgs visiem gadījumiem, neatkarīgi no subjektiem un darījuma rakstura. Līdz ar to kreditora prasījums pakļaut SBPI tiesību saņemt likumiskos procentus izriet no likuma un attiecas arī uz tiesas lēmumu, kas taisīts lietā par SBPI, kas pieteicējam paredz tiesību saņemt procentus kopā ar pamatparādu. Noraidot pieteikumu šajā daļā, pieteicējam pēc būtības vispār ir liegta iespēja šādus procentus saņemt, jo nav tiesiska pamata iesniegt patstāvīgu prasību par procentu piedziņu, ja netiek piedzīta pamatsumma, no kuras procenti jāērķina. Līdz ar to Senāts atzīst, ka, noraidot pieteikumu daļā par tiesību saņemt likumiskos procentus, pārkāpti Civilprocesa likuma 404. panta otrā daļa un Civillikuma 1765. pants³³. Konkrētajā gadījumā tiesa ir piemērojusi analogiju, uz minētajiem faktiskajiem apstākļiem attiecinot CPL 195. pantā paredzēto tiesību normas sastāvu par spriedumu naudas summas piedziņai. Šis piemērs, kaut gan satur nepilnīgi piemērotas analogijas radītus trūkumus, norāda uz zināmu teorētisku neizbēgamību SBPI nolēmumu tiesisko seku ziņā pielīdzināt spriedumam par naudas summas piedziņu.

Tiesību normu piemērošanas kārtība, kas nosaka atkārtotu tiesvedību tādā tiesību jautājumā, par kuru starp procesa dalībniekiem nepastāv strīds, rada pamatu neizbēgamai tiesību principu sadursmei, kuras rezultāts ir kāda principa traucēta izpausme, kas savukārt kopumā neizbēgami mazina tiesību sistēmas efektivitāti. Kā norādījis filozofs I. Kants – politiskā vara izriet no nepieciešamības ikviena cilvēka tiesības padarīt efektīvākas³⁴. Arī profesors E. Meļķisis, atsaucoties uz Eiropas tiesību zinātnieku apsvērumiem, uzsvēris funkcionalitātes nozīmi tiesībās. Viņš norādījis, ka Rietumu tiesību loka pieeju tiesību izpratnei var nosaukt par funkcionālu. Prioritāra nozīme ir normu sociāli nozīmīgai funkcionēšanai. Norma savu funkciju sasniedz tikai ar faktu, ka tā tiek ievērota. Tiesību normās paredzētā valstiskās kopības struktūra īstenojas tikai tad, kad normas patiešām kalpo par rīcības vadlīniju un tām piemīt pastāvīga to realizācijas iespēja. Funkcionālo pieeju tiesību izpratnei atspoguļo juridiskajā literatūrā ieviestais jēdziens *law in action*. Vācu tiesību zinātnieks R. Cipelius darbā „Juridiskā metodes mācība” minētā jēdziena sakarā izklāstījis uzskatus par tiesībām kā par „realizētu regulējumu”. Funkcionāla pieeja prezumē tiesību normu un kopumā arī visas sistēmas

lielāku elastīgumu, iespēju efektīvāk un ātrāk pielāgoties reālās īstenības izmaiņām. Franču tiesību zinātnieki R. Davids un vācu zinātnieks G. Grasmans nonākuši pie atziņas – vispārējie tiesību principi, kuri attiecas uz romāņu-ģermāņu tiesību saimi, liecina, ka tiesības nav tikai likumu normu sistēma³⁵. N. Horns tiesību normu efektivitāti saistījis ar tiesību kārtības nodrošināšanas funkcijas īstenošanas nepieciešamību. Valstij ir jārada tāda tiesiskā iekārta, kas spēj arī regulēt pilsoņu savstarpējās attiecības un viņu attiecības ar valsti. Tiesiskajai iekārtai ir jāspēj absorbēt sabiedrībā pastāvīgi rodošos konfliktus ar tiesisku procesu (tiesvedības procesa) palīdzību. Kārtības nodrošināšanas funkcija ir saistīta ar nosacījumu, ka pastāv tiesību normas, kas ir lietderīgas, pietiekami sīki definētas un orientētas uz ētiskām sabiedrības vērtībām. Papildus tam ir vajadzīgs, lai tiesības tiktu arī ievērotas, un, ja nepieciešams, būtu iespējams to panākt piespiedu kārtā, un lai tiesību pārkāpēji baidītos no sankcijām. Šajā sakarā aktualizējas jautājums par tiesību spēku³⁶. Tātad, lai tiesības padarītu funkcionālas, jāievēro tiesību normu un vēl jo vairāk tiesību principu sistēmiskums. Savukārt atkāpe no tiesību sistēmas prasībām „ķīlas saistības” tiesiskās konstrukcijas veidošanā, rada efektivitātei pretēju efektu kā šādas neatbilstības sekas. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta neatbilstošā interpretācija un dispozivitātes principa ierobežota izpaušme atbilstoši traucē procesuālās ekonomijas principa īstenošanu. Maksimāli netiek izmantotas likuma iespējas tiesiskās kārtības nodrošināšanā, kas kopumā norāda uz pazeminātu tiesību darbības efektivitāti ne tikai SBPI tiesību institūta ietvaros, bet kopumā tiesību sistēmā, risinot jautājumus par civiltiesiskās apgrozības nodrošināšanu ar tiesu nolēmumu palīdzību gadījumos, kad tas nepieciešams.

Netraucētas dispozivitātes gadījumā SBPI konstatētā kreditora piedziņas tiesība (CPL 405. p. 2., 3. d.) realizētos šāda nolēmuma labprātīgā vai piespiedu izpildē, vai arī strīds par tiesībām tā paša prasības priekšmeta ietvaros tiktu izskatīts prasības tiesvedības ietvaros, parādniekam vērsties tiesā ar apvērsuma prasību (CPL 406. p.). Tomēr „ķīlas saistība”, pēc piedziņas vērsšanas uz ķīlu, konstatēto parāda atlikumu pieprasa piedzīt atsevišķas prasības tiesvedības ietvaros, ja parādnieks par kreditora prasījuma pamatojumu nav iebildis, *turklāt arī gadījumos, kad tikusi noraidīta apvērsuma prasība*. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkts tiesiskās regulēšanas sfērai atbilstošu materiālo tiesību funkciju nodrošināšanā un to

efektivitātes uzlabošanā, padarīts par *nedzīvām tiesībām*, pretēji tiesību efektivitātei nepieciešamajai virzībai uz funkcionalitāti. *Katrs pieteikums par SBPI vienlaicīgi rada nepieciešamību pēc sekojošas prasības tiesvedības. Tādā veidā tiek izslēgta procesuālās ekonomijas īstenošanās iespēja*.

Šāds nevajadzīgs objektīvās izmeklēšanas un dispozivitātes principu konflikts ir vērtējams kā sekas dispozitīvā aizlieguma – ierosināt civillietu pamatojoties uz tiesas iniciatīvu³⁷, pārkāpšanai. Kā norādījis R. Cipeliuss – meklējumus attiecībā uz to, kādā mērā un kādā veidā jāīsteno konkurējoši tiesību principi, ir iespējams racionāli strukturēt³⁸. SBPI gadījumā tiesību normu piemērotājs ir izvēlēties pilnībā ignorēt parādnieka dispozivitāti parāda atzīšanā. Tomēr šādu rīcību nevar uzskatīt par racionālu, jo pati parāda atzīšana dispozivitātes ietvaros ir vērtējama kā patstāvīga privātās autonomijas izpaušme, kas norāda uz patiesību, kā parādnieka apzināta fakta konstatēšanu.

SBPI procesuālā tiesību institūta funkcionēšanu nosaka dispozivitātes un sacīkstes principa saskaņota mijiedarbība. Pati vienkāršotā procesuālā kārtība īsteno procesuālo ekonomiju, kas vienlaicīgi ir šī procesa mērķis. Īstenošana procesuālā ekonomija kopumā uzlabo tiesību normu darbības efektivitāti. Neapstrīdēts nolēmums kā paātrinātā procesa rezultāts vienlaicīgi ir vērtējams kā dispozivitātes īstenošanās sekas, atbilstoši leģitīmā veidā ierobežojot sacīkstes principa izpaušmi. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta gadījumā judikatūrā un tiesību zinātnē nostiprinātā nepieciešamība par parāda atlikuma piedziņu papildus prasības tiesvedības procesā nerespektē parādnieka tiesību izvēli dispozivitātes ietvaros, kas norāda uz objektīvās izmeklēšanas pazīmēm civilprocesuālajā kārtībā. Savukārt papildus prasības tiesvedības process ne tikai rada šķēršļus procesuālās ekonomijas izpaušmei, bet papildus noslogo tiesu sistēmu un pretēji SBPI mērķim tiesību sistēmu padara mazāk efektīvu.

Atsauces

- ¹ Sk.: Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. SPC-2.
- ² Ieķīlātāja akcesora saistība atbildēt ķīlas apmērā aizdevuma saistības nepildīšanas gadījumā. Sk.: Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 637. lpp.
- ³ Kuldīgas rajona tiesas 2008. gada 27. oktobra lēmums lietā Nr. 3-12/0571/3.
- ⁴ Madonas rajona tiesas tiesneša D.P. Kļaviņa 2008. gada 10. novembra lēmums.
- ⁵ Cēsu rajona tiesas 2004. gada 28. jūlija lēmums lietā Nr. 3-9/51-144-04.
- ⁶ Cēsu rajona tiesas 2008. gada 5. jūnija lēmums lietā Nr. 3-12/0400-08.
- ⁷ Cēsu rajona tiesas 2003. gada 14. augusta lēmums lietā Nr. 3-9/51-111-03.
- ⁸ Jēkabpils rajona tiesas 2007. gada 14. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0105.
- ⁹ Jēkabpils rajona tiesas 2008. gada 20. marta lēmums lietā Nr. 3-12/287.
- ¹⁰ Ventspils tiesas 2005. gada 6. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0059.
- ¹¹ Daugavpils tiesas 2005. gada 9. decembra lēmums lietā Nr. 3-12/0737.
- ¹² Dobeles rajona tiesas 2006. gada 11. septembra lēmums lietā Nr. 3-12/102.
- ¹³ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 207/64-2006.
- ¹⁴ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2006. gada 20. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0068/3.
- ¹⁵ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 97/64-2006.
- ¹⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2004. gada 27. aprīļa lēmums lietā Nr. C04244804.
- ¹⁷ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 605/64-2003.
- ¹⁸ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja pieprasījums izpildu lietā Nr. 605/64-2003.
- ¹⁹ Valmieras rajona tiesas 2009. gada 17. jūlija lēmums lietā Nr. 3-12/1702-09.
- ²⁰ Jelgavas tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 22. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0524.
- ²¹ Gulbenes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 2. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0076.
- ²² Jēkabpils rajona tiesas Zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 2. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0137.
- ²³ Daugavpils tiesas tiesneses zemesgrāmatu nodaļā 2013. gada 24. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0408.
- ²⁴ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 664. lpp.
- ²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. 7. lpp.
- ²⁶ Плешанов А.Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. Москва: НОРМА, 2002. С. 109 – 110.
- ²⁷ Ярков В.В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1992. С. 14.
- ²⁸ Вавилин Е.В. Осуществление и защита гражданских прав. Москва: Wolters Kluwer, 2009. С. 297–298.
- ²⁹ Нохрин Д. Г. Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве. Москва: Wolters Kluwer, 2009. С. 57.
- ³⁰ European Commission. Reinforcement of the RULE of Law. The Netherlands: Wolf Legal Productions, 2002. 32. pp.
- ³¹ Braucher R. German Civil Justice. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2004. 425. pp.
- ³² Ярков В.В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1992. С. 18.
- ³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2008. gada 16. aprīļa lēmums lietā Nr. SPC–30.
- ³⁴ Broks J. Tiesību filosofija. Rīga: Turība, 2008., 120. lpp.
- ³⁵ Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015., 118., 119. lpp.
- ³⁶ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. // Likums un tiesības, 11.1999., Nr. 3, 74. lpp.
- ³⁷ Плешанов А.Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. Москва: НОРМА, 2002. С. 172.
- ³⁸ Cīpeliuss R. Par tiesisko apsvērumu racionālu strukturēšanu. // Likums un tiesības, 04.2000., Nr. 4(8), 112. lpp.

Abstract

UCEO decision procedural economy value expresses in possibility to enforce it as regular judgment. It is a dispositive principle given effect to use UCEO as an alternative to claim litigation in non-contentious debt recovery cases.

For finding procedural simplification tools and judgment acceleration possibilities, it is necessary to value "litigation formalities" given advantages. The potential for procedural economy possibilities mainly gives the necessity only for optimal content of legal facts to ensure administration of justice. One of those optimal legal fact constructions, which give high dynamics of litigation, is court order. In this way V.V. Jarkovs has described UCEO similar proceeding in Russia procedural law. UCEO constricts necessary fact content and creates that minimum of precondition for judgment within simplifying procedural order.

Preconditions for reaching UCEO procedural economy aim requires accelerated judgment (S.400 p.1, c.1, 405 p.1, c.3 of the CPL) and judgment on enforcing set amount of money (S. 195 of the CPL) equal legal consequences in law application process. The comprehensive UCEO judgment without enforcing limitations gives base for creditor neutral dispositive choice to select claim litigation or its simplified alternative. Such choice and debtor's rights' defence possibility (S. 406 of CPL) brings equal dispositive principle realization values. If the UCEO decision enforcement is limited to choose CPL provided enforcement modes, the mentioned principle balance will be lost and deficient procedural economy as its result will acquire.

Concept of claim permanently is related to right protection in fair trial. Rights to bring a claim together realize a person's constitutional rights for court protection. Litigation initiate rights are not identified as person's broken subjective rights, but a possibility to get a right to protection in procedural law determined order. This legal science conclusion is consistently valid and reflects claim meaning provided by Section 1 of the CPL. Though in legal relations when a person's rights have been broken, there exists a possibility for a situation without dispute. A debtor does not perform obligation and does not deny it. Debt acknowledgement itself does not guaranty enforcement, and executive document is required. If contract form is appropriate, these are the cases for UCEO to realize its procedural economy capability. The development of "alternative dispute resolution" demonstrates an official view that civil litigation may actually be unnecessary where nothing but the settlement of the parties' dispute is in question. Section 400 Paragraph One Clause 1 limitation fully intercepts UCEO aim realization and the functioning of procedural economy mechanism. Judicial practice determines necessity for the additional claim litigation to collect pledge not covered debt, do not relieve but gives extra load to court system. Each UCEO application contains possibility for additional claim litigation. Situation shows courts dictated investigation and distrust to debtor's dispositive choice not to appeal accelerated judgment. This demonstrates dispositive principle prohibition to arise civil case based on court's initiative negligence.

Dispositive principle disturbance has made a negative influence. Additional process takes place between the same parties, on the same legal facts. This litigation that way does not follow appropriate CPL prohibitions. Moreover, additional proceeding does not help clarify the truth because this process deals with facts already clarified in UCEO judgment and in auction verify decision. Therefore, such litigation is useless. Only civil procedural possibility for fact examination within adversary principle is Section 406 of the CPL provided appeal rights' realization.

Negative consequences are caused by derogation from the principle of disposition when the debtor's choice to waive the rights to contest the UCEO judgment is not respected as the result of legitimate restricting the adversary principle. The result of the 'pledge obligation' is required by the applier of the law recurrent debt recovery between the same parties, the same object and on the same grounds, which constitutes opposite to the procedural economy effect.

Аннотация

В реализации принципа процессуальной экономии постановление о беспорном принудительном исполнении обязательств (далее – БПИО) приобретает значение только при наличии возможности приравнять его к принудительному выполнению постановления,

принятого в исковом порядке (Статья 195 Гражданского процессуального закона. Решение о взыскании денежной суммы).

Только в принудительном выполнении неограниченное постановление о БПИО создает основу для нейтрального выбора кредитора между исковым порядком и упрощённым судебным производством как его альтернативе. Такой выбор и возможность защиты прав должника (Статья 406 Гражданского процессуального закона. Порядок оспаривания бесспорного принудительного исполнения) предполагают равную реализацию процессуальной диспозитивности сторон. В ограниченных же условиях принудительного взыскания баланс упомянутого процессуального принципа теряется, и соответственно ограничивается возможность реализации процессуальной экономии.

При поиске путей упрощения процессуального регламента и ускорения судопроизводства следует исходить из самоценности так называемых «судебных формальностей». Потенциал процессуальной экономии создаёт оптимальный набор юридических фактов, создающих возможность выполнить целевые установки гражданского судопроизводства. К числу юридически-фактических конструкций, обеспечивающих больший динамизм судопроизводства в рамках сокращённых фактических составов, относится судебный приказ – аналогичный БПИО упрощённый процессуальный порядок Российской Федерации, охарактеризованный профессором В.В. Ярковым. БПИО также содержит указание на необходимый минимум юридических фактов для вынесения постановления в упрощённом порядке для достижения таким образом сходных целей.

Защита прав в судебном порядке не всегда требует использования искового производства, особенно в случаях, когда между сторонами не наблюдается наличие спора и необходима только констатация правовых последствий. Такую возможность в соответствующих процессуальном закону случаях и предполагает БПИО по договорам об обязательствах, обеспеченных публичной ипотекой или коммерческим залогом (Статья 400, пункт 1, часть 1 Гражданского процессуального закона). Ограничение постановления только принудительной продажей залога в какой-то мере удовлетворяет интересы кредитора, но не даёт всеобъемлющего ответа по правовому вопросу. Необходимость дополнительного взыскания непогашенного залогом остатка долга не только нейтрализует экономию ресурсов, но дополнительно обременяет судебную систему. В таком применении закона выражается недоверие к диспозитивному выбору сторон и инициативе судебного расследования.

Данное ограничение диспозитивности необоснованно и не способствует более тщательной проверке фактов в дополнительном процессе. Суд сталкивается уже с неоспоримыми фактами, ставшими таковыми вследствие неоспаривания постановления о БПИО. Единственная возможность обратить спор в рассмотрение его в условиях состязательности предусмотрена в упомянутой статье 406 Гражданского процессуального закона.

Scientific-Theoretical Journal of the Baltic International Academy
Administrative and Criminal Justice
Submission of Manuscripts

Instructions for Authors

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity.** Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student's scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5 cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 1,27cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps Lock, **Bold**, Centered, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- **Information about the author/s:**

- a) The scientific, academic or professional degree must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.

- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.

- c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.

- **The body of the paper.** The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

- **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 10 points, **Bold**, centered.

- **Abstracts** must be written in two languages different from the language of a submitted paper. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 10 points, **Bold**, centered.

5. Papers must be submitted either electronically to justicija@bsa.edu.lv or in person to the editor's office, Room 216, 1 Lomonosova st, Rīga, Latvia. The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address.

Правила оформления статей научно-теоретического журнала Балтийской Международной академии “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”

1. Статьи, представленные для публикации в научно-теоретическом журнале “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, являются **проблемно-ориентированными и содержат научные исследования или творческий элемент**, то есть решают научные проблемы правоведения и содержат научную новизну. Представленные статьи должны быть оригинальными, то есть не должны быть ранее опубликованы или представлены для публикации в других научных изданиях. Статьи рецензируются анонимно. Рецензент оценивает соответствие содержания статьи заявленной теме, научное качество и новизну текста. Если статью представляет учащийся, то необходимо представить также рецензию научного руководителя.

2. Статьи могут быть представлены на латышском, английском, немецком или русском языках.

3. Объем представленной статьи должен быть **не менее 0,5 авторского листа** (20 000 знаков, включая пробелы) и не должен превышать **1 авторский лист** (40 000 знаков, включая пробелы).

Текст должен быть в формате Microsoft Word. Размер страницы – А4.

Поля страницы: левое – 2,5 см, правое – 2 см, верхнее и нижнее – 2 см.

Основной шрифт – Times New Roman.

Междустрочный интервал – одинарный (*Single*).

Красная строка в начале абзаца (*Tab*) – 1,27 см.

Пробелы между словами и после знаков препинания ставятся только один раз в каждом конкретном случае.

4. Составные части статьи:

- **название статьи** – размер шрифта 14 пт, Caps Lock, полужирный шрифт (**Bold**). Название статьи должно быть переведено на языки, на которых написаны аннотации;

- **сведения об авторе (-ах):**

- а) ученая степень – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

- б) имя, фамилия автора – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по левой стороне;

- в) представляемое место работы и занимаемая должность, для учащихся – вуз и название учебной программы – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

- **основной текст статьи** – во вводной части статьи следует обосновать актуальность изучаемой юридической проблемы, указать цели и задачи статьи, а также использованные методы исследования; части статьи содержат четкое и логичное, аргументированное изложение содержания статьи; заключительная часть четко формулирует основные результаты исследования, выводы, предложения – размер шрифта 12 пт, выравнивание текста по ширине (Justify).

Названия частей статьи (если таковые имеются) должны быть 12 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

Чтобы выделить часть текста, используйте полужирный шрифт (**Bold**) или курсив (*Italic*).

Все рисунки, таблицы и другие нетекстовые объекты помещаются в *TextBox*. Их необходимо пронумеровать и указать названия – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**).

Публикуемые таблицы, графики, диаграммы необходимо подготовить таким образом, чтобы в черно-белом варианте столбцы, секторы и линии различались и были бы понятны читателю.

Между любыми двумя составными частями статьи должен быть интервал – 1 строка;

- **сноски** - нумеруются **автоматически** (концевые автоматические сноски) и помещаются после основного текста статьи – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком **Сноски** – 10 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру;

- **аннотации** – на двух языках (например, на русском и английском). В аннотации необходимо указать цель статьи, сформулировать исследуемую проблему, продемонстрировать новизну и представить основные выводы. Объем аннотации должен составлять 1000 знаков (включая пробелы) – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком на соответствующем языке (**Anotācija, Abstract, Annotation** или **Аннотация**) – 10 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

5. Статью следует представить в электронном виде, направив по электронной почте: justicija@bsa.edu.lv
В сопроводительном письме автору **необходимо указать свою контактную информацию** – телефон и адрес электронной почты.